

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Aleksandr Gontšarenko

**LIBAVABAÜHENDUSTE NEGATIIVSED MÕJUD EESTI
VABARIIGI JULGEOLEKULE**

Magistritöö

Juhendaja:
Ivo Juurvee, PhD

Kaasjuhendaja:
Igor Kopõtin, MA

Tallinn 2017

SISEKAITSEAKADEEMIA MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Juuni 2017
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Libavabaihinduste negatiivsed mõjud Eesti Vabariigi julgeolekule</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: GONGO's negative impact on the Estonian internal security</p> <p><i>Lühikokkuvõte:</i></p> <p>Käesolev magistritöö on kirjutatud eesti keeles, eesti-ja inglisekeelse kokkuvõttega. Töö on kirja pandud 91 leheküljel, millest töö põhiosa moodustab 78 lehekülge. Samuti on andmete illustreerimiseks kasutatud 2 skeemi ning 15 tabelit. Magistritöö eesmärgiks oli välja töötada rakenduslikud ettepanekud libavabaihinduste negatiivsete mõjude leevendamiseks Eestis. Selleks oli püstitatud neli uurimisülesannet: Analüüsida venemeelsete organisatsioonide toimimist Eestis, Lätis ja Ukrainas ; analüüsida poliitilisi, ajaloolisi ja filosoofilisi aspekte, millele tugineb Venemaa Föderatsioon oma mõjutustegevuses; analüüsida erinevate riikide järelevalve ja piiravaid meetmeid libavabaihinduste suhtes; Teooria ja empiirilise uuringu tulemuste sünteesi põhjal teha rakenduslikud ettepanekud libavabaihinduste poolt tekitatava julgeolekuohu piiramiseks ja psühholoogilise kaitse parandamiseks.</p> <p>Magistritöö eesmärgi saavutamiseks kasutas autor juhtumiuuringu strateegiat ning fookuses olid venemeelsed libavabaihindused ja nendest tulenev negatiivne mõju. Andmekogumise meetodina kasutas autor poolstruktureeritud ekspertintervjuusid kolme riigi (Eesti, Läti, Ukraina) ekspertidega ja dokumendianalüüsi. Magistritöö autor tegi viis järeldust ja 13 ettepaneku negatiivse mõju leevendamiseks.</p>	
Lisad:	
Võtmesõnad: libavabaihindus, vabaihindus, mõjutustegevus, Venemaa Föderatsioon, kodanikuühiskond, julgeolek	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>GONGO, NGO, hostile influence, Russian Federation, civil society, internal security</i>	
Magistritöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: STAK 2015-2020 (2015) ; Riigikaitse arengukava 2013-2022 mittedõjalised osad (2014)	
Säilitamise koht:	
Töö autor: Aleksandr Gontšarenko	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste tööde autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma magistritöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri: allkirjastatud digitaalselt</p>	
Vastab magistritöö nõuetele	
Juhendaja: Ivo Juurvee , PhD	Allkiri: allkirjastatud digitaalselt
Vastab magistritöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Igor Kopõtin, MA	Allkiri: allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja	Allkiri:
Ivo Juurvee	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1.KODANIKUÜHISKOND KUI MÕJUTUSTEGEVUSE INSTRUMENT	9
1.1 Vabaühenduse ja libavabaühenduse olemus	9
1.1 Vabaühenduse ja libavabaühenduse olemus	9
1.2 Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse filosoofilised, poliitilised ja ajaloolised alused.	16
1.3 Libavabaühenduste kasutamine sündmustes Eestis, Lätis ja Ukrainas.....	25
2. EMPIIRILINE UURING	33
2.1 Metoodika ja valim	33
2.2 Dokumendianalüüs võimalikute piiravate ja järelevalve meetmete välja selgitamiseks	38
2.3 Ekspertintervjuude analüüs kogutud arvamuste võrdlemiseks	47
2.4 Uurimistulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud valdkonna arendamiseks.....	66
KOKKUVÕTE	74
SUMMARY	77
VIIDATUTE ALLIKATE LOETELU	79
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	87
LISA 1. Ekspertintervjuude küsimused	88
LISA 2. NVIVO kooditabel.....	89
LISA 3.Venemeelsete libavabaühenduste kasutamise võimalused vastavalt Venemaa Föderatsiooni ametlikutele dokumentidele	90
LISA 4 Venemaa Föderatsiooni ametlikute dokumentide omavahelised seosed ja hierarhia libavabaühenduste kasutamise osas	91

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Vabäühendus on rahvusvaheline või sisemaine valitsusest sõltumatu organisatsioon (EKI, 2016).

Libavabäühendusteks võib nimetada mõjutustegevust korraldava riigi poolt varjatult loodud ja näiliselt sõltumatuid organisatsioone, mis proovivad mõjutada kodanikuühiskonda ja poliitilist otsustusprotsessi. Organisatsioonide edukus sõltub nende võimest enda tegelikku olemust varjata (Nissen, 2015).

Venemeelne libavabäühendus iseloomustavad järgmised tunnused: Kahtlane või küsitav rahastamine Poliitilise ideoloogia levitamine klassikalise vabäühenduse nime all. Teadlik elanikkonna petmine ja oluliste asjaolude varjamine, seaduse mõistes piiripealsed tegevused ja aktsioonid ning seos Venemaa Föderatsiooni fondide või programmidega, mille kaudu on võimalik saada või taotleda raha.

VEKSA- Väliseestlaste Kultuursidemete Arendamise Komitee

GONGO- *Governmental organized non-governmental organization* libavabäühenduse tõlge (Kübar, 2009).

V.F- Venemaa Föderatsioon

MTÜ- Mittetulundusühing

SA- Sihtasutus

STAK- Siseturvalisuse arengukava

FARA- *Foreign Agent Registration Act*

i.k- inglise keeles

v.k- vene keeles

SISSEJUHATUS

Geograafilise läheduse tõttu on Venemaa ja Eesti tihedalt seotud majanduslikult ning ajalooliselt. Võttes arvesse 2014. aasta sündmusi Ukrainas ning 2008. aastal Gruusias, võib väita, et Vene Föderatsiooni vaenulik mõjutustegevus oma kaasmaalaste või kodanik suhtes, kes elavad mainitud riikides, mängis väga olulist rolli sündmuste destabiliseerimisel. Sündmuste all mõtleb autor sõda Gruusias 2008. a augustis, separatistlike liikumisi Ukrainas ja Moldovas, Krimmi annekteerimist ja tugevat infosõda. Venemaa mõjutustegevus läbi nn „kaasmaalaste“ hõlmab ka meie naabreid (Läti, Leedu), ja arvestades asjaolu, et piirid Euroopas on avatud, võib see oht tulla ka teistest riikidest. Juba hetkel võime tunnistada, et vaenulik mõjutustegevus ei piirdu ainult Baltimaadega, vaid samasugune probleem eksisteerib näiteks ka Tšehhis (BIS, 2014). Võttes arvesse kõiki nimetatud aspekte, uurib autor, millist ohtu võivad kujutada endast venemeelsed libavabaühendused ja kuidas see võib ohustada Eesti sisejulgeolekut venekeelse elanikkonna mõjutamise kontekstis. Ukraina sündmuste valguses tasub välja tuua, et ainult 8% end venelastena määratlevaid Eestis elavaid inimesi toetavad Ukraina ametlikku positsiooni Ida-Ukraina konfliktis (Fuksiewicz & Lada, 2015).

Ukrainas korraldasid venemeelsed separatistid mitmes oblastis riigipöörde ja sündmuste alguses kasutati just venemeelseid libavabaühendusi. Autori andmetel ei ole keegi avalikult uurinud, missuguse eesmärgiga toetab ja rahastab Vene Föderatsioon Eestis tegutsevaid libavahaühendusi. Julgeolekuolukord maailmas on muutunud ja Siseministeriumi arengukava 2015-2020 (STAK 2015-2010) rõhutab rahvusvahelise olukorra pingestumist, mis nõuab Eestilt suuremat panustamist Vene Föderatsiooni mõjutustegevuse tõrjumisse erinevates valdkondades. Olgu öeldud, et praegu võimul oleva Vene valitsuse viljeldav poliitika on ja jääb lähitulevikus ainsaks Läänemere regiooni sõjalist julgeolekut ohustavaks teguriks. Idanaabri erimeelsused Läänega, süvenev vabatahtlik isoleeritus, raskesti ennustatav ja agressiivne tegutsemine oma plaanide teostamisel nõrgestab meie regiooni julgeolekut. (Teabeamet, 2016). Venemaa jätkab Euroopa lõhestamise katsetega ning kuni Ukraina territoriaalne terviklikkus pole taastatud, ei saa öelda, et julgeolek on Euroopas tagatud. Niinimetatud „Gerassimovi“ doktriini rakendav Kremli režiim jääb agressiivseks seni, kuni see on nende jaoks võimalik. (KAPO, 2015). Kuna julgeolekuasutuste arvamusel jääb suuremaks julgeolekuohuks Eestile jätkuvalt Vene Föderatsiooni käitumine, seisukoht ning

asjaolu, et Venemaa võib oma huve püüda saavutada läbi Eestis tegutsevate venemeelsete ühenduste, siis tahab autor keskenduda just **venemeelsetele libavabaühendustele**.

Magistritöö teema **aktuaalsus** seisneb eelnevast tulenevalt selles, et Vene Föderatsioon kasutab aina rohkem välismaal asuvaid vabaühendusi mõjutustegevuse instrumendina (Lytsevich, et al., 2014). Arvestades Eestis elavat venekeelset kogukonda, võime juba hetkel tunnustada, et näiteks Ida-Viru ja Harju maakondade strateegilise tähtsusega linnades (Sillamäe, Narva, Maardu, Paldiski) moodustavad vene ning määratlemata kodakondsusega või vene keelt emakeelena kõnelevad inimesed enamiku elanikkonnast. Võttes arvesse mineviku sündmusi, mille käigus kolme päeva jooksul toimusid Eestis nt „pronksiöö“ rahutused, 2007 aasta aprillis, võime järeldada et libavabaühenduste (nt. Öine vahtkond) poolt tuleneva mõjutustegevusega on võimalik ühiskonna tavapärasest toimimisest häirida. Tähelepanu väärib ka fakt, et olenemata kodakondsusest, käsitleb Venemaa kõiki vene keelt emakeelena kõnelevaid inimesi kaasmaalastena (Duuma, 1999). Siinjuures on oluline mainida, et Venemaa kaasmaalaste poliitika näeb ette vene keelt kõnelevate inimeste kaitsmist ja informeerimist kõikjal maailmas, kaasa arvatud Eestis. Tuginedes aktuaalsusele-**uurimisprobleem seisneb selles, et millised võimalused on Eestis venemeelsete libavabaühenduste negatiivsete mõjude leevendamiseks?**

Probleemi olemasolu rõhutab ühtlasi asjaolu, et maailmas venekeelse elanikkonna „toetamisele“ suunatud organisatsioonid tegelevad mõjutustegevusega (KAPO, 2015). Viimaste uuringute järgi, mida on läbi viinud Balti riikide ajakirjanikud, saavad need organisatsioonid rahastust Venemaalt (Jemberga, 2015) ning nende tegevus tugineb dokumendil nimetusega „Välismaal elavate kaasmaalastega koostöö programm“ (*v.k „Программа по работе с соотечественниками проживающими за рубежом на 2015-2017 годы“*). Autor väidab et Eesti venemeelsed vabaühendused võivad Eesti vastaselt meeletada ühiskonda ja tõsta pingeid. Autori hinnangul on hetkel vähetõenäoline, et järgneva aasta-kahe jooksul saab see mõjutustegevus olla edukas, kuid tulevikus võib erinevate sotsiaalsete probleemide (töötus, rahulolematuse, keelelised probleemid jne) tõttu olukord muutuda

Oluline on fakt, et venekeelsel elanikkonnal on üsna puudulik informatsiooni kättesaadavus maailmas toimuvast, sest viimaste uuringute järgi eelistavad nad infoallikatena ametlikke venekeelsed infokanaleid (raadio; telekanalid; ajalehed) (Uuringud Meediaaruanne, 2016),

kes omakorda teevad koostööd venemeelsete vabaaühendustega Eestis. Vaatamata sellele, et Eestis on loodud venekeelne kanal ETV+, ei saa seda veel hetkel käsitleda alternatiivse infoallikana vene keelt emakeelena kõnelevate inimeste jaoks, kuna programmi käivitamisest on möödunud liiga vähe aega ja tulemused ei ole veel päris selged.

Uurimisprobleemist tulenevalt, on töös püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- Milliseid on Venemaa Föderatsiooni peamised mõjutusvahendid- ja tegevused teiste riikide vabaaühendustega seoses?
- Missuguseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabaaühenduste suhtes?
- Milliseid psühholoogilise kaitse ja teisi mehhanisme on võimalik rakendada negatiivse mõju leevendamiseks?

Võttes arvesse kõik eelnevalt väljatoodud asjaolud, antud magistritöö **eesmärk** välja töötada rakenduslikud ettepanekud libavabaaühenduste negatiivsete mõjude leevendamiseks Eestis.

Autor püstitab järgmised **uurimisülesanded**:

- Analüüsida venemeelsete organisatsioonide toimimist Eestis, Lätis ja Ukrainas
- Analüüsida poliitilisi, ajaloolisi ja filosoofilisi aspekte, millele tugineb Venemaa Föderatsioon oma mõjutustegevuses;
- Analüüsida erinevate riikide järelevalve ja piiravaid meetmeid libavabaaühenduste suhtes
- Teooria ja empiirilise uuringu tulemuste sünteesi põhjal teha rakenduslikud ettepanekud libavabaaühenduste poolt tekitatava julgeolekuohu piiramiseks ja psühholoogilise kaitse parandamiseks

Töös kasutatakse **kvalitatiivset uurimismetoodikat**. Uuritakse tematilist kirjandust, dokumente ja viiakse läbi ekspertintervjuud valdkonna asjatundjatega. Andmekogumise meetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid sisejulgeoleku ja mõjutustegevuse

valdkonna asjatundjatega ning ka dokumendianalüüsi. Autor kasutab pool-struktureeritud intervjuud, säilitamaks võimalust vastavalt intervjuu käigule küsimuste sõnastust ja järjekorda muuta. Intervjuude läbiviimise eesmärgiks on saada võimalikult mitmekülgset infot ning teema tundlikkust arvesse võttes tagada võimalikult vahetu suhtlus intervjuuerija ja intervjueeritava vahel. Andmed kogutakse selleks, et luua terviklik pilt teemast, sündmustest ja probleemidest. Intervjueeritavate valikul kasutab autor **eesmärgistatud valimit**, mille peamiseks tingimuseks on seos sisejulgeoleku valdkonnaga ning tulenevalt ametikohast ja töövaldkonnast teadmiste omamine, mis on seotud Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevusega. Intervjuude töötlemiseks ja kodeerimiseks kasutatakse andmetöötlusprogrammi NVIVO 11.

Lisaks kasutatakse magistritöös dokumendianalüüsi. Dokumendianalüüsi käigus analüüsitakse teiste riikide kogemusi (USA; Suurbritannia; Venemaa Föderatsioon; Läti) libavabaühenduste kontrollimises ja järelevalves nende toimingute üle. Arvestades teema olulisusega ja tundlikkusega, valis magistritöö autor **instrumentaalse juhtumiuuringu strateegia**, mille kohaselt püütakse minna süvitsi või otsida ühist erinevate andmete vahel (*arvamused, dokumendid, kogemused jt.*) Strateegia on asjakohane, kui tahetakse leida midagi konkreetset. (Silverman, 2005). Tulemuste vormistamiseks, sünteesib magistritöö autor intervjuude käigus saadud tulemused dokumentide analüüsi käigus saadud tulemustega. Selle põhjal koostatakse rakenduslikud ettepanekud valdkonna arendamiseks.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. **Esimeses peatükis** esitab autor erinevad teoreetilised käsitlused, mis on seotud vabaühendustega ja kodanikuühiskonnaga ning nende kasutamisega vaenuliku mõjutustegevuse eesmärgil. Lisaks toob magistritööautor esimeses peatükis välja Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse teoreetilised alused ning tõestab läbi erinevate ajalooliste näidete probleemi püsivust. Viimasena toob magistritöö autor esimeses peatükis välja kuidas ja milleks kasutati libavabaühendusi sündmustes Eestis, Lätis ja Ukrainas, et näidata teema olulisust ja tuua konkreetsed näited probleemist ja uuritavast objektist.

Magistritöö **teine peatükk** on empiiriline uuring. Peatüki alguses kirjeldab magistritöö autor meetodikat ja tutvustab lugejatele empiirilise uuringu ülesehitust ning uuritavaid teemasid. Järgmiseks analüüsib magistritöö autor missuguseid piiravaid meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabaühenduste suhtes. Järgmises osas analüüsib magistritöö autor saadud

intervjuude tulemusi ja teeb nende põhjal järeldused. Viimases osas koostatakse ja sõnastatakse konkreetsed ja võimalikud ettepanekud, koos põhjendustega.

Lõpptulemusena antakse vastused kõikidele uurimisküsimustele ja esitatakse konkreetsed ettepanekud valdkonna arendamiseks ja parendamiseks.

1.KODANIKUÜHISKOND KUI MÕJUTUSTEGEVUSE

INSTRUMENT

1.1 Vabaühenduse ja libavabaühenduse olemus

1.1 Vabaühenduse ja libavabaühenduse olemus

Tänapäeva maailmas ja ühiskonnas omab kodanikuühiskond suurt mõju ja osaleb aktiivselt protsessides, mis meie ümber toimuvad. Selleks, et inimestel oleks lihtsam koostööd teha, ühinevad nad ühendustesse ning selle kaudu tõhustavad eesmärkide saavutamist. Taolisi ühendusi nimetatakse vabaühendusteks. **Vabaühendus** on rahvusvaheline või sisemaine valitsusest sõltumatu organisatsioon (EKI, 2016). Kuid ei tohi unustada, et vabaühendusteks loetakse ka näiteks mittetulundusühinguid (MTÜ), sihtasutusi (SA) ja seltse. Neid kõiki kolme võib nimetada mittetulundusühendusteks, millest suur osa on kodanikuühendused ehk vabaühendused, mis tähendab üksikisikute (mitte nt avaliku võimu asutuste) algatatud mittetulunduslikke organisatsioone ja nende liite (NGO, 2016).

Inglise keeles saab vabaühendust defineerida kui inimeste poolt hallatavat mittetulundusühingut, mis on loodud raskustes inimeste aitamiseks ning hariduse, tervishoiu ja majanduse populariseerimiseks. Nende eesmärgid võivad olla seotud ka looduskaitse, inimõiguste, siseriiklike konfliktide lahendamistega või demokraatlike väärtuste ja nende levitamistega (Pamela, 1996). Näiteks Vene Föderatsioonis on vabaühenduste kohta olemas seadus, mis omakorda defineerib vabaühenduse mõiste järgnevalt: „...*vabaiühendus on vabatahtlik; ise-haldav mittetulundusühing, mis on loodud kodanike algatusel selleks, et realiseerida need ideed ja põhimõtted, mis on sätestatud vabaiühenduse põhikirjas.*“ (Duuma, 1995).

Tuginedes eelpool toodud vabaühenduste definitsioonidele võib teha järelduse, et peamised tunnused, mis iseloomustavad vabaühendusi nii Eestis kui ka ülejäänud maailmas, on järgmised:

1. Vabaühendused on loodud vabatahtlikult ja eraisikute poolt;

2. Vabaühendused on oma seisukohtades, tegudes ja arvamustes sõltumatud;
3. Vabaühenduste eesmärgiks on inimeste heaolu saavutamine erinevates küsimustes;
4. Vabaühendused ei teeni kasumit;
5. Vabaühendused ei teeni enda või võõrriigi huve.

Lähtudes eeltoodust, kasutab autor edaspidi samas tähenduses mõisteid valitsusväline organisatsioon, kodanikuühendus, mittetulundusühendus, vabaühendus, ühendades need ühise mõiste **vabaühendus** alla. Autori otsus on tingitud sellest, et nende nelja vabaühenduste vormi vahel puuduvad märkimisväärsed erinevused ning seda tõestavad ka töös toodud erinevate riikide ametlikud definitsioonid.

Vabaühendus oma klassikalises vormis pärineb Suurbritanniast 19. sajandi lõpust. Peamised eesmärgid, mida inimesed läbi nende saavutada tahtsid, olid seotud orjuse ja sellega kaasnevatega probleemidega. Tol ajal nimetati vabaühendusi liikumisteks. (Potapkina, 2016). Esimese organisatsiooni, mis vastab täismahus autori toodud tunnusoonteled, lõi 1881. aastal Inglise kindral William Booth, kes nimetas selle „Päästearmeeks“ (*inglis.k „Salvation army“*). Organisatsiooni põhikirjas oli sätestatud, et see on kristlaste poolt loodud organisatsioon, abistamiseks kõiki inimesi maailmas (Booth, 1881).

Olemasolevate andmete põhjal võime järeldada, et vabaühendused loodi selleks, et pakkuda humanitaarabi ja olla abiks kõigile, kes kuidagi kannatavad. Selline suhtumine kestis Teise maailmasõja lõpuni (Frandsen & Lawry, 2002).

Üks võimalik põhjus, miks just Teine maailmasõda oli nn „katalüsaator“ liikumiste olemuse muutumisel, võib seisneda selles, et vabaühendused hakkasid mängima olulist rolli maailma ja ka Euroopa taastamises. Vabaühendused võtsid aktiivselt osa abijagamisest erinevates riiklikes projektides ning järelikult mõjutasid ka tollast poliitikat (Lews & Kanji, 2009). Just viimane mängis kõige olulisemat rolli vabaühenduste tegutsemisel. Piltlikult võib jagada need organisatsioonid kaheks: Läänes ning Idas loodud vabaühendused, mis kumbki osalesid oma regiooni projektides. Kahtlemata avaldas vabaühendustele mõju süsteem ja ideoloogia, milles nad toimusid. Subjektiivselt võib Teise maailmasõja lõppu lugeda vabaühenduste uueks ajastuks, sest just siis muutusid vabaühenduste vorm ja eesmärgid. Praegu eksisteerivad ühiskonnas väga erinevad vabaühenduste vormid. Hetkel on neid teadaolevalt 47 (Lews & Kanji, 2009).

Arvestades, et tegemist on teadustööga, mis on seotud sisejulgeolekuga, soovib autor keskenduda vabaühendustele, mis on seotud välisriikidega ja mis ei tegutse klassikaliste ehk humanitaarsete põhimõtete järgi, vaid on kuidagi seotud võõrriikide geopoliitiliste huvidega. Sellised organisatsioonid on väga sarnased klassikalistega vabaühendustega, kuid reaalselt ei vasta need vähemalt kahele tunnusele, millega iseloomustatakse klassikalisi vabaühendusi (nt. 1 ja 4 vt. Lk 9). Probleem seisneb selles, et neid vabaühendusi kontrollitakse või juhitakse teise organisatsiooni, riigi või katuseorganisatsiooni poolt ning nimetatud ametlikud kehad on kuidagi seotud geopoliitiliste või muud huvidega (Ball & Dunn, 1995).

Selliseid vabaühendusi nimetatakse inglise keeles *GONGO*-deks (*Governmental organized non-governmental organization*) ja *PONGO*-deks (*Political non-governmental organization*). Eestikeelses perioodikas võib samuti leida selle seisukoha õigust. Näiteks on ajakirjas „Hea kodanik“ *GONGO* tõlkimiseks kasutatud sõna **libavabaühendus** (Kübar, 2009). Lisaks leiab T. Nissen, et libavabaühendusteks võib nimetada mõjutustegevust korraldava riigi poolt varjatult loodud ja näiliselt sõltumatuid organisatsioone, mis proovivad mõjutada kodanikuühiskonda ja poliitilist otsustusprotsessi. Organisatsioonide edukus sõltub nende võimest enda tegelikku olemust varjata (Nissen, 2015).

Oma 2007. aastal ilmunud artiklis märkis Moises Naim ühtlasi, et nii demokraatlikud kui ka mittedemokraatlikud valitsused ja ühiskonnad võtsid potentsiaalselt ohtu kujutavaid vabaühendusi oma kontrolli all. Põhjus seisnes selles, et vabaühendusi kasutatakse aina rohkem elanikkonda radikaalsemaks muutmiseks või isegi terroristlike ühenduste toetamiseks. Kokkuvõtlikult annab Moises libavabaühendusele definitsiooni, mille järgi see on vahend, millega autoritaarsed režiimid püüavad läbi suruda oma tahet nii riigis sees kui väljas, näidates samaaegselt, et kõik on demokraatia tavade järgi (Naim, 2007). Kuid samas leiab F. Ching oma ilmunud artiklis, et näiteks Hiina peab vabaühendusi ennekõike võimaluseks kaitsta või edendada oma geopoliitilisi huve (Ching, 1994). Sellest järeldatakse omakorda, et libavabaühendused on väga levinud ja loomulikud sellistele riikidele, kus demokraatia on suhteliselt uus, näiline või ei tööta täismahulisel, näiteks Venemaa Föderatsioonile, Aafrika riikidele või teatud Aasis asuvatele riikidele (Mullgan, 2007).

Oluline on nentida, et võrreldes traditsiooniliste vabaühendustega, mis toimivad alt üles, st kõigepealt on kodanikute initsiatiiv (Shmitter, 1974), tegutsevad libavabaühendused ülevalt

alla põhimõttel: valitsus või vastutav organisatsioon ise annab korralduse, mida vabaühendus peab täitma. Oluline on märkida, et tegemist võib olla nii algusest loodud libavabaühendusega kui ka klassikalise vabaühendusega, mida hiljem näiteks mõjutati või osteti ära. Selline algoritm on vastuolus traditsioonilise vabaühenduse toimimise printsiibiga, millest autor eelpool kirjutas (vt. käesolev töö 8-9).

Põhinedes eelnevale, soovib autor **keskenduda libavabaühendustele** ning julgeolekuohtudele, mis nendest tulenevad. 2014. a sündmused Ukrainas kinnitasid, et libavabaühendustel on märkimisväärne roll erinevates tehnilistes tegevustes, mille abiga tahetakse kõigutada riigi stabiilsust. Kõik protseduurid, mis tulenevad valitsuste käitumisest vabaühenduste suhtes, omavad otsesest või kaudset seost mõjutustegevusega, osaliselt ka propaganda ja psühholoogilise kaitsega. Just need tegurid omavad autori arvates otsesest seost julgeolekuga ja järelikult riigi stabiilse toimimisega. Antud järeldus tugineb seisukohale, et mistahes välismaa valitsuse katse kuidagi kontrollida, juhtida või luua vabaühendusi muudab vabaühendused automaatselt libavabaühenduseks. Selleks, et ettekujutus oleks ammendav, tuleb kõigepealt defineerida mõisted mõjutustegevus, propaganda ja psühholoogiline kaitse.

Mõjutustegevuse all mõistetakse „*igasuguseid vahendeid ja meetodeid, mida kasutatakse eesmärgiga tekitada kahjustusi riigi inforessurssidele ja teabeprotsessidele ning riigi infosüsteemidele, samuti riigi muu kriitilise infrastruktuuri elementide (kaitse-, juhtimis-, poliitilised ja sotsiaalsed ning majanduslikud osised) negatiivset mõjutamist, aga ka riigi elanikkonna ulatuslikku psühholoogilist töötlemist riigi ja ühiskonna destabiliseerimise eesmärgil*“, nendib Sinisalu (Sinisalu, 2012) oma väitekirjas tuginedes kahe Vene Föderatsiooni mõjutustegevuse eksperdi Sergei Rastorguev ja Aleksandr Fedorov arvamustele. Kuid näiteks külma sõja ajal oli Suurbritannia julgeolekuasutuse MI5 mõjutustegevus defineeritud kui demokraatliku süsteemi kukutamine poliitiliste, majanduslike või vägivaldsete meetmetega (Rosenau, 2007). Ameerika Ühendriikides defineeritakse terminit pisut laiemalt. Mõjutustegevust mõistetakse kui avalikke suhteid, poliitilist sõda, poliitilist lobeerimist, avaliku diplomaatiat, kuid kindlasti ka psühholoogilisi operatsioone. (Gough, 2003). Mõne Venemaa Föderatsioonist pärit teadlase seisukohalt võib mõjutustegevust hinnata kui erinevate tehnoloogiate kasutamist eesmärgiga juurutada elanikkonna hulgas vajalikke vaateid, käitumismustreid või reaktsioone. Eesmärgiks on kontrollida või suunata nende tegevusi. Eduka mõjutustegevuse tulemusena võib üks riik või organisatsioon seega kontrollida teist subjekti. (Gerassimov, 2010).

Sarnaselt mõjutustegevusega, eksisteerib ka mitmeid **propaganda** definitsioone. Jacques Ellu on arvamusel, et kaasaegne propaganda peab esmajärjekorras pöörduma nii indiviidi kui ka rahva poole. Propaganda puhul on mõeldamatu pöörduda vaid ühe, samas eraklikult käituva isiku poole. Indiviidi ei käsitleta kunagi kui üksikut isendit, vaid temasse suhtutakse alati kui ühesse paljudest, kes jagavad temaga veendumusi, tundeid ja müüte (Ellu, 2006). Autori arvates on see seisukoht antud töö puhul asjakohane, sest nagu eelpool mainitud, on vabaühenduste peamine eesmärk inimeste ühised soovid, ideed ja tahtmised, mida võib samastada tunnete, müütide või veendumustega. Samas leiab Harold D. Laswell konkreetselt, et propaganda on oma olemuselt inimestega manipuleerimine, kasutades erinevad väljundeid, mis võivad olla kirjalikud, suulised, muusikalised ja piltlikud (D.Laswell, 1995).

Tuleb tunnistada, et **mõjutustegevuse ja propaganda** vahel on suhteliselt palju ühist ja kattuvat. Autor soovib oma magistritöös keskenduda mõjutustegevusele, sest just sellele järgneb juba propaganda. Vabaühenduste kasutamist oma geopoliitiliste eesmärkide saavutamisel ehk mõjutustegevuses tõestab meile ka ajalugu. Lähtudes eeltoodud infost, on vabaühendustel ja kodanikuühiskonnal väga tähtis roll mõjutustegevuses.

Näiteks vabaühendusi on kasutanud ja kasutavad riigiolukorra kõigutamiseks kõik suured geopoliitilised mängijad. Vabaühenduste ja variorganisatsioonide tähtsust rõhutas 1920. aastatel esimesena V. Lenin, kui loodi esimene selline organisatsioon: Riiklik Töötajate Abi. Esmapilgul oli tegemist tööliste poolt loodud organisatsiooniga, kuid tegelikult olid juhtimine ja rahastamine riiklikud. Suures plaanis oli taoliste organisatsioonide isaks Willi Münzeberg, Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali ning RTA esimees. Münzeberg tegutses eeskätt Saksamaal. Pärast natside võimuletulekut põgenes ta Prantsusmaale, kus lõi mitmeid vabaühendusi, mida ta nimetas „süütute klubideks“. Teise maailmasõja järgsel perioodil loodi rahvusvaheliste kommunistlikke variorganisatsioonide (vabaühenduste) võrgustik, mis eksisteeris NSVL lagunemiseni (Hääggman, 2010).

Paul. W. Blackstock on arvamusel, et taoliste vabaühenduste võrgustike hoidmine oli üks osa koopereerumisest ning moraalsest ja ideoloogilisest abist, mida Nõukogude Liit osutas oma sõpradele erinevates riikides. Vabaühenduste võrgu hoidmine ja toetamine oli mitmekülgne. Esimene ehk kõrgetasemeline oli seotud operatiivplaneerimisega ja hõlmas endas näiteks

sõjanõunike saatmist valitud riiki. Teine ehk madalam tasand oli seotud erinevate rühmituste, ühenduste, organisatsioonide toetamisega, kuid peab märkima, et see toetus ei olnud seotud elavjõu või tehnikaga, vaid pigem väljaõppega, mis hõlmas endas lihtsamaid luureprotseduure, terroriaktide sooritamise aluseid ja mõrvamise õpetust. Meetodite valik oli üsna lai ja koosnes näiteks värskete ajalehtede analüüsimisest, abist meelevalduste korraldamisel kuni tellitud mõrvade sooritamiseni. (Blackstock, 1964). Nõukogude Liit ei olnud ainuke riik, mis kasutas vabaihendusi oma poliitilistel või julgeolekulistel eesmärkidel.

Üpris suuri pingutusi oma eesmärkide saavutamisel läbi vabaihenduste välismaal tegid ka Ameerika Ühendriigid. Esimesed ametlikud strateegilised plaanid ja dokumendid on pärit aastast 1968, kui Ameerika Ühendriikides oli suhteliselt palju probleeme. Kõige tõsisemad neist olid Vietnami sõda ja rassisuhted koos sellega kaasneva kuritegevuse ja seadusetusega. Selleks, et kuidagi parandada oma imagot maailma üldsuse silmis, otsustati tegeleda avaliku diplomaatiaga. Ameerika Ühendriikide avalik diplomaatia oli suunatud teemadele, mis puudutasid riigi mainet ja usaldatavust maailmas. Jälgiti, monitooriti ning loodi valitsustevahelisi sidemeid või kontakte valitsusväliste ehk valitsusetest sõltumatute organisatsioonidega (*loe-vabaihendustega*), mõjutamaks avalikku arvamust ning selle kaudu kogu maailma üldsuse hoiakuid ja käitumist. Kui rääkida kontseptsioonist, siis avalik diplomaatia on lähedalt seotud Ameerika Ühendriikide välispoliitika kommunikatsiooniga, mis on suunatud välisauditooriumi arvamuslimidritele (Snow, 2006).

Taoliste meetmete rakendamist nimetatakse erinevalt. Näiteks ühe võimaliku definitsiooni järgi võib nimetada tegevusi, millesse kaastakse libavabaihendusi või muu kodanikuühiskonna kontrollitud organisatsioone, **aktiivmeetmeteks** (*i.keeles active measures; v.keeles активные мероприятия*). Vastavalt Ameerika Ühendriikide administratsiooni arvamusele loeti Venemaa poole aktiivseteks meetmeteks „*varjatud või salajasi tegevusi sihiga läbi suruda NSVL välispoliitilisi huve ja eesmäärke. Aktiivsete meetmete läbiviimiseks kasutatakse nõukogude meelsete jõudude toetamist, mõjutustegevust isikute suhtes, kes mängivad olulist rolli ühiskondlikus elus ja kes on parteides, ametiühingutes, vabaihendustes või muudes organisatsioonides, mis formeerivad ühiskondlikku arvamust ja käitumist. Lisaks kasutatakse ka valeinformatsiooni jagamist.*“ (State, 1986). Mainitud meetmed olid omakorda jaotatud nn „värvideks“, kus valge oli kõik võimalikud legaalsed sammud näiteks välispoliitika, kaubandus ja muud sidemed. Halli värviga „markeeriti“ juba välismaiste kommunistlike parteide, erinevate

opositsioonijõudude ja muude organisatsioonide ja vabauhenduste toetamist. Oluline on märkida, et vaatamata toetuse saajate iseseisvusele olid kõik nende poolt korraldatud tegevused, operatsioonid või aktsioonid NSVL vastavate teenistuste tugeva kontrolli all. *Musta* värviga nimetati tegevusi, kus KGB mängis olulist rolli ning mis olid seotud šantaaži, mõjutustegevuse või propagandaga (Kux, 1986).

Sellest võib teha järelduse, et nt „*halli*“ ja „*musta*“ ala operatsioonide vahel on suhteliselt õhuke piir ning iga tegevuse juures, kus kasutatakse vabauhendusi, võivad ilmned nii „*musta*“ kui ka „*halli*“ värvi tegevused. Siit võib omakorda järeldada, et uurides aktiivseid meetmeid, tuleb aru saada, et propagandistlikud ja teised mõjutustegevuse pingutused, mida korraldas NSVL välismaal asuva üldsuse mõjutamiseks (näiteks kultuurilised üritused, raadiosaated jne), ei rüügi olla aktiivsed meetmed. Samas ei tohi unustada, et iga mitteaktiivne meede võib olla ettevalmistus aktiivseteks meetmeteks või vahendiks nende ettevalmistamisel ja levitamisel. (Dashevski, 2015).

Teine arvamus libavabauhenduste tegevuste kohta on pärit lääne kultuurist, kus neid nimetatakse **varjatud tegevusteks** (*ingl. Keeles „covert actions“*). USA luure terminoloogias tähendab see valitsuse katset täita oma välispoliitilisi eesmärke salajaste ja mõnikord ka avalike tegevustega, et mõjutada välisriigi poliitilisi, sõjalisi, majanduslikke sündmusi ja olusid. Varjatud tegevused omakorda jagunevad järgmisteks kategooriateks: **sõbraliku valitsuse toetamine, välisriigi valitsuse hoiakute mõjutamine, võõra ühiskonna hoiakute mõjutamine, sõbralikke poliitiliste jõudude toetamine ja poliitika vägivaldsete vahenditega mõjutamine** (Shulsky & Shmitt, 2002). Samas väidab Pynnöniemi, et NSVL kasutas libavabauhendusi peamiselt selleks, et levitada oma ametlikke narratiive võimalikult paljudes riikides ning libavabauhenduste roll ei olnud vähemalt kapitalistlikes riikides sugugi vägivalda tootmine (Pynnöniemi, 2016).

Kokkuvõtlikult võib varjatud tegevusteks nimetada kõiki Ameerika Ühendriikide tegevusi välismaal Ameerika Ühendriike mainimata, aga võrreldes Nõukogude Liiduga, oli Ameerika Ühendriikide seisukohalt varjatud tegevuste sooritamine üks äärmuslikest võimalustest saavutada oma geopoliitilisi huve. Olgu öeldud, et „külma sõja“ alguses (1950-1960) nõudis iga varjatud tegevustega seotud operatsioon presidendi administratsiooni heakskiitu (Snider, 2008). Dougherty leiab näiteks, et varjatud tegevused on kolmas ja viimane võimalus, kui nn „pehme“, riiklik, välispoliitiline või majanduslik jõud ei tööta. Selliste tegevuste asjakohasus

sõltub sellest, kas näiteks muude jõuliste vahendite kasutamine on õigustatud või mitte. Samas leiab ta oma raamatus, et samasuguselt NSVL aktiivsete meetmega on ka varjatud tegevused jaotatud kolmeks kategooriaks: propaganda, paramilitaarsed operatsioonid ning poliitiline ja ühiskondlik mõjutustegevus. Just viimane hõlmab endas erinevate vajalike või sõbralike vabaühenduste toetamist ja kontrollimist (Daugherty, 2004).

Sellest võib teha järelduse, et kodanikuühiskond, vabaühendused ja libavabaühendused moodustavad ühe terviku ning nende eristamise piirid on üsna nähtamatud. Seega võib öelda, et libavabaühendused on üks efektiivsematest vahenditest mõjutustegevuses, sest nende äratundmine ei ole lihtne. Libavabaühendused, olgu nad loodud riigi või süsteemi poolt või hiljem võetud mis tahes riigi kontrolli alla, on selge ja reaalne oht julgeolekule. Käesolevas alapeatükis analüüsis autor vabaühenduse ja libavabaühenduse olemust, tõi erinevaid võimalusi, kuidas saab neid ühendusi ära kasutada ning ühtlasi näitas, kuidas Nõukogude Liit ja Ameerika Ühendriigid nägid ja kasutasid libavabaühendusi ja kodanikuühiskonda oma mõjutustegevuses.

1.2 Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse filosoofilised, poliitilised ja ajaloolised alused.

Ajalooliselt paikneb Venemaa keskus geograafiliselt ebamugavas asupaigas ning pidevalt on olnud oht vallutusteks. Teiste ümberolevate tollaste riikide keskused olid üsna lihtsasti kaitstavad, kuid Venemaa oma mitte. Praeguse Venemaa Föderatsiooni keskus piirneb ajaloolise Moskva vürstiriigiga, mille ümber puuduvad suured looduslikud takistused nagu jõed, ookeanid, sood või mäed, mis paneksid paika loomulikke piire. Ainuke viis ellu jäämiseks ja arenemiseks, oli tõrjuda pidevaid sissetunge või nihutada oma piire võimalikult palju riigi keskusest eemale. Pidev taoline võitlus iseloomustab Venemaa Föderatsiooni minevikus ja olevikus (Friedman, 2008). Sellest teeb üks „suure Vene idee“ ideoloog Savitski järelduse, et praegune Vene Föderatsioon on moodustunud tänu sellele võitlusele ja võib end nüüd nimetada Euroopa „keskseks“ riigiks. Ühtlasi on ta arvamusel, et sellist õigust omab Venemaa põhjusel, et antud riik on justkui sillaks kahe tsivilisatsiooni vahel ning kõik ülejäänud Euroopa riigid on „ääremaade“ rollis. Vene Föderatsioon on sellest tulenevalt

unikaalne, omapärane, mentaalselt ja füüsiliselt tugev maa, mida võib nimetada Euraasiaks (Savitski, 1933).

Vene Föderatsiooni ajalooline mõjutustegevuse vundament loodi esimese Romanovi dünastia perioodil tsaar Mihhaili valitsemise ajal (1613-1645), kuid süsteemsust viis sisse tema poeg Aleksei (1645-1670). Just nende kahe valitseja algatusel hakkas tollane Venemaa süstemaatiliselt laiendama oma geopoliitilisi huve välismaal. Suurim ja kõige tähtsam nendest oli pääs Läänemerele, mille saavutamiseks prooviti mõjutada tollast Poolat, kellele pakuti ühinemist Vene riigiga. Mõjutamise katsed seisnesid erinevate tollaste protestiliikumiste toetamises, (nt Bogdan Hmelnski ja tema kasakad). Tehti ka katseid „müüa“ võimu ja lubadusi tuleviku kohta, kasutades selleks rahagi. Kõik see viis sõjani Venemaa, Rootsi ja Poola vahel (P.LeDonne, 2004).

Hiljem sai tsaari Venemaast isevalitsev ja arhailiste tavadega riik. XX sajandi alguses eristas teda teistest riikidest omapärane õiguslik ja konstitutsionaalne kord. Impeeriumi võim oli praktiliselt piiramatult ja see ei sõltunud normidest ega seadustest. Austust oma naabrite huvide ja tahtmiste vastu, mis oli loomulik Euroopa väärtustele, demonstreeris alles Venemaa liberaalne koolkond. Aleksandri II tapmisega see katse lõppes. Slavofiilid ning teised radikaalid suhtusid Euroopa väärtustesse ilma igasuguse lugupidamiseta, eriti selles osas, mis puudutas vabadusi ning teiste riikide ja rahvaste soove (Sherr, 2013).

Lenin leiab oma teoses „Revolutsiooni välispoliitika“, et kõige suurem viga on välispoliitika teostamine, mis ei oma seost riigi sisepoliitikaga. Oma teoses räägib ja kirjeldab Lenin, milline on kommunistide eesmärk, kes on nende liitlased ja missuguste vahenditega tuleb eesmärged saavutada (Lenin, 1917). Muuhulgas mõistab ta vahenditena teiste riikide töölisi, sõltumata nende rahvusest. Üks võimalik viis mõjutustegevuseks oli just igasuguste ühenduste ja liitude mõjutamine, mille näol oli sisuliselt tegemist Nõukogude Venemaa ja hiljem Nõukogude Liidu heaks tegutsenud **libavabaühendustega**. Parim näide, kuidas nõukogude süsteemi alguses libavabaühendusi ära kasutati, on „sõltumatu“ tööliste ja sotsiaaldemokraatide revolutsioon Saksamaal, Bayernis 1919. aastal (Kosmatš, 2008). Selle revolutsiooni käigus organiseerisid Nõukogude Venemaa poolt „innustatud, rahastatud ja juhendatud“ saksa tööliselised ja nende organisatsioonid kohaliku revolutsiooni.

Libavabaühenduste kasutamine ei piirdunud ainult „maailma revolutsiooni“ ideede edendamise ja Nõukogude Venemaa libavabaühendusi kasutama praktilise julgeolekukaalutluse eesmärgil. Lähtudes sellest, mida ütles V. Lenin, hakkasid Nõukogude Venemaa julgeolekuasutused ja eelkõige GPU (*v.k. Главное политическое управление*) neid plaane ellu viima. Kaheks kõige ilmekamaks neist võib pidada operatsiooni koondnimega „Trust“ (*v.k. «Трест»*) ja sellest välja kasvanud operatsiooni „Sündikaat-2“ (*v.k. «Синдикат-2»*). „Trusti“ operatsiooni käigus lassid GPU poolt värvatud agendid 1922. aastal vene emigrantide hulgas liikvele kuulduse Nõukogude Venemaal illegaalselt tegutsevast Monarhistlikust Organisatsioonist (*MOR*). Tšekistid varjusid välismaaga äriasju ajava Moskva Linna Krediidipanga sildi taha. Seetõttu esines MOR Lääne-Eropaas „Trusti“ nime all (Umnov, 2002). Operatsioon, mis sai oma alguse sõltumatute ja Nõukogude Venemaa suhtes negatiivselt meelestatud isikute poolt, oli täiuslikult organiseeritud riikliku julgeolekuasutuse poolt ning organisatsiooni tegevus nii siseriiklikul kui ka välismaisel tasandil oli kontrollitud ja selle eesmärk oli emigrantide liikumise hävitamine ja liikumise aktivistide areteerimine või likvideerimine (Volkman, 1995). Operatsioon, mis kestis 5 aastat (1922-1927), tekitas vene emigrantidele nii suurt kahju, et 1927. aastast alates polnud juba Nõukogude Liidule enam ei poliitiliselt ega sõjaliselt ohtlikud (Umnov, 2002). Esimese operatsiooniga paralleelselt toimus ka operatsioon „Sündikaat 2“, millega tahtis GPU elimineerida aktiivse vastupanuliikumise tegelase Boriss Savenkovi, kes viibis peale revolutsiooni välismaal, kuid teadeolevalt planeeris võimu haaramist Nõukogude Venemaal oma inimeste poolt ning otsis välismaal kontakte, et saada selleks välisriikide valitsuste toetust. GPU vastureaktsioon sellele oli 1922 aasta mais vastuluure osakonna loomine, mille uueks töömeetodiks oli libaorganisatsioonide (*ühenduste*) loomine, võitlemaks vaenlastega nii riigi sees kui ka välismaal. Operatsiooni tulemusena jõudis Savenkov Nõukogude Venemaale ja organisatsiooni tegevus lõpetati (Safonov, 1999).

Libaühenduste, vabaühenduste ja muude kontrollitud katuseorganisatsioonide kasutamine muutus Nõukogude Liidu poolt süsteemseks „külma sõja“ algusega. Näiteks Richard F. Staar on arvamusel, et erinevaid libavabaühendusi kasutati positiivse mulje kujundamiseks NSVL kohta maailma üldsuse silmis ning Lääne maailma halvustamiseks. Libavabaühendused olid eriti tõhusad, kuna neil vähemalt näiliselt puudus seos NLKP-ga või muude kommunistlike parteidega. Peamine eripära pidi seisnema selles, et organisatsioonidel ei tohtinud olla mingit seost marksismi või leninismi veendumustega, kuid tegelikult juhtisid nende tegevust inimesed NSVL riiklikest asutustest (välisministeerium, NLKP, KGB) (Staar, 1991).

Viimasega ei nõustu C.Barghoorn, kelle arvates sarnanevad maailma katuseorganisatsioonid oma maailmavaadete ja hoiakutega erinevates küsimustes Moskvaga. Samuti on sarnased nende meetmed, mis mõnikord väljenduvad poliitilises mõjutamises, šantažeerimises, väljapressimises või kohati isegi vägivallas oma päritolu riigis (Barghoorn, 2004).

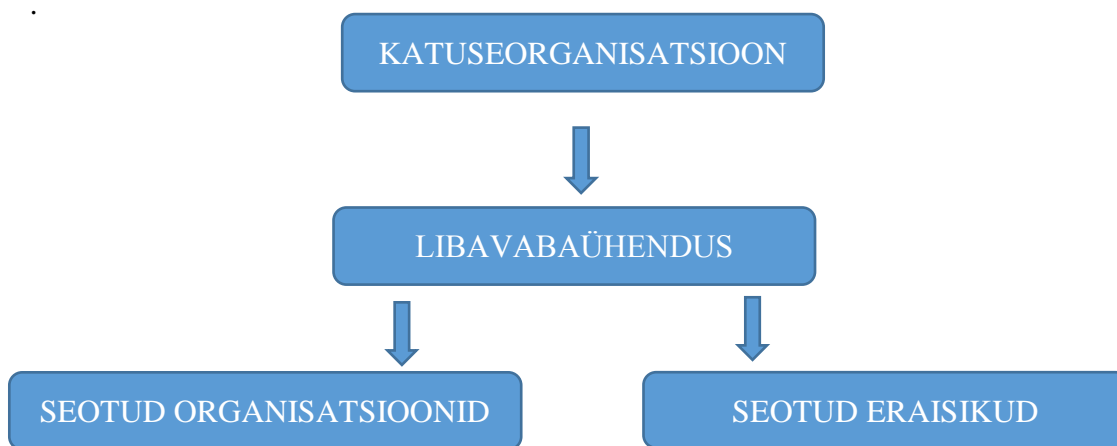
Üheks „kuulsamaks“ katuseorganisatsioonideks võib nimetada *Maailma rahunõukogu (World Peace Council)*, mis loodi aastal 1949 ehk külmasõja alguses. Organisatsioon vahetas mitu korda oma peakorterit, kuna sellised riigid nagu Prantsusmaa ja Austria süüdistasid teda riigivastases tegevuses või vaenulikus mõjutustegevuses. Taoline katuseorganisatsioon ei olnud ainulaadne, kuid tema peamiseks ülesandeks oli „maailma rahu“ propageerimine ja NATO-vastane tegevus erinevates riikides. „Maailma rahunõukogu“ oli üks mitmetest katuseorganisatsioonidest, mis omakorda ühendas teisi libavabaihendusi igal pool Euroopas ja maailmas (State, 1986). Kuid näiteks C.Rose leiab, et „Maailma rahunõukogu“ tegevus ei piirdunud ainult NATO-vastaste aktsioonide korraldamise, protestide või kodanikuühiskonna allumatusega, vaid tema mõju oli palju laiem ja hõlmas näiteks konkreetsete NATO kõrgemate ametnike või erru läinud sõjaväelaste mõjutamist. Selline juhtum leidis aset aastal 1981, mil „maailma rahunõukogu“ poolt oli loodud näiliselt sõltumatu organisatsioon nimega „*Massirelvastumise vastu seisvate kindralite liikumine*“ (i.k. *Generales for peace and disarmament*), kuhu kuulusid endised erru läinud kindralid Portugalist, Itaaliast ja Prantsusmaalt. Väidetavalt seisnes nende tegevus NATO poliitika mõjutamises vabaihenduste kaudu. (Rose, 1986).

Tulles tagasi Eestisse, siis Nõukogude okupatsiooni ajal eksisteerisid ka siin teatud libavabaihenduste esindused. Üheks klassikaliseks libavabaihenduseks võib pidada 1960. aasta alguses end initsiatiivgrupiks nimetanud ja 1976. aastal ametliku nimetuse saanud VEKSA-t (Väliseestlaste Kultuurisidemete Arendamise Komitee). VEKSA peamine ülesanne seisnes Eesti tutvustamises eestlastele, kes olid sunnitud lahkuma kodumaalt Nõukogude okupatsiooni tõttu. Näiteks üheks VEKSA ametlikest eesmärkidest oli eksportida muusikat, mis kandis ideoloogilist sisu, kajastades leninismi ideed ja sotsialistlikku tegelikkust (Ojamaa, et al., 2012). I. Jürjo leiab, et VEKSA oli „...*KGB variorganisatsioon pagulaste järele luuramiseks ja pagulaskonna lõhestamiseks*“. VEKSA tüüpi organisatsioonid vahetasid välja repatrieerimiskomiteed. Mõnevõrra allus VEKSA veel Välismaal Elavate Kaasmaalastega Kultuurisidemete Arendamise Nõukogude Ühingule „Rodina“, mille keskus asus Moskvas ja filiaal Ida-Berliinis. Lõplikult teeb VEKSA libavabaihenduseks fakt, mida

NSVL kasutas oma mõjutustegevuses, et VEKSA koosseisu kuulus alati vähemalt üks KGB operatiivtöötaja, kes juhtis luuretööd, kuid ametlikult oli ta vormistatud näiteks sekretäriks (Jürjo, 1996).

Toodud andmed näitavad NSVL katuseorganisatsioonide, libavabaühenduste ja muude kontrollitud organisatsioonide keerulist juhtimist ning ülesehitust. Autori poolt koostatud näidisskeem illustreerib selle süsteemi ülesehitust (vt. skeem 1)

Skeem 1. Libavabaühenduste toimimis skeem (Magistritöö autori poolt koostatud)

Tööliste, kaasmaalaste, proletariaadi ja ideoloogiliselt „õigete“ inimeste aktiivne toetamine läbi libavabaühenduste lõppes siiski nõukogude süsteemi lagunemisega 1991. aastal. Autori hinnangul pidi Vene Föderatsioon just alates sellest aastast otsima uusi lähenemisi mängimaks jätkuvalt maailmas olulist rolli. Tuginedes juba mainitud Friedmani (Friedman, 2008) arvamusele, pidi Venemaa teisisõnu mõtlema, kuidas kaitsta riigi keskust kõigi võimalike ohtude ja probleemide suhtes, mis väidetavalt tulid Läänest. Nõukogude Liidu lagunemisega hakkas vaikselt taastuma Vene Õigeusu kiriku roll erinevates küsimustes nii sise- kui ka välispoliitikas. Vene Föderatsioonis ei olnud Nõukogude Liiduga võrreldes piiranguid usuliseks tegevuseks, kuna uue, isegi nominaalselt kapitalistliku ideoloogia järgi ei kujuta usk süsteemile mingit ohtu.

Näiteks Payene leiab oma uuringus, et praegune Vene Föderatsiooni välispoliitika (välispoliitika omab magistritöö autori arvamusel tsest seost mõjutustegevusega teistes riikides) on väga tugevalt seotud **Vene Õigeusu kirikuga**. Seda tõestab asjaolu, et aastal 2001 loodi nn „vaimse julgeoleku strateegia“, mis oli informatsioonilise julgeoleku doktriini

üks osa. Selle kohaselt peab Vene Föderatsioon takistama teiste riikide kultuurset ja vaimset ekspansiooni oma „traditsioonilistes“ piirkondades. Traditsioonilisteks piirkondadeks doktriini kohaselt nimetatakse kogu nn „lähisvälismaad“ (Payne, 2015). Teadaolevalt kuulub lähisvälismaa alla ka Eesti. Osaliselt tõestavad Payne positsiooni „Vene maailma“ fondi koduleheküljel avalikud andmed, mille kohaselt on 109 organisatsioonist, keda „Vene maailma“ fond loeb partneriteks, ligi 30 % (31 organisatsiooni) seotud usulise tegevusega (*Фонд «Русский мир»*, 2016).

Vene Õigeusu kiriku kohaselt ei loe koht, kus inimesed elavad, vaid see, kellena nad ennast tunnevad. Kõige loomulikum ja lihtsam viis rahvuse hindamiseks on rahvaloendus. Kodakondsus ei ole nii primaarne, kuna vene kodakondsust võivad omada tatarlased, avaarid, dagestanlased jne. Samas venelasteks võivad endid pidada ka inimesed, kellel on Prantsuse, Inglismaa, Austraalia jpt riikide kodakondsus. Rahvuslikud eripärad eksisteerivad erinevatel fenomenoloogilistel tasanditel (Patriarhia, 2014). Viimase rahvaloenduse järgi määratlevad 24,8 % (321 198) Eestis elavatest inimestest end venelastena (REL, 2011). Vene Õigeusu teoreetiline lähenemine koos Eestis elava venekeelse elanikkonna arvuga tõestavad, et Vene Õigeusu kiriku roll siinsete seltside, koguduste ja vabaaühenduste toimimises on märkimisväärne. Arvestades Vene Föderatsioonis toimuvat õigeusu ülistamist, omab Vene õigeusk väga tähtsat, kuid varjatud seost mõjutustegevusega libavabaaühenduste kaudu.

Paralleelselt juba mainitud teooriatega omab Vene Föderatsiooni mõjutustegevuse poliitilistes ja filosoofilistes alustes kohta selline nähtus nagu **konservatiivne panslavism**. Selle teooria järgi on Venemaal probleemid suhetes lääne Euroopaga ning selle asemel, et suhteid parandada, peaks ühendama kõik slaavikeelseid riigid Euroopas ühe katuse alla. Idee kohaselt peab organisatsiooni/ liitu juhtima Venemaa (Guleba, 1996). Väga tähtis koht Vene Föderatsiooni poliitilises ja filosoofilises toimimises on kahel oma aja filosoofil Lev Gumiljovil (1912-1992) ja Ivan Iljinil (1883-1954). Iljini idee järgi on Venemaa ajalooline roll olla kaitsevällina Ida ja Lääne vahel ning vaatamata sellele peavad olema tagatud tema geopoliitilised ambitsioonid ja iseseisvus. Olles oma veendumustes monarhist, loeb Venemaa uute ja iseseisvate riikide (*nt. Eesti, Läti, Leedu, Soome, Poola jne*) olemasolu veaks ja tollase süsteemi nõrkuseks (Iljin, 1996). Samas on Gumiljovi arvamusel rahvus, riik ja teised komponendid väga suhtelised ja kõik inimesed on ühe etnose ja territooriumi elanikud. Huvitavaks teeb tema teooria see, et ta ei näe asju väikeste rahvaste või riikide mineviku,

oleviku ega tuleviku seisukohalt, vaid leiab, et kõik kuuluvad ühe etnose juurde. Selle etnose ja tsivilisatsiooni nimetus on **eurasism** (vene k. *evrazijstvo*) (Koroljova, 1994).

Nendest kahest eelpool käsitletud teoriast on välja kasvanud kolmas nimega *Vene maailm* (*Русский мир- tegemist ei ole fondiga, vaid olemusega*). Loojaks peetakse Aleksei Homjakovi (1804-1860), kes pakkus välja termini *Vene vaim*. Solovjovi ja Berjadjev'it peetakse *Vene idee* autoriteks ning sellest kasvas välja juba kolmas nähtus, milleks on *Vene hing*. Tänapäeval on neid kolme nähtust veidi modifitseeritud ja kõlama on jäänud Venemaa kui objekt, Venemaa kui subjekt ja Venemaa kui idee. Selline tõlgendamise viis on kutsutud ellu, et teha venelastele maailmas selgeks, missugune peaks olema nende rahvuse missioon. Praeguses Vene Föderatsioonis on sündimas uus teooria, mis erinevalt teistest arvestab Vene iseärasusega (Laruelle, 2015). Sergei Karaganov, kes on praeguse Vene Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini lähikondlane ja samaaegselt Vene Föderatsiooni välis- ja julgeoleku nõukogu esimees, leiab, et taolise poliitika rakendamisel tuleb kaasata ka erinevaid **vabaühendusi**, mis asuvad endisel NSVL ja Vene Impeeriumi territooriumil (*k.a Eesti*) (Karaganov, 2016). Lisaks leiab Karaganov oma 2014. aastal antud intervjuus *The New Times*'le, et „...Venemaa kaasmaalased on Venemaa jõud ja energia allikas ning me peame nendele tuginema... „, *Omade*“ kaitse on üks geopoliitika alustaladest... “ (Times, 2014).

Samuel P. Huntington räägib oma teoses „Tsivilisatsioonide kokkupõrge“, et Venemaa on loomas blokki, mis koosneb õigeusklikust südamikust tema enda juhtimise all ning seda ümbritsevast suhteliselt nõrkade islamimaade puhvrist, mille üle ta erineval määral domineerib ja mille puhul ta püüab välistada teiste riikide mõju. Venemaa ootab maailmalt selle süsteemi tunnustamist ja heakskiitu. Nagu Jeltsin 1993. aastal ütles, peavad teised riigid ja rahvusvahelised organisatsioonid garanteerima Venemaale erivolitused rahu ja julgeoleku garandina endise Nõukogude Liidu territooriumil (*k.a Eestis*). Balti vabariigid on seevastu Euroopa gravitatsiooni külgetõmbele alludes end Venemaa mõjusfäärist edukalt vabastada suutnud (P.Huntington, 1996). Sellest võib teha järelduse, et Vene Föderatsioon valis õigeusu tähtsustamisega ning reformide mitte talumisega pigem **konservatismi**, kuid Baltimaad, kaasaarvatud Eesti, läksid **liberalismi** teed. Ei tohi unustada, et need teooriad ei lähe oma olemuses kokku ning sellest on tingitud maailmavaadete erinevus, mis eksisteerib Eestis ja Vene Föderatsioonis. Seda tõestab meie liikmelisus Euroopa Liidu ja NATO-ga– kahe suurima ja jõuliseima organisatsiooniga, mis on ellu kutsutud kaitsmaks, arendamiseks ja toetamiseks liberalismi väärtusi ning keda Vene Föderatsioon peab suurimateks oponentideks.

Lähtudes eelnevast, võivad Vene Föderatsiooni lõplikud eesmärgid mõjutustegevuses olla erinevad. Näiteks Jakob Grygiel leiab oma artiklis, et tuginedes Vene Föderatsiooni filosoofiale ja maailmavaatele, kasutatakse lähivälismaa surveamiseks kolme peamist võimalust. Eelkõige on selleks energia küsimus, olgu see gaas, nafta või määrdeained. Teiseks on poliitiline surve, alates Euroopas populistide toetamisest ja lõpetades erinevate „vastupanu“ rühmituste finantseerimisega ning kolmas on agressiivne välispoliitika naabrite suhtes (Grygiel, 2009). Temaga ei nõustu Rootsi kaitseuuringute keskus (FOI), kes oma raportis leiab, et peamised instrumendid geopoliitiliste eesmärkide saavutamiseks on kultuur ja haridus, teadus ja tehnoloogiad ning ka Vene Õigeusu kiriku toetamine (FOI, 2015).

Magistritöö autor on nõus mõlema arvamustega ning toob välja ametlikud dokumendid, mida Vene Föderatsioon kasutab seisukohtade võtmiseks, käitumiseks või otsuste tegemiseks. Ühtlasi näitab magistritöö autor, kuidas on võimalik siduda libavabaühenduste kasutamist toodud meetmete või seisukohtadega. Järgnev tabel on koostatud selleks, et pakkuda lugejale ettekujutust, missugused ametlikud Venemaa Föderatsioonist pärit dokumendid reguleerivad või vähemalt annavad võimaluse kasutada välismaal asuvaid libavabaühendusi oma geopoliitiliste eesmärkide saavutamiseks.

Tabel 1. Venemeelsete libavabaühenduste rakendamise võimalused vastavalt Vene Föderatsiooni ametlikele dokumentidele“ (magistritöö autori poolt koostatud)

Dokument	Rakendamise võimaluste arv	Tõlgendamine
Vene Föderatsiooni välispoliitika kontseptsioon	14	Loetletud 14 punkti, mis on seotud otseselt või kaudselt välismaal elavate kaasmaalaste, avatud diplomaatia või vabaühendustega, mis peavad tegutsema Vene Föderatsiooni kasuks.
Venemaa Föderatsiooni julgeolekukontseptsioon (strateegia)	11	Loetletud 11 punkti, mis on otseselt seotud kaasmaalastega välismaal, nende inimõiguste kaitsmisega ja võimalusega kultuuriliselt ja vaimselt tunnetada Vene Föderatsiooni tuge.
Vene Föderatsiooni sõjaline doktriin	0	Seos ja tõlgendus puudub, kuna dokument käsitleb sõjalist poolt.
Vene Föderatsiooni	1	Loetletud punkt on seotud Vene Föderatsiooni väärtuste edendamisega välismaal.

informatsioonilise julgeoleku doktriin;		
Vene Föderatsiooni koostöö programm kaasmaalastega	27	29 punktist 27 on otseselt või kaudselt seotud venemeelsete libavababühendustega Eestis ja maailmas. Peamine dokument, millest lähtuvad libavababühendused Eestis ja Vene Föderatsioonis, kui tuakse esile mingi teema või korraldatakse aktsioon.

Arvestades tabelit 1, võib näha, et erinevates dokumentides on mainitud „kaasmaalased“, nende õigused ja vababühendused, mille kaudu on võimalik tagada nende õigusi välismaal ja parandada Vene Föderatsiooni imago, 54 korda. Esitatud andmed tõestavad, et Vene Föderatsioon **arvestab tõsiselt välismaal elava venekeelse elanikkonnaga, sõltumata nende kodakondsusest ja näeb venemeelsete libavababühenduste loomist ja kasutamist ühe võimsa instrumendina oma mõjutustegevuses.**

Nüüd tuleb vaadata, kuidas Vene Föderatsioon siseriiklikult korraldab igasuguste vababühenduste tegevust. Vastavalt statistikale, on Vene Föderatsioonis registreeritud ligi 360 000 erinevat vababühendust, millest ligi 80% on aktiivsed. Võrreldes lääneriike Vene Föderatsiooni elanikkonnaga, on kodanike aktiivsus vababühendustes äärmiselt madal, moodustades ainult 2-4% elanikkonnast. Vaatamata sellele kohustati kõiki vababühendusi 2006. aastal seadusemuudatusega ennast uuesti registreerima, et võimul oleks ülevaade tegutsevatest vababühendustest riigis (Takala, 2008). Olukord muutus nende jaoks veelgi keerulisemaks, kui 20.07.2012 kirjutas Vene Föderatsiooni president Vladimir Putin alla „vababühenduste seadusele“, mille kohaselt kõik Vene Föderatsioonis tegutsevad vababühendused, kes omavad sidemed välismaaga või saavad sealt rahastust, tunnistatakse automaatselt „välismaa agentideks“ ning nende tegutsemine võetakse kontrolli alla või keelatakse. Vene Föderatsiooni võimud õigustavad muudatuste vajalikust sellega, et tuleb tagada piisav transpertsus ning kui juba vababühendus tegeleb ühiskonna probleemidega (erineval moel), siis on ühiskonnal õigus teada, kust tuleb rahastus. Samas leitakse, et selliste nõudmiste kehtestamine võib viia vababühenduste protestiliikumiseni (NHC, 2014).

Kadri Liik nõustub osaliselt toodud arvamustega, kuid lisab oma uuringus ja artiklis, et vababühenduste elu raskendamine Vene Föderatsioonis on eelkõige seotud sellega, et Euroopa

Liit peab pidevalt kõnelusi Ukraina, Gruusia, Moldovaga- riikidega, mida Vladimir Putin peab Vene Föderatsiooni privileeg-maadeks. Nõuete karmistamine on seotud ka Vene Föderatsiooni hirmuga, et just nimetatud kolme riigi eeskujul korraldavad lääne rahastamisega vabauhendused taolisi aktsioone ka Vene Föderatsioonis (Liik, 2014). Toodud andmed tõestavad, et Vene Föderatsioon näeb suurt potentsiaali venemeelsetes libavabauhendustes maailmas, kuid teeb ise kõik, et takistada vabauhenduste tööd ja toimimist oma riigis.

Antud alapeatükis tõi magistritöö autor välja Vene Föderatsiooni mõjutustegevuse poliitilised, ajaloolised ja filosoofilised alused. Ühtlasi esitati ametlikud andmed venemeelsete vabauhenduste kasutamise võimalustest vastavalt Vene Föderatsiooni erinevatele doktriinidele ja programmidele ning kirjeldati vabauhenduste toimimist, suhtumist ja raskusi, millega nad Vene Föderatsioonis kokku puutuvad. Eelnevale tuginedes võib teha järelduse, et nii filosoofia, erinevad teooriad kui ka praktika näitavad vabauhenduste tähtsust Vene Föderatsiooni eesmärkide saavutamisel.

1.3 Libavabauhenduste kasutamine sündmustes Eestis, Lätis ja Ukrainas

Tänapäeva konfliktides mängivad Vene Föderatsiooni poolt loodud libavabauhendused olulist rolli. Tihti on nad maskeeritud ja esmapilgul edastavad kodanikuühiskonda häält, mis on loomulik demokraatliku ühiskonna puhul. Nende äratundmine ei ole kerge, kuid siiski on tüüpilisi tunnusoone, mille järgi võib aru saada, et tegemist on libavabauhendusega, mida proovitakse ära kasutada konfliktis olukorras või selle tekkimiseks. Peamised tunnused on rahastamine Vene Föderatsiooni poolt ja topeltstandardite kasutamine ühiskondlikes või poliitilistes aruteludes. Üldiselt tuleb libavabauhendusi jagada nende tegutsemisvaldkondade järgi. Esimesed moodustavad nn „fooni“ ning teiste ülesanne on vajadusel või korraldusel füüsiliselt sekkuda (Dikiy, 2016).

Tabel 2. Venemeelsete libavabaühenduste tüübid (Dikiy, 2016, autorite poolt koostatud)

Rahumeelsed libavabaühendused	Aktiivsed libavabaühendused
Vene keel ja kultuur; kaasmaalased ja nende õigused; ühiskondlik elu; inimõigused ja muu humanitaarne tegevus; venekeelne haridus riikides, kus venelased moodustavad kaaluka arvu elanikkonnast nende kodakondsusest sõltumata.	Airsofti ja paintballi klubid (militaarsete ja paramilitaarsete oskuste arendamine elanikkonna hulgas); laste saatmine erinevatesse laagritesse Vene Föderatsioonis; spordiklubid, mis on seotud organiseeritud kuritegevusega või kahtlase taustaga; kriisikolletes olnud NSVL armee veteranide ühendused.

Näiteks Nisseni arvamusel keskendub kodanikuühiskonna vastane õõnestustegevus libavabaühenduste poolt peamiselt tegevustele, mida viiakse ellu rahuajal enne vägivalda või sõjategevuse ilmnemist. Tegevuste eesmärgiks on kontekstuaalne või käitumuslik muutus ühiskonnas ja poliitilises diskursuses ning sellest tulenevalt otsuste tegemises. **Kontekstuaalne muutus** on režiimi vahetamine või valitsuse kukutamine uute lepingute sõlmimise, olemasolevatest loobumise või revideerimise ning erinevate organisatsioonide liikmelisuse ülevaatamise kaudu. **Käitumuslik muutus** võib tähendada, et võimul olev režiim jääb võimule, aga muudab märkimisväärselt enda poliitikat viisil, mis toetab võõrvõimu strateegilisi eesmärgi (Nissen, 2015).

Seda, et libavabaühendused mängivad olulist rolli igasugustes geopoliitilistes ja siseriiklikes küsimustes, tõestab näiteks Vene kindralstaabi ülema Valeri Gerasimovi avalik arvamus, kus ta kirjeldas tänapäevaste konfliktide omadusi ja eripärasid muuhulgas leides, et sõjalised komponendid tervikuna mängivad väga olulist rolli nii konfliktide ja probleemide alguses kui ka nende hilisemal kulgemisel ja lahendamisel. Tema väljaütlemisi nimetatakse nn „Gerassimovi doktriiniks“ (Gerasimov, 2013). Tasub märkida, et rääkides Gerassimovi doktriinist puudutatakse enamasti sõjaliste tegevuste faase ja sündmuseid, mis igat olukorda iseloomustavad kodanikuühiskonna seisukohalt. Teooriale alusepanijaks peetakse siiski juba eelnevalt töös mainitud Sergei Karaganovi, kes oma 1992. aastal ilmunud kõnes arutles selle üle, kuidas Vene Föderatsioon peab käituma oma kaasmaalastega välismaal ning missuguste tegevuste kaudu neid toetada. Üks viis oli kodanikuaktiivsuse toetamine (*k.a libavabaühenduste kaudu*) (Vermeulen, 2014).

Olemasolevate andmete põhjal teeb autor järelduse, et nn „Karaganovi“ doktriin kujutab ennast teoreetilist materjali sellest, kuidas on võimalik mõjutada ja vajadusel destabiliseerida olukorda riikides, kus venekeelse elanikkonna arv on kõrge ning Gerassimov räägib palju aastaid hiljem juba konkreetsetest tehnilistest tegevustest ja etappidest, kuidas destabiliseerimist ja mõjutamist teostada.

Tuginedes eelnevatele andemetele, kuulub Eesti väga selgelt Vene Föderatsiooni huviorbiiti ning viimane on vastavalt A. Racz-i arvamusele peamine riik, mis võib tekitada konflikti ja kasutada siin erinevaid võtteid olukorra destabiliseerimiseks (*k.a libavabaihenduste kaudu*).

Tema arvamusel on selleks olemas järgmised eeltingimused:

- Vene Föderatsiooni piiride ja sõjaväebaaside lähedus;
- Vene Föderatsiooni massimeedia ja kohaliku venemeelse meedia ühiskondlik mõju;
- Suur venekeelne kogukond;
- Vene Föderatsiooni sõjalise ressursi ülekaal (Racz, 2015).

Vastavalt Frank G. Hoffmanile võib taolisi konflikte, kus on esindatud lisaks sõjalistele komponentidele ka elanikkond, meedia ja teised ressursid, nimetada **hübriidkonfliktideks**, mida iseloomustavad traditsiooniliste ja mittetraditsiooniliste sõjapidamise vahendite kasutamine ja omavahel sidumine. Antud meetmed on peamiselt seotud terrorismi, kuritegevuse ja muu kahjuliku avatud või varjatud käitumisega (Hoffman, 2007). Samas leiavad Jacobs ja Lasconjarias oma uurimisraportis, et hübriidkonfliktide puhul on märkimisväärselt kasvanud erinevate mitteriiklike subjektide kasutamine (*non-state actors*), kes on majanduslikult või muul viisil teiste riikidega seotud ning vajadusel saab neid kasutada avalike või varjatud operatsioonide läbiviimiseks (Jacobs & Lasconjarias, 2015).

Juba varem mainitud Nissen leidis, et mitteriiklike subjektide kasutamine võib olla seotud ka püüdega anda olemasolevatele sümbolitele uusi tähendusi nende ümbertöötamisega või uute sümbolite levitamisega (näiteks linnid, mida kantakse seoses kindlate kuupäevade ja sündmustega). Need tegevused võivad viia ühiskondliku stabiilsuse kahjustamiseni (rahuajal), luues tingimused, mis viivad kontekstilste või käitumuslike muutusteni (Nissen, 2015). Tasub märkida, et Eestis on aset leidnud vähemalt üks taoline sündmus, kus mainitud tegevused ilmsid. Siinkohal peab autor silmas rahutusi, mis leidsid aset 26-28.04.2007

Tallinnas ja Ida-Virumaal seoses pronksõduri kuju teisdaldamisega sõjaväe kalmistule. Autori subjektiivsel arvamusel võib seda nimetada esimeseks katseks, mil prooviti libavabaühenduste ja sümbolite kasutamise abiga ohtlikult mõjutada Eesti ühiskonna stabiilsust.

Diana Kaljula leiab oma uurimistöõ tulemusena ühtlasi, et sümbolitega manipuleerimine on poliitiline reaalsus. Selliste manipulatsioonide suhtes on tundlikumad mitmerahvuselised ühiskonnad. Kuna Vene Föderatsioon peab Eestit oma mõjusfääri kuuluvaks, tuleneb sellest ka soov võimaluse korral manipuleerida Eesti ühiskonda endale meelepärases suunas. Ei ole välistatud võimalus, et ka tulevikus provotseeritakse rahvastevahelist vaenu eesmärgiga massiliste rahutuste kaudu tekitada poliitilist ebastabiilsust. Siiski on selge, et taoliste massiliste protestide korraldamine nõuab eeltööd, sest sümbolite kollektiivne teadvustamine vajab aega (Kaljula, 2014). Vaatamata asjaolule, et kohus mõistis väidetavad õhutajaid „Õise vahtkonna“ liikumisest õigeaks, on nende osalemine rahutustel ja eelsündmustel üldtunnustatud fakt. Seega järeldab autor, et Eesti tänapäeva ajaloo kõige keerulisemas julgeoleku kriisis mängis libavabaühendus Õine Vahtkond suurt rolli nii ühendusena tervikuna, kui ka erinevate isikutega seonduvalt .

Eesti ajaloos on veel üks sündmus, mis kulges ilma vägivallata, kuid oht selleks oli suur. 1993. aasta juulis peeti Sillamäel ja Narvas nn „referendum“, mille eesmärk oli autonoomia loomine Ida-Viru maakonnas, kus venelased moodustavad enamiku elanikkonnast. Lavrentjev leiab oma uurimistöös, et kuigi esmapilgul paistavad Narva arengud välja üksnes kohalikul tasandil, siis tegelikult pakkusid need, arvestades viimaste olulist mõju venekeelsele elanikkonnale, huvi ka Venemaa võimudele. Jutt ei käi füüsilisest sekkumisest, vaid diplomaatilisest pahameelest, mis järk-järgult kasvas 1993. aastast. 24. veebruaril 1993 õnnitles Venemaa president Boriss Jeltsin Lennart Merit ning saatis südamlikes toonides valitsustelegrammi. Juba aasta pärast saadetud telegrammi võeti teemaks inimõigustest lugupidamine: selge vihje Eesti venekeelse vähemuse olukorrale (Lavrentjev, 2015). Olgu öeldud, et selle esmapilgul puhtalt poliitilise sündmusega kaasnesid ka teised sammud olukorra destabiliseerimiseks, millistest võtsid osa erinevad vabaühendused. Teised samalaadsed sündmused olid seotud näiteks erilise majandustsooni loomisega (Slantsõ, Ivangorod, Kingisepp, Narva, Sillamäe), millega kaasnes esimesel iseseisvuse aastal ehk aprillis 1992 Narva Elektriijaama töö blokeerimine kohalike töötajate **ametiühingu poolt** (Stern & Nohrstedt, 1999).

Ammendava ülevaate andmiseks vaadeldakse järgnevalt olukorda naaberriigis Lätis, kus on vastavalt A. Raczi arvamusele (vt. Lk.28) samad eelduslikud tingimused potentsiaalseks konfliktiks. Üks sündmus, mis seal algatati ja täiesti seaduslikult läbi viidi, oli vene keele referendum, mis leidis aset 2012. aastal. Selle tulemusena hääletasid enamik Läti kodanikke, välja arvatud inimesed Venemaa ja Valgevene piireäärsetes piirkondades, selle vastu, et vene keel saaks teise riigikeele staatuse (AOWG, 2015). Läti Kaitsepolitsei ilmunud aastaraamatust võib lugeda, et tegemist ei olnud tavalise kodanikualgatusega, vaid tegevused olid koordineeritud, rahastatud ja erinevalt toetatud. Ühtlasi leiab Läti kaitsepolitsei, et tegu võis olla testimisega, kontrollimaks, kas tulevikus on võimalik korraldada midagi enamat ja isegi vägivaldset (DP, 2014). Tasub siiski mainida, et ka Lätis on olnud meeleavaldusi, mis muutsid vägivaldseks. Näiteks 2009. aasta jaanuaris toimunud meeleavalduse kohta ei leidnud autor avalikke andmeid, kas rahutused olid kuidagi seotud või õhutatud venemeelsete libavabaühenduste poolt.

Läti ajaloost ilmneb ka üks huvitav näide, kuidas klassikaline vabaühendus, mis seisab venekeelse hariduse eest, võib muutuda poliitiliseks parteiks ning proovida kõigutada riigi sisemist stabiilsust. Selle vabaühenduse nimi oli Vene koolide kaitse staap (v.k *Штаб в защиту русских школ*, i.k *Russian Language School Support Association*), mis teadeolevalt korraldas esimesi rahutusi ja proteste juba 1998. aastal, kui Läti ministritele esitati plaan, mille kohaselt aastaks 2004 toimuksid enamus ainetest vene õppekeelega koolides Läti keeles. Hiljem kasvas antud ühiskondlik liikumine poliitiliseks parteiks, mis kandis kuni 2014. aastani nime Inimõiguste eest ühtses Lätis (v.k *За Права Человека в Единой Латвии*, i.k *For Human rights in a United Latvia*). Ühenduse ametliku kodulehe andmetel sai see liikumine Läti parlamendi valimistel suhteliselt hea tulemuse ja tänu sellele pääsesid parlamenti mitmeid ühenduse saadikuid (Russojuz, 2014). Ryo Nakai pole sellega päris nõus ja leiab oma ilmunud artiklis, et selliste ühenduste loomine, mis hiljem kasvavad üle poliitilisteks parteideks ja osalevad riigi sisemise ja välise poliitika kujundamises, ei too midagi positiivset ja võimalik, et nende eesmärk on täita teise riigi või organisatsiooni huve. Lisaks leiab ta, et taoliste ühenduste loomine kujundab äärmuslikke ja radikaalseid vaateid riigis elavate inimeste hulgas (Nakai, 2014).

Vastavalt andmetele, mida võib leida liikumise koduleheküljelt, toimusid erinevad protestiaktsioonid Lätis elava venekeelse vähemuse kaitseks 200-8000 inimesega peamiselt

Riias. Ühenduse kuulsaim aktsioon toimus 2004. aastal, mil umbes 8000 inimest (enamasti kooliõpilased) avaldasid protesti haridusereformi vastu. Kokku suutis ühendus korraldada üle 25 erineva protestiaktsiooni 18 aasta jooksul (Russojus, 2014). Esmaspilgul on tegemist tavalise protsessiga demokraatlikus ühiskonnas, kuid tegelikud korraldajad on libavabaühendused. Seda tõestavad andmed, mille kohaselt sõlmis 2014. aastal liikumine uue nimega Läti Venelaste Liit (*v.k Pyckkuĭ Coo3 JIameuu, i.k Latvian Russian Union*), mis ühendas oma katuse alla enamuse venemeelseid (Või korrektsem on VF-meelseid?) organisatsioone Lätis, koostööleppe Vene Föderatsioonis asuvaga libavabaühendusega Russkij Mir (LETA, 2014). Samal arvamusel on Janina Šleivyte, kes leiab oma ilmunud raamatutes, et Venemaa Föderatsiooni huvides on erinevate pingete tõstmine riikides, mis on olnud sajandite jooksul Venemaa huvifääris. Selleks kasutab ta laia spektrit instrumentidest, võimalustest, inimestest ja teemadest, kuid samas nendib, et kaasmaalased ja kõik, mis on nendega seotud, on kõige populaarsem teema, mis kaudselt seondub nii energia kui ka majanduslikujulgeoleku küsimustega (Šleivyte, 2010).

Nii Eestis kui ka Lätis ei toimu praegu hübriidkonflikti selles töös käsitletud tähenduses, kuid see ei tähenda, et siin ei eksisteeri teistsugust konflikti, mis omakorda võib olla hübriidkonflikti eelduseks. Kogutud andmed võimaldavad teha järelduse, et libavabaühenduste tegevus Eestis ja Lätis on eesmärgistatud ning tegeletakse konkreetsete teemadega, millega pöörduetakse avalikkuse poole. Nendeks on inimõigused, haridus, II M.S-ga seotud küsimused ning teised esmapilgul olmemured. Nimetatud teemade pidev ülestõstmine ja dramatiseerimine libavabaühenduste poolt nii erinevate aktsioonide korraldamise kui ka sotsiaalmeedia kaudu annab Venemaa Föderatsioonile võimaluse oma ametlikke (saatkond, parlament, jne) ja mitteametlikke (ühiskondlikud üritused, haridus, kultuur jpm) kanaleid kasutades mõjutada olukorda ühiskonnas. Kõik need tegevused põhjustavad sotsiaalseid, etnilisi, kultuurilisi ja rahvuslikke konflikte erinevates eluvaldkondades.

Libavabaühenduste kasutamise näiteid konflikti õhutamiseks või eskaleerimiseks pakuvad ka Ida-Ukraina sündmused ja Krimmi annekteerimine 2014 aastal. Sündmuste värskuse tõttu ei ole palju teaduslikku materjali analüüsi-sünteesi tegemiseks ning teatud materjalid on arusaadavatel põhjustel mitteavalikud. Vaatamata sellele ei ole mingit kahtlust, et Venemaa Föderatsiooni poolt aastate jooksul praktiseeritav „humanitaarpoliitika“ tõi teatud tulemuste. Peamine eesmärk oli panna tavainimesed uskuma seda, mida rääkis ametlik Moskva. Selle

nimel toetas Venemaa Föderatsioon aastate jooksul venekeelseid koole ja kultuurikeskusi, populariseeris Venemaa Föderatsiooni kodakondsust ja toetas erinevaid **vabaühendusi** nii rahaliselt kui ka vaimselt. Viimane seisnes näiteks erinevates koolitustes, seminarides jne (Perry, 2015). Peamised suunad, kuhu Ukrainas ning eriti Krimmis ja Ida-Ukraina piirkondades panustati, olid seotud kultuuriga, „sõltumatu“ meedia arendamisega, vene keelega, õigeusu kirikuga ja äridusega. Selleks, et varjata oma tegevusi, loodi mitmeid **libavabaühendusi**, mida oli võimalik õigel hetkel kasutada (Bogomolov & Lytvynenko, 2012).

Vaatamata asjaolule, et Krimmi annekteerimine on julgeoleku vaates tähtis sündmus, keskendub autor siiski olukorrale ning vabaühenduste kasutamisele Ida-Ukrainas. Arvestades konfliktide ja kriiside sarnasustega, on Krimmi olukord teistsugune, kuna välisriigi sõjaväe üksuseid kasutati juba kriisiolukorra alguses. Ida-Ukraina sündmustest rääkides võib näha et, tegemist oli võõrriigi poolt õhutatud kodanikuühiskonnaga. Magistritöö autori positsiooni kinnitab Rahvusvahelise Kriminaalkohtu seisukoht, mille kohaselt võib olukorda Krimmi poolsaarel veebruarist märtsini võrdsustada rahvusvahelise sõjakonfliktiga (ICC, 2016).

Teistsugused sündmused leidsid aset 2014. aasta varakevadel Ida-Ukraina oblastites, millest võtsid aktiivselt osa **venemeelsed libavabaühendused**. Libavabaühenduste peamine eesmärk oli õhutada meeleavaldusi ning kõigutada linnade ja asulate stabiilsust. Sellega tegeles n.ö „rahumeelne“ pool ning „aktiivsete“ libavabaühenduste roll seisnes näiteks sõjaväeosade blokeerimises või sõjaväelaste provotseerimises ja kihutamises riigireetmiseks (Government, 2015). Osaliselt nõustub sellega ka Ukraina informatsioonipoliitika ministeeriumi raport, milles ühtlasi leitakse, et Mandri- Ukrainas käivitasid erinevad venemeelsed organisatsioonid, keda juhiti Venemaa Föderatsioonist, erinevaid meeleavaldusi ja kodanikuaktsioone. Raportis mainitakse, et seda oleks olnud võimatu teostada, kui Venemaa Föderatsioonil poleks kohalikes omavalitsustes ja teistes riigiasutustes oma inimesi (Kabakaev & Aleksejeva, 2015). Sellest kõigest võib teha kokkuvõtliku järelduse, et kui me räägime tänapäevastest konfliktidest või sündmustest, kus on selgelt näha Venemaa Föderatsiooni huvi, siis sõjaline komponent ei ole primaarne. Paljude analüütikute arvamusel tekitavad taoliste sündmuste puhul suuremat ohtu mitte-sõjalised instrumendid, näiteks informatsiooni ja kodanikuühiskonna ärakasutamine. Need komponendid on eelduslikud

tingimused sõjalise instrumendi kasutamiseks (*otsene sissetung või sõjalise „omakaitse“ moodustamine*) (Renz & Smith, 2016).

Kirjeldatud konflikt omab kahtlemata aktuaalsust ka Eestis. Arvestades sellega, et Eesti on EL ja NATO liikmesriik, ei ole sõjaline sissetung tõenäoline, kuid erinevate asümmeetriliste tegevuste teostamine soodsa pinnase tõttu (*geograafiline asukoht; venekeelne elanikkond*) Venemaa Föderatsiooni poolt Eestis ja Balti riikides on võimalik. Sellise mõttega tulid välja veel enne Ukraina sündmuste algust kaks Venemaa Föderatsiooni sõjateadlast, kes leidsid, et taoliste meetmete rakendamine võib olla õigustatud ning kasu oleks tunduvalt suurem, võrreldes otsesega sõjalisega konfliktiga nõrgema (Venemaa) ja tugevama (NATO) vastase vahel (Chekinov & Bogdanov, 2010). Sellest võib teha järelduse, et asümmeetriliste tegevuste eelis seisneb selles, et puudub otsene sõjaline kallaletung ja kõik tegevused teostatakse selle riigi elanikkonna abiga, kus konflikt aset leiab. Riik või organisatsioon, kelle vastu need meetmed on suunatud, ei saa täismahus kasutada jõudu, kuna puudub konkreetne subjekt, kelle vastu jõudu rakendada. Asümmeetrilised tegevused hõlmavad endas erinevaid poliitilisi, majanduslikke, ühiskondlikke ja sotsiaalseid tegevusi (Thornton, 2016). Konkreetsed näited Eestist, Lätist ja Ukrainast tõestavad, et praegustele konfliktidele on iseloomulik kodanikuühiskonna, sealhulgas ka libavabaühenduse aktiivne kasutamine.

Teoreetilises osas analüüsis autor kodanikuühiskonna olemust ning sellega seotud protsesse. Tutvustati kodanikuühiskonna erinevad toimimisvorme ning arutleti suhete üle riigi ja erinevate vabaühenduste vahel. Autorit huvitas, kuidas on need reguleeritud ja miks see on oluline julgeoleku vaatenurgalt. Esimeses alapeatükis toodi välja erinevad käsitlused selle kohta, mis on libavabaühendused, kuidas neid kasutatakse ja millise eesmärgiga luuakse. Teises alapeatükis esitas autor andmed Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse poliitilistest ja filosoofilistest alustest ning tõi välja, kuidas on sellega seotud libavabaühenduste kasutamine minevikus ja praegu, millised on võimalikud vormid ja perspektiivid. Kolmandas alapeatükis rääkis autor libavabaühenduste eristamise võimalustest ja nende tegutsemise valdkondadest. Ühtlasi esitati konkreetsed näited selle kohta, kuidas Venemaa Föderatsioon kasutas ja kasutab venemeelseid libavabaühendusi kolmes erinevas riigis (Eesti; Läti; Ukraina) ning missugust seost need omavad tänapäevaste hübriidkonfliktidega.

2. EMPIIRILINE UURING

Käesolevas peatükis annab autor ülevaate empiirilisest uuringust, mis seisneb intervjuude läbiviimises ja dokumendianalüüsis. Empiirilise osa uuringutulemuste analüüsi põhjal tehtud järeldusi kasutatakse rakenduslike ettepanekute tegemisel valdkonna arendamiseks.

2.1 Metoodika ja valim

Käesolevas töös kasutab magistritöö autor **kvalitatiivset uurimismeetodit**. Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on eelkõige tegeliku elu kirjeldamine selle mitmekesisuses. Uurimuses tuleb aga siiski tähelepanu pöörata ka sellele, et tegelikkust ei saa meelevaldselt osadeks killustada. Sündmused kujundavad üheaegselt üksteist ja seega on võimalik leida mitmesuunalisi suhteid. Kvalitatiivses uurimuses püütakse uurida objekti võimalikult tervikuna (Hirsjärvi, et al., 2005: lk.152). Selleks kasutab magistritöö autor **juhtumiuuringu strateegiat**, mis on kooskõlas kvalitatiivse uurimismeetodiga, kuna juhtumiuuring keskendub ühele konkreetsele juhtumile, probleemile või nähtusele ning lahkab seda detailselt. (Thomas, 2011). Andmete kogumine ja analüüs toimub eelnevatele väljatöötatud teoreetilistele eeldustele toetudes. Juhtumi uuringut ei tuleks mõista mitte andmekogumise taktikana või teatud tüüpi uurimisviisina, vaid uurimisstrateegiana (Yin, 2003: lk 13-14).

Arvestades teema olulisusega ja tundlikkusega, valis magistritöö autor **instrumentaalse juhtumiuuringu strateegia**, mille kohaselt püütakse minna süvitsi või otsida ühist erinevate andmete vahel (*arvamused, dokumendid, kogemused jt*). Strateegia on asjakohane, kui tahetakse leida midagi konkreetset. (Silverman, 2005). Käesoleva magistritöö puhul püüab autor leida lahenduse uurimisprobleemile: **millist ohtu kujutavad venemeelsed libavabaühendused Eesti julgeolekule ja kuidas negatiivset mõju leevendada?**

Magistritöö autor lähtus uurimisküsimuste koostamisel U. Flicki seisukohast, mille kohaselt uurimisküsimustele vastamine peab viima teema või uurimisobjekti arenguni. See võib seisneda näiteks uute eripärade avastamises. Kuna tegemist on sotsiaalteadusliku uurimusega, siis peavad uurimisküsimused tuginema ja suhestama teooriaga. (Flick, 2015). Peamine kriteerium, uurimisküsimute koostamisel on selge sõnastus ning arvestamine ette antud

ressurssidega (aeg, raha jne), s.t et need ei oleks uurijale liiga kulukad oma laialivalguvuse tõttu (Flick, 1998). Sellest tulenevalt püstitas magistr töö autor kolm uurimisküsimust uurimisprobleemi lahendamiseks:

- Milliseid on Venemaa Föderatsiooni peamised mõjutusvahendid- ja tegevused teiste riikide vababühendustega seoses?
- Missuguseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavababühenduste suhtes?
- Milliseid psühholoogilise kaitse ja õiguslikke mehhanisme on võimalik rakendada negatiivse mõju leevendamiseks?

Peamiseks andmekogumise meetodiks on **poolstruktureeritud ekspertintervjuud sisejulgeoleku valdkonna asjatundjatega**. Kvalitatiivsetes uurimustes on intervjuu seni olnud peamine andmekogumise meetod. Intervjuu eelis teiste meetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Samuti annab eelise asjaolu, et tavaliselt on küsitletavad nõus uurimuses osalema ning neid on võimalik kergesti kätte saada andmete täiendamiseks või täpsustamiseks. (Hirsjärvi, et al., 2005: lk 192-193). Poolstruktureeritud intervjuu puhul on vastajal vabadus rääkida ja arutleda ning vastavalt sellele, kuidas kulgeb küsimustele vastamine, võib uurija vahetada küsimuste järjekorda ja olla paindlik küsimuste esitamisel. (Thomas, 2011: lk 162-163).

Intervjueeritavate valikul kasutab autor **eesmärgistatud valimit, mille peamiseks tingimuseks oli seos sisejulgeoleku valdkonnaga ning tulenevalt ametikohast ja töövaldkonnast teadmiste omamine, mis on seotud Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevusega**. Valimi järgi peavad intervjuuerijad vastamata järgmistele konkreetsetele kriteeriumitele:

- 1) Kõrgharidus või sellega võrdsustatud haridus;
- 2) Praktiline töö- või teaduskogemus vaenuliku mõjutustegevuse takistamise valdkonnas;
- 3) Vähemalt 5-aastane töö- või teaduskogemus;

- 4) Intervjueeritav peab praegu töötama sisejulgeolekuvaldkonnas või tema lahkumisest valdkonnast ei ole möödunud rohkem kui 2 aastat;
- 5) Kõik intervjuud peavad olema läbiviidud võrdsetes tingimustes, s.m isiklikult näost-näku.

Kokku viiakse läbi **16 ekspertintervjuud: 4 inimest intervjueeritakse Ukrainast, 4 inimest Lätist ja 8 inimest Eestist**. Selline jaotus on tehtud sellepärast, et magistritöö autor keskendub ettepanekutele eelkõige Eesti julgeoleku jaoks, kuid Läti ja Ukraina kogemused on tähtsad, sest nagu oli kirjutatud magistritöö teoreetilise osa viimases alapeatükis: nendes kahes riigis sarnaneb libavabaühenduste toimimine Eestiga. Tasub märkida, et Ukraina ekspertidel on tugev praktiline kogemus praegu kestva Vene Föderatsiooni agressiooni tõttu ning libavabaühenduste kasutamine oli tähtis komponent olukorra eskaleerumiseks. Lisaks tõestavad teoreetiline raamistik ja eelnevalt kirjeldatud sündmused, et ka Läti ekspertidel peaks olema suur kogemus libavabaühendustega võitlemises.

Sellest tulenevalt kuuluvad käesoleva magistritöö ekspertintervjuude valimisse kokku 15 inimest, kes on esindatud järgnevalt:

Tabel 3. Andmed läbiviidud intervjuude kohta. (magistritöö autori koostatud)

Intervjueeriva nimi	Asutus ja valdkond	Intervjuu viis ja koht	Toimumise kuupäev	Intervjuu kestvus (mm:ss)
Viktor Jahun (UE)	Endine SBU aseülem (2014-2015)	Ukraina, Kiiev. Suuline	12.12.2016	37:30
Euhén Mahda (UE)	Mõjutustegevuse ekspert, kirjanik, teadur	Ukraina, Kiiev. Suuline	13.12.2016	20:21
Dmitro Zolotuhhin (UE)	Ukraina Informatsioonipoliitika ministri nõunik.	Ukraina, Kiiev. Suuline	13.12.2016	43:35
Dmitro Dubov (UE)	Mõjutustegevus ekspert, Ukraina Strateegiliste uuringute instituudi dotsent.	Ukraina, Kiiev. Suuline	14.12.2016	30:05
Andis Kudors (LE)	Centre for East European Policy Studies, juhataja	Läti, Riia. Suuline	10.01.2017	39:30
Edgars Engizers (LE)	Ajaloolane, mõjutustegevuse uurija, Läti parlamendi saadiku abi	Läti, Riia. Suuline	10.01.2017	55:20
Linda Curika	NATO STRATCOM	Läti, Riia.	10.01.2017	32:20

(LE)	COE, ametnik	Suuline		
Ieva Berzina (LE)	Läti Kaitsejõudude akdeemia, teadur	Läti, Valmiera. Suuline	26.01.2017	29:53
Liina Pello (EE)	Siseministerium, nõunik	Eesti, Tallinn. Suuline	12.01.2017	45:00
Harry Lahten (EE)	Kaitsevägi, Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse ekspert	Eesti, Tallinn.	16.01.2017	31:20
Uku Arold (EE)	Kaitsevägi, Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse ekspert	Eesti, Tallinn. Suuline	19.01.2017	21:41
Andres Kahar (EE)	Kaitsepolitsei amet, riigiametnik	Eesti, Tallinn. Suuline	30.01.2017	22:40
Dmitri Teperik (EE)	Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus, tegevjuht	Eesti, Tallinn. Suuline	05.01.2017	36:17
Diana Kaljula (EE)	Sisekaitseakadeemia, teadur	Eesti, Tallinn. Suuline	24.01.2017	25:39
Raine Eenma (EE)	Riigikantselei, riigiametnik	Eesti, Tallinn Suuline	01.02.2017	19:11
Grigori Senkiv (EE)	MTÜ Sinu Riigikaitse juht	Eesti, Tallinn Suuline	05.01.2017	32:18

Magistritöö autor nõustub U.Flicki arvamusega, mille kohaselt ekspertintervjuude puhul on olulised intervjuueeritavate praktilised kogemused antud valdkonnas, mitte nende isiksus. (Flick, 2015: lk.141-143). Kõik ekspertintervjuud salvestatakse diktofoonile ja pärast transkribeeritakse neid sõna-sõnalt, kasutades arvutiprogramme Microsoft Word ja NVIVO-10. Peale intervjuude transkribeerimist, viib autor läbi ekspertintervjuude analüüsi kasutades selleks koode ning eelnevalt jaotades intervjuu küsimusi kategooriate kaupa. Intervjuu küsimustikus on kokku 10 küsimust, mis on omakorda jaotatud kolmeks kategooriateks. Intervjuude analüüsi käigus, kategoriseerib autor arvamusi ning näitab kõiki ilmunud seoseid ja vastuolusid, nii dokumendi analüüsi tulemuste kuid ka teoreetilise raamistikuga. Intervjuude analüüsiks kasutab magistritöö autor avatud kodeerimise meetodi (Flick, 2015: lk 308). Intervjuu küsimustiku põhjal, moodustas magistritöö autor tabeli, kus on näha seoseid, kuidas intervjuu küsimused vastavad uurimisküsimustele.

Tabel 4. Uurimusküsimuste seos intervjuu küsimustega (magistritöö autori koostatud)

Uurimisküsimus	Intervjuu küsimus (K) ja seos kategooriaga
<i>Missuguseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabaiühenduste suhtes?</i>	K: 1, 2, 3, 4, 5 Kategooria: Kodanikuühiskonna roll Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuses K: 6, 7, 8 Kategooria: Võimalikud lahendused ja ettepanekud
<i>Milliseid psühholoogilise kaitse ja õiguslike mehhanisme on võimalik rakendada negatiivse mõju leevendamiseks ?</i>	K: 8, 9 Kategooria: Peamised võimalused ja takistused

Arvestades eelnevalt toodud asjaoludega, kasutab magistritöö autor lisaks intervjuudele teise andmekogumismeetodina **dokumendianalüüsi**. Tegemist on sekundaarse uurimismeetodiga, mis aitab täpsustada küsimusi intervjuude jaoks või saada laiemat pildi uurimisprobleemist (Glesne, 2011: lk.90-91). Oluline on dokumentide asjakohasus (Thomas, 2011: lk.164) ning arvestada tuleb sellega, et mõned dokumendid võivad olla mitte-usalduseväärseid. Viimane võib seisneda nt selles, et tihti ei ole uurijal teada, missugustes tingimustes, kelle poolt ja millise eesmärgiga dokumendid koostati. (Harding, 2013: lk.19).

Magistritöö autor maandab eelpool mainitud riskid sellega, et kasutab Eesti ja teiste riikide ametlike regulatsioone ja dokumente. Dokumentideanalüüsiks valis magistritöö autor nelja riigi (Eesti, Venemaa Föderatsioon, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia) vabaiühenduste toimimist reguleerivad õigusaktid mitmetel põhjustel. Eelkõige on nendes riikides olemas dokumendid, mis rangelt reguleerivad vabaiühenduste toimimist, teiseks on tegemist suurt geopoliitilist mõju omavate riikidega ning magistritöö autor valdab neid keeli, milles väljavalitud dokumendid on kirjutatud- see garanteerib maksimaalselt korrektnet tõlgenduse ja ja järelikult ka analüüsi. Dokumendianalüüsi vajab autor eelkõige selleks, et sünteesida juba kasutatavaid meetmeid ja ekspertide seisukohti ning tuginedes sellele teha konkreetsed rakenduslikud ettepanekud uuritava valdkonna arendamiseks ja parandamiseks.

2.2 Dokumendianalüüs võimalikute piiravate ja järelevalve meetmete välja selgitamiseks

Eestis on 01.01.2016 seisuga kokku 32178 erinevat vabähendust; mittetulundusühingut ja sihtasutust. (E-RIK, 2016). Vastavalt 2016. aastal ilmunud Eesti vabähenduste uuringule, on Eestis 46 vabähendust, kus töökeeleks on ainult vene keel ning 103 ühenduses kasutatakse nii eesti kui ka vene keelt. Enamik venekeelse töökeelega vabähendusi asuvad Harjumaal (32,6%), Ida-Virumaal (58,7%) ning Tartumaal (4,3%). Ühtlasi leidsid uuringu autorid, et peamised eluvaldkonnad, milles vene töökeelega vabähendused kõige aktiivsemalt osalevad on järgmised: **kultuur/kunst, religioon, ühiskonna areng, haridus/teadus, vaba aja sisustamine**. Uuring hõlmas ka rahastamist, millest selgus, et venelaste kultuuriseltsid saavad täna üsna tihti toetusi Venemaa Föderatsioonilt. Seltsid on sellise rahastamismudeliga harjunud ning otsivad ekspertide kinnitusel lisarahastust vähem, kui teistes valdkondades tegutsevad ühendused. (Nimmerfeldt, 2016). Tuleb tõdeda, et uuringust ei selgu, kui palju vabähendustest on libavabähendused ning samuti ei ole täpsustatud termin „venemeelsus“.

Autor tahab objektiivsuse huvides kinnitada, et iseenesest klassikalises ja traditsioonilises mõistes ei kujuta venekeelsed vabähendused mingit ohtu Eesti julgeolekule. Selleks, et eristada vabähendusi libavabähendustest, toob autor välja subjektiivsed kriteeriumid, mis iseloomustavad libavabähendusi.

Tabel 5. „Eesti venemeelsete libavabähenduste tunnusjooned“ (magistritöö autori poolt koostatud)

1. Sidemed Vene Föderatsiooni saatkonnaga;
2. Rahastus Vene Föderatsiooni fondidest ja muudest valitsuse või valitusvälistelt organisatsioonidelt;
3. Vabäendus oma liikmete või juhtide näol võtab sõna (osa) küsimustel, mis ei ole otseselt seotud vabähenduse deklareeritud tegutsemisvaldkonnaga;
4. Vabäendus on vähemalt ühe korra mainitud Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse instrumendina Kaitsepolitsei ameti aastaraamatutes;
5. EL ja NATO väärtuste vastasus.

Käesoleva dokumendianalüüsi eesmärk on leida vastus uurimisküsimusele: **missuguseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabaühenduste suhtes?**

Vastuse leidmiseks analüüsitakse mitmete riikide dokumente, mis käsitlevad piiravaid ja järelevalve meetmeid erinevate vabaühenduste suhtes, kus ei tegutseta klassikaliste põhimõtete järgi ning mille tegevus võib kujutada ohtu riiklikule julgeoleku. Käesolevas alapeatükis keskendub magistritöö autor järgmistele indikaatoritele mis on ühtlasi ka koodid (*Ko*):

- Libavabaühenduse mõiste? (*Ko1*)
- Millistes ühiskondlikes tegevustes libavabaühendused osalevad? (*Ko2*)
- Kuidas näeb välja aruandluse kohustus? (*Ko3*)
- Millest koosneb järelevalve tegevuste üle? (*Ko4*)
- Milliseid karistusi ja sanktsiooni võib riik kasutada, kui libavabaühendus on rikkunud reeglid? (*Ko5*)

Dokumendianalüüsi kasutatakse täiendava mõõtmena intervjuudele, leidmaks ühisosa intervjuust tulenevate andmete, dokumendianalüüsi ja teooria vahel, mis võimaldab anda valdkonnast terviklikuma käsitluse.

Magistritöö autor valis viis riiki, mille dokumente ta analüüsib. Tuginedes teoreetilisele osale, võime järeldada, et kaks peamist riiki, mis kasutavad või kasutasid välismaal asuvaid vabaühendusi (tehes nendest libavabaühendused) on Ameerika Ühendriigid ja Venemaa Föderatsioon. Ülejäänud kolm uurimuses kasutatavat riiki on Eesti, Läti ja Ukraina, mis on üsna tugevalt seotud Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevusega libavabaühenduste kaudu. Lisaks põhjendab magistritöö autor dokumendianalüüsis osalevate riikide valikut sellega, et ekspertintervjuude käigus küsitleti spetsialiste just Eestist, Lätist ja Ukrainast. Venemaa Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide kohta tahab autor teada, kuidas suured riigid kaitsevad oma korda libavabaühenduste või nn „välismaa agentide“ eest. Eelnevalt nimetatud riigid on vähemalt ametlikult oma olemuselt sarnased: nende põhiseaduste järgi on nad kõik demokraatlikud ning nende elanikel on lubatud osaleda vabaühenduste tegevustes. Seda fakti, tõestavad kõikide riikide põhiseadused.

Dokumendianalüüsis kasutab magistritöö autor 15.01.2017 seisuga kehtivaid dokumente, mille nimetus, kood, liik ja päritolumaa on välja toodud all olevas tabelis 6. Eesti riiklike

dokumente otsiti Riigi Teataja vahendusel ning teiste mainitud riikide omi leiti Google otsingumootori kaudu. Tegemist on avaliku infoga, millele on kõigil vaba juurdepääs. Magistritöös kasutab autor ainult neid dokumente, mis on seotud libavabaühenduste või vabaühenduste tegevuste, järelevalve, kontrolli, piiramise või keelamisega.

Tabel 6. Dokumendianalüüsis kasutatud dokumendid (autori koostatud)

Päritolu riik	Dokumendi nimetus ja kood	Dokumendi liik
Eesti	Mittetulundusühingute seadus (D1)	Seadus
Läti	Ühiskondlikute organisatsioonide seadus (D2)	Seadus
Venemaa Föderatsioon	Kasumitaotluseta ühingute seadus (D3)	Seadus
Ukraina	Avalikute ühenduste seadus (D4)	Seadus
Ameerika Ühendriigid	Välismaa agentide registreerimise akt (D5)	Määrus

Enne konkreetsete indikaatorite analüüsi juurde minemist, tuleb läbi vaadata, mida reguleerivad tabelis 6 (vt. lk 42) toodud õigusaktid.

Mittetulundusühingute seadus (D1) (Riigikogu, 1996) reguleerib kõik tegevusi, mis on seotud mittetulundusühingutega. Tegevuste hulka kuuluvad mittetulundusühingute asutamine, toimine, keelamine, lõpetamine, kontrollimine, ühendamine.

Ühiskondlikute organisatsioonide seadus (D2) (Saema, 2016) reguleerib ühiskondliku organisatsiooni põhimõtteid, asutamist, toimimist, keelamist, kontrollimist, reorganiseerimist ja ühendamist. Seaduses on välja toodud ka järelevalve meetmed, mida rakendatakse ühiskondlike organisatsioonide suhtes.

Kasumitaotluseta ühingute seaduse (D3) (Duuma, 1996) pädevusse kuuluvad küsimused, mis on seotud ühingute tsiviilõigusliku vormiga. Seadus reguleerib ühingute asutamist, toimimist, keelamist, kontrollimist, reorganiseerimist, ühendamist, suhted ühingute ja föderaal- ning kohaliku omavalitsuste asutuste vahel. Käesolevas seaduses olemas ka reeglid,

mis puudutavad välismaalaste või välismaal asuvate riikide või organisatsioonide huvides tegutsevaid ühinguid.

Avalikkude ühenduste seadus (D4) (Raada, 2013) annab Ukraina elanikkonnale õiguse vabalt astuda erinevatesse ühendustesse. Seda toetab Ukraina põhiseadus ning rahvusvahelised lepped. Seadus reguleerib ühenduse asutamist, registreerimist, toimimist, lõpetamist, järelevalve teostamist, keelamist ning aruandmist.

Välismaa agendi registreerimise akti (D5) (Government, 1938/2005) kohaselt peab iga vabaühendus, isik või organisatsioon (v.a äriühingud), kes tegutseb võõrriigi või organisatsiooni huvides, registreerima ennast välismaa agendina. Määruses on defineeritud, mida tähendab välismaa agent ning missugused tegevused on neile lubatud. Samuti tuuakse välja aruandmise, järelevalve põhimõtted ning võimalikud karistused ja sanktsioonid reeglite rikkumiste eest.

Lähtudes eeltoodud andmetest, teeb magistritöö autor järelduse, et ühel või teisel viisil reguleerivad kõik mainitud seadused peamiselt sama teemat. Põhirõhk on asetsetud vabaühenduste **asutamisele, toimimisele, lõppemisele ja keelamisele**. **D2 koodi** kandev dokument sätestab eraldi ka järelevalve meetmed, mida rakendatakse vabaühendustele, mille suhtes on alust arvata, et nende tegevused ei ole kooskõlas seaduse või põhikirjas toodud eesmärkidega. **D3 koodiga** nimetatud dokument reguleerib lisaks vabaühenduste ja kohalike omavalitsuste või riigiasutuste vahelisi suhteid. Mainitud dokument sätestab ka reeglid, mis kehtivad võõrriikide poolt rahastatud või nende huvides tegutsevate vabaühenduste suhtes. Põhimõtteliselt samu reegleid sisaldab ka **D5 koodi** dokument, mis on loodud konkreetselt libavabaühenduste (*võõrriikide agentide (i.k. foreign agent)*) tegevuste üle järelevalve teostamiseks, eesmärgiga takistada neil Ameerika Ühendriikide sise- ja välispoliitika mõjutamist.

Esimesena analüüsib magistritöö autor indikaatorit, mis uurib, **kuidas on defineeritud mõiste libavabaühendus Eesti ja teiste riikide dokumentides**.

Tabel 7. Libavabaühenduse definitsioon erinevate riikide dokumentide põhjal (magistritöö autori koostatud)

D1	D2	D3	D4	D5
Puudub, defineeritud on ainult klassikalise vabaühenduse mõiste.	Puudub, defineeritud on ainult klassikalise vabaühenduse, assotsiooni, ametiühingu mõisted .	Libavabaühendus (<i>v.k иностранный агент</i>) on organisatsioon, mis on loodud Venemaa Föderatsioonis, aga saab rahalise toetuse, kinnisvara või teised hüvitised võõrriikide organisatsioonide või isikute poolt. Samuti kui tegutseb võõrriigi või teiste mainitud subjektide huvides.	Puudub, defineeritud on ainult klassikalise vabaühenduse mõiste.	Libavabaühendus (<i>i.k foreign agent</i>) on organisatsioon või isik, kes tegutseb võõrriigi, organisatsiooni või isikute huvides avaliku või varjatud juhtimise alt.

Analüüsis libavabaühenduse terminit, lähtus magistritöö autor töös esitatud **definitsioonist** (*vt. Lk 11*). Tuginedes tabelile teeb magistritöö autor järelduse, et ainult kahes riigis viiest (Venemaa Föderatsioonis ja Ameerika Ühendriikides) on termin libavabaühendus kuidagi defineeritud või nende seadusandlus reguleerib libavabaühenduste tegevusi. Seega tajuvad ainult kaks riiki libavabaühenduste toimetusi enda territooriumil ohuna, mis nõuab eraldi seadusi. Siinkohal on huvitav märkida, et Eestis, Lätis ja Ukrainas, kus erinevate venemeelsete libavabaühenduste aktiivsus on kõrge, puudub igasugune definitsioon mis eristaks vabaühendusi mõjutustegevusega tegelevatest libavabaühendustest.

Teiseks analüüsib magistritöö autor indikaatorit, mis uurib, **missugused tegevuste valdkonnad on riigi poolt tugevdatud järelevalve all**.

Tabel 8. Libavabaühenduste tegevuste valdkonnad (magistritöö autori koostatud)

D1	D2	D3	D4	D5
Puuduvad.	Puuduvad.	Järelevalve meetmed rakendatakse nende libavabaühenduste suhtes, mis osalevad poliitilises ja ühiskondlikus elus.	Puuduvad.	Meetmed rakendatakse kogu poliitilisele tegevusele ning kõikidele sotsiaalsetele tegevustele, mille eesmärk on mõjutada sise- ja välispoliitikat. Samuti juhul, kui

				keegi esindab avalikult võõrtellijat enne, kui seda on teinud Ameerika Ühendriikide ametlik esindaja.
--	--	--	--	---

Tabelis esitatud andmete järgi, teeb magistritöö autor järelduse, et Venemaa Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide dokumentide vahel on üks põhiline erinevus: Venemaa Föderatsiooni seadus ei tee vahet poliitiliste tegevuste osas ja dokument on liiga üldine. Seega peavad tihti ka sõltumatud ja ebapoliitiliste eesmärkidega tegutsevaid vabaaühendused, mis saavad rahvusvaheliste projektide raames toetust, ennast registreerima libavabaaühendustena (*v.k. иностранный агент*), mis raskendab oluliselt nende elu. Seevastu sätestab Ameerika Ühendriikide määrus väga konkreetselt tegevusalad, kus riik teostab tugevdatud järelevalvet. Ameerika Ühendriikide dokument toob välja ka tegevusalad, kus isegi võõrvõimu huvides või abiga tegutsemine ei nõua tugevdatud järelevalvet ja ennast libavabaaühendusena (*i.k. foreign agent*) registreerimist. Nende tegevusalade hulka kuuluvad kõik **humanitaarsed (nt humanitaarabi korjamine), akadeemilised, haridusega seotud, religioossed, ärilised ja võõrriikide diplomaatide tegevused**. Nagu eespool toodud tabelist selgub, siis riikides, kus venemeelsete libavabaaühenduste aktiivsus on kõrge (Eesti, Läti, Ukraina) ka küsimustes, mis on seotud sise- ja välispoliitikaga, puudub jätkuvalt regulatsioon, mis võtaks teatud eluvaldkondadega tegelevad ühendused tugevdatud järelevalve alla.

Järgnevalt analüüsib magistritöö autor aruandmise kohustust, mida peavad täitma kõik vabaaühendused ja libavabaaühendused vastavalt oma riigi seadustele. Autor juhib tähelepanu, et aruandmise kohustus olemas ka klassikalistel vabaaühendustel. All olevasse tabelisse tuuakse välja aruandmise sagedused ning andmed mida libavabaaühendused või vabaaühendused peavad oma tegevuse kohta esitama.

Tabel 9. Vaba – ja libavabaühenduste aruandmise erisused (magistritöö autori koostatud)

D1	D2	D3	D4	D5
Pärast majandusaasta lõppu koostab juhatus majandusaasta aruande raamatupidamise seaduses sätestatud korras. Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad.	Iga aasta 31.märtsiks peavad vabaühendused esitama majandusaruande . Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad	Libavabaühenduste esitatud majandusaasta aruanne peab läbima kohustusliku auditi. Vahearandeid peab esitama igal kvartalil. Aruanded peavad sisaldama andmed finantstehingute, juhtkonna koosseisu, liikmete ning ühenduse tegevuse kohta.	Majandusaasta lõpus peab esitama aruande. Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad.	Iga poole aasta tagant peavad libavabaühendused esitama järgmised andmed: 1) Liikmed, juhatus, riik (organisatsioon),kordinaator 2) Partnerid ja liitlased 3) Tegevused 4) Sissetulekud, ja nende päritolu 5) Palju publitseeriti propaganda materjali (erineval kujul)

Viidates antud tabelile, teeb magistritöö autor juba korduva järelduse, et riikides, kus venemeelsete libavabaühenduste tegevuse aktiivsus on kõrge, puuduvad erimeetmed ja -nõuded aruandmise kohta. **Kõik ühendusi, olenemata kas need on klassikalised või mitte, koheldakse samasuguselt.** Suurriikides on erimeetmed seoses aruandlusega on üpris karmid. Kui Venemaa Föderatsioonis suunatakse rohkem tähelepanu finantstehingutele, siis Ameerika Ühendriigid tahavad rohkem teada sisulistest temadest, millega libavabaühendus tegeles. Magistritöö autori arvamusel on ausam ja lihtsam uurida libavabaühendustelt nende tegevuse kohta otse ning see on ka vastavuses demokraatliku riigi põhimõtetega.

Järgmiseks analüüsib magistr töö autor indikaatorit, mis uurib järelevalve teostamist vaba- ja libavabaühenduste üle. Millised on riikide tegevused, kui kontrollitakse, kas tegemist on libavabaühendusega?

Tabel 10. Järelevalve tegevuste üle (magistr töö autori koostatud)

D1	D2	D3	D4	D5
Järelevalve piirdub kohustusega registreerida ühendus äriregistrisse. Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad.	Riigi Maksuamet kontrollib kõiki vabaühenduse finantsalaseid tegevusi. Võimudel on õigus osaleda ühenduse koosolekul, tutvuda dokumentidega ning saata hoiatused, kui vabaühenduse tegevus ei ole kooskõlas põhikirjaga või on oht, et see muutub ebaseaduslikuks. Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad.	Kohustuslikud on regulaarsed aruanded. Lisaks peavad libavabaühendused iga poole aasta tagant esitama aruande avalikusele või massmeediale, kus oleks kirjas millega libavabaühendus tegeles. Libavabaühendused peavad ennast registreerima.	Järelevalve piirdub kohustusega kanda ühendus registrisse. Libavabaühenduste suhtes erisused puuduvad.	Kõik libavabaühendused peavad ennast registreerima ning esitama: <ol style="list-style-type: none"> 1) Libavabaühenduse asukohta; 2) Staatuse (füüsiline või juriidiline isik); 3) Tegevusevaldkonda; 4) Andmed võõrvõimu esindaja kohta, kes kuurerib ühendust; 5) Info viimase 60 päeva sissetulekute kohta; 6) Kõik toimunud kohtumised Ameerika Ühendriikides.

Tuginedes esitatud andmetele, teeb magistr töö autor järelduse, et jätkuvalt on ainult kahes riigis olemas järelevalve meetmed vabaühenduste ja libavabaühenduste suhtes. See omakorda tõestab, et just suured riigid näevad libavabaühendustes potentsiaalset siseriiklikku ohtu. Erandina võib välja tuua Läti, kus ametivõimudel on tunduvalt rohkem õigusi vabaühenduste järelevalve teostamiseks. Lisaks peab mainima, et 16.09.2016 võeti Läti parlamendis vastu „*Ühiskondlike organisatsioonide*“ seadusemuudatus, mille kohaselt võivad Läti Kaitsepolitsei ja Maksuamet kahtlustuste korral küsida vabaühenduste käest aruandeid tegevuste ja finantseerimise kohta iga kvartalil. (DELFI, 2016). Kui tekib põhjendatud kahtlus seadusevastasuses, saab vabaühenduse tegevuse külmutada kaheks kuuks ning kui tõestatakse, et tegevus ohustab riigi julgeolekut, võib ühenduse sulgeda. Eestis ja Ukrainas erimeetmed libavabaühenduste suhtes praegu puuduvad.

Viimane indikaator, mida magistritöö autor analüüsib on seotud karistuste ja sanktsioonidega, mida erinevad riigid võivad kasutada vabaühenduste ja libavabaühenduste suhtes, kui viimased reeglid rikkuvad.

Tabel 11. Võimalikud karistused ja sanktsioonid erinevates riikides (magistritöö autori koostatud)

D1	D2	D3	D4	D5
<p>Libavabaühenduste suhtes erimeetmed puuduvad. Mittetulundusühing lõpetatakse kohtumäärusega valdkonna eest vastutava ministri või muu huvitatud isiku nõudel:</p> <p>1) kui mittetulundusühingu tegevus ei vasta tema põhikirjalistele eesmärkidele;</p> <p>2) kui mittetulundusühingu põhitegevuseks saab majandustegevus;</p> <p>3) muudel tsiviilseadustiku üldosa seaduse §-s 40 sätestatud alustel.</p> <p>4) Kohus võib sundlõpetamise otsustada ka omal algatusel, kui seadusest ei tulene teisiti.</p>	<p>Libavabaühenduste suhtes erimeetmed puuduvad. Vabaühenduse tegevuset piiratakse või lõpetatakse juhul, kui:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vabaühendus on eiranud märkuseid vigade kohta, mis esinevad selle tegevuses 2) vabaühendus on kriminaalse taustaga 3) provotseerib Läti elanikke sooritama kuritegusid 4) kasutab keelatud sümboleid või nimetusi 5) propageerib etnilise, soolise või muu viha vorme. 	<p>Juhul kui libavabaühendus rikub seaduses toodud reegleid, siis võib kohus libavabaühenduse tegevuse keelustada.</p>	<p>Libavabaühenduste suhtes erimeetmed puuduvad. Vabaühenduse võib keelustada juhul, kui selle tegevus on suunatud riigi põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse vastu.</p>	<p>Tahtlikult registreerimisest loobumine, valeandmete esitamine, andmete varjamine on kriminaalkorras karistatavad. Ameerika Ühendriigi kodanik võib saata kuni 10 000 dollarit trahvi või kuni viieaastase vanglakaristuse. Välismaalast võib lisaks ka deporteerida.</p>

Nagu selgub tabelist, siis reguleerivad kõik riigid suuremal või väiksemal määral vabaühenduste toimimist, kuid ainult kaks neist (Venemaa Föderatsioon ja Ameerika Ühendriigid) kohaldavad erimeetmeid (*nende definitsioonide järgi*) libavabaühenduste suhtes. Ülejäänud kolm riiki ei kohalda eraldi karistusi ega sanktsioone libavabaühenduste suhtes, vaatamata sellele, et nende venemeelsete libavabaühenduste aktiivsus on üpris suur.

Üldistavalt saab välja tuua, et kõikides riikides on olemas regulatsioonid ja reeglid mille järgi vabaühendused peavad toimima. Erineval määral kontrollivad riigid, et vabaühenduste

toimimine ei ohustaks põhiseaduslikku korda, stabiilsust ega elanikkonna turvalisust. Kõikides riikides peavad vabaühendused andma aru oma tegevustest ja finantseerimise allikatest, kuid ainult kahes, mis on ühtlasi praegu maailma suurimad dominant-riigid, eksisteerivad regulatsioonid, mis kehtestavad konkreetse raamistiku, milles võõrriigi huvides tegutsev vabaühendus peab toimima. **Magistritöö autor teeb sellest esimese järelduse, et ainult kaks riiki näevad libavabaühendustes ohtu enda stabiilsusele ning on võtnud kasutusele järelevalve meetmed, mis kuidagi piiravad nende tegevusi.** Tähelepanu väärib ka see asjaolu, et ainult Venemaa Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide dokumendid seostavad libavabaühendusi mõjutustegevusega, teiste analüüsitud riikide määrused seda ei käsitle. **Teine autori järeldus on see, et libavabaühenduse mõiste ei ole üheselt mõistetav.** Ameerika Ühendriikides ja Venemaa Föderatsioonis on libavabaühenduse mõisted erinevad ning käsitlevad teistsuguseid aspekte. Ülejäänutes analüüsitud riikides puudub selline mõiste üldse. **Viimasena järeldab autor, et tuginedes dokumendianalüüsile, ei ole võimalik luua piiravate meetmete „ideaalkogumiku“.** Seda on võimatu teha eelkõige sellepärast, et dokumendianalüüsis kasutatud riigid näevad isegi traditsiooniliste vabaühenduste suhtes rakendatavaid järelevalve ja kontrollimise meetmeid väga erinevalt. Tuginedes ainult kahe maailma suurriigi seadusaktidele poleks „ideaalkogumiku“ sõnastamine objektiivne.

2.3 Ekspertintervjuude analüüs kogutud arvamuste võrdlemiseks

Magistritöö autori poolt läbiviidud intervjuud kandsid eesmärgi leida vastused kahele magistritöö uurimisküsimusele: millised on Venemaa Föderatsiooni peamised mõjutusvahendid ja -tegevused välisriikide vabaühenduste mõjutamiseks ning milliseid psühholoogilise kaitse ja õiguslikke mehhanisme on võimalik rakendada libavabaühenduste negatiivse mõju leevendamiseks. Vastuste leidmiseks kasutas magistritöö autor uurimisinstrumendina poolstruktureeritud intervjuud sisejulgeoleku valdkonna ekspertidega erinevatest riikidest (Eestist, Lätist, Ukrainast). Just nendes maades on Venemaa Föderatsiooni vaenulik mõjutustegevus kõrge ning suurriigi meetodite ja temade valik selle juures sarnane.

Peale ekspertide vastuste kodeerimist NVIVO10 arvutiprogrammi abiga, tekkis kokku kolm kategooriat. **Esimese uurimisküsimuse** kohta moodustus üks kategooria nimega **Kodanikuühiskonna roll Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuses**, mis omakorda sisaldas kaheksat koodi: ühiskondlikud tegevused, peamised julgeolekuohud, libavabaühenduste moodustamise põhjused, libavabaühenduste tunnusjooned, mõiste, kasutamise näited, eesmärgid ja ekspertide isiklik suhtumine antud teemasse. **Kolmanda uurimisküsimuse** kohta tekkis kaks kategooriat. Esimese nimetuseks sai **Võimalikud lahendused ja ettepanekud**, mis hõlmab 6 koodi: teostajad, pooldavad, vastuolevad ja kahtlevad seisukohad, meetmed ning alternatiivid. Teine kategooria kannab nime **Peamised takistused ja soovitused olukorra parandamiseks**, milles on kaks koodi: soovitused ning raskused. Parema ülevaade andmiseks, koostas magistritööautor alloleva tabeli.

Tabel 12. Kategooriate ja koodide jaotus (magistritöö autori koostatud)

(UK1) Kodanikuühiskonna roll Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuses (Kategooria)	(UK3) Võimalikud lahendused ja ettepanekud (Kategooria)	(UK3) Peamised takistused ja soovitused olukorra parandamiseks (Kategooria)
Ühiskondlikud tegevused; peamised julgeolekuohud milleks libavabaühendusi moodustatakse; libavabaühenduste tunnusjooned; libavabaühenduse mõiste; libavabaühenduste kasutamise näited; eesmärgid; isiklik suhtumine	Teostajad; pooldavad seisukohad; mittepooldavad seisukohad; kahtlevad seisukohad; meetmed; alternatiivid	Soovitused; Raskused

Läbiviidud intervjuude põhjal teeb magistritöö autor järelduse, et libavabaühendus kui olemus ja uurimisobjekt on natukene raskesti mõistetav ning kahjuks puudub konkreetne arusaam sellest, mis on libavabaühenduse selge funktsioon, oht või toimimise algoritm. Siiski tunnistasid kõikide riikide eksperdid, et Venemaa Föderatsioon kasutab oma õõnestus- ja mõjutustegevuse teostamiseks väga erinevaid mooduseid ning kodanikuühiskonna ärakasutamine libavabaühenduste kaudu on pigem oht ja probleem. Ekspertide seisukohad ja tsitaadid on toodud kaldkirjas selleks, et töö ülesehitus oleks arusaadavam. Transkriptsiooni

lõikudes avaldatut tekst näitab ainult eksperdi riikliku kuuluvust, ilma isiklike andmete täpsustamata kuna ekspertidele oli garanteeritud, et transkriptsioone ei avalikustata.

„... Ma mõtlesin selle peale ja ma jäin natukene jänni, sest ma hakkasin kohe... noh mis on vabaiühendus? Vabaiühendus on mingisugune organisatsioon, mis edendab mingit osa ühiskonnast hariduslikult, tervislikult või siis mingisuguses osas aitab kaasa. Kui me räägime, et see peaks olema NGO ehk ei ole riigiga seotud. Kui me räägime libavabaiühendustest, mis on selle töö kontekstis on seotud VF- ga, et siis jah, meie arusaam libavabaiühendusest ja nende arusaam vabaiühendusest, need ei haaku omavahel...“ (EE, 2017)

„...Ausalt öeldes, mina ei ole süvenenud, mida täpselt ja ametlikult see termin tähendab, kuid mina tajun seda probleemina...“ (LE, 2017)

Esimene teema, mida analüüsiti, käsitles seda, kuidas erinevate riikide eksperdid saavad aru **libavabaiühenduse mõistest ehk mida see nende jaoks tähendab**. Eesti ja Läti eksperdid olid oma hinnangutes peamiselt üksmeelsed. Toodi välja, et libavabaiühendus kannab pigem negatiivsed rolli, kuna kasutab demokraatlike riikide väärtusi, vabadusi ja võimalusi selleks, et saavutada pigem autoritaarse riigi huve konkreetses piirkonnas, küsimuses või ühiskonnas. Kõik Ukraina eksperdid tõid välja aspekti, mille kohaselt libavabaiühendusi rahastatakse välisriikide või -organisatsioonide poolt, seega tegutsevad need teise riigi soovil. Iga eksperdi vastus seostas libavabaiühenduse olemust Venemaa Föderatsiooni vaenuliku mõjutustegevusega. Seda tõestavad järgmiste ekspertide tsitaadid:

„...Tegemist on organisatsiooniga, mis peab välja nägema kui rohujuure kodanikuliikumine või kui ekspertorganisatsioon või kui mingisuguste ühenduste kogu ja selle väljanägemise kaudu peaks ta oma legitiimsuse saavutama, aga kas on täielikult või osaliselt on kontrollitav mõne riigi poolt...“ (EE, 2017)

„...tegemist on valitsusvälise organisatsiooniga, mis on juriidiliselt või korralduslikult seotud mingisuguse valitsusega...“ (LE, 2017)

„...Kui vaadata puhtalt formaalselt, siis minu jaoks see on registreeritud vabaiühendusena organisatsioon, mis saab raha võõrriigi poolt ning järelilikult tegutseb selle riigi huvides...“ (UE, 2016)

Sellest teeb autor kokkuvõtliku järelduse, et libavabaiühendus on **näiliselt sõltumatu vabaiühendus, mis ei tegutse klassikaliste põhimõtete järgi, vaid teise riigi või organisatsiooni huvides eesmärgiga mõjutada kodanikuühiskonda, milles see eksisteerib. Eelkõige on libavabaiühendus mõjutustegevuse instrument.**

Antud arvamus läheb ühtlasi kokku ka magistritöö teoreetilises osas antud libavabaiühenduse definitsiooniga (vt käesolev töö lk 11-12), mille kohaselt on libavabaiühendus vahend, millega

autoritaarsed režiimid püüavad läbi suruda oma tahtejõudu nii riigi sees kui väljas, näidates samaaegselt, et kõik on demokraatia tavade järgi. Ühtlasi tasub välja tuua, et magistritöö autori poolt eelnevalt tehtud kokkuvõtte libavabaühenduse olemusest läheb kokku ka teise teoreetilises osas esitatud arvamusega, mille järgi libavabaühendus on subjekt, kus initsiatiiv ei tule inimestelt, vaid riigilt või organisatsioonilt, mis seda rahastab. Kaasatud kodanikuühiskond täidab ainult tellimuse. Autori kokkuvõtte klappib osaliselt ka dokumendianalüüsis väljatoodud kahe riigi libavabaühenduste definitsioonidega (vt käesolev töö lk 43-44), mille kohaselt tegutseb libavabaühendus avatult või varjatult kolmandate isikute, organisatsioonide või riikide huvides eesmärgiga mõjutada ohverriigi sise- või välispoliitikat. Samas toob magistritöö autor välja, et nii teoreetiline käsitlus kui ka läbiviidud intervjuud ja dokumendianalüüs ei andnud ühiselt mõistetava definitsiooni libavabaühenduse kohta. Ekspertide arvamused, dokumendianalüüsis toodud definitsioonid ning teoreetilises osas antud käsitlused annavad ainult üldist arusaama libavabaühenduse olemusest, kuid tasub märkida, et libavabaühendust tuntakse pigem ohu ja mõjutustegevuse instrumendina.

Järgmisena tahtis magistritöö autor uurida **libavabaühenduste tunnusjooni** ja indikaatoreid, mille järgi võib kindlalt tõestada, et tegemist on libavabaühendusega. Magistritöö autor tahab välja tuua, et erinevate riikide ekspertide arvamused läksid sel teemal lahku, aga ka nende vahel võib leida teatud haakumisi. Näiteks Eesti eksperdid olid enamasti arvamusel, et libavabaühenduse peamine erinevus vabaühendusest seisneb propageerivas vaenulikus ideoloogias. Klassikaline vabaühendus tegutseb humanitaarsetes huvides kodanikuühiskonna heaolu saavutamiseks ning seda ei tohi seostada poliitikaga (vt käesolev töö lk 8-9). Lisaks leidis enamik Eesti ekspertidest, et libavabaühendused toimivad selle riigi reeglite järgi, kes neid toetab. Libavabaühendusi iseloomustab ka see, et nende tegevused on alati piiripealsed, kuid formaalselt ei lähe need seaduse raamidest välja.

“...need ühendused täidavad eesmärgi, mida püstitatakse väljastpoolt, ja peamiselt riigi või organisatsiooni poolt, mis on huvitatud teatud ideoloogia levitamisest...” (EE, 2017)

„...Ma eeldan, et need organisatsioonid saavad teostada ennast sellistes piirides ja raamistikus, mis on riigi poolt ette antud. Mis peab kattuma ja haakuma nende huvidega, tegevus võib olla lai, aga eesmärgid võivad olla teise suure ja siis varjatud eesmärgi saavutamiseks...” (EE, 2017)

Läti eksperdid olid pigem meelt, et libavabaühendus ei tunnista kunagi ametlikult, et tegutseb teise riigi või organisatsiooni huvides, ehk teisisõnu jäetakse elanikkonnale tahtlikult rääkimata kelle huvides ühendus tegutseb.

„... Kahjuks puudub juriidiline definitsioon selle kohta, mis asi on libavabaiühendus. Keegi ei hakka ju meelega kirjutama enda programmis, et nemad on libavabaiühendus. Seega elanikkond näeb, et tegemist on tõesti kodanikuinitsiatiiviga...“ (LE, 2017)

Ukraina ekspertide hinnangul seisneb peamine tunnusjoon ikkagi rahastamises. Põhiliselt toodi välja, et küsitav ja kahtlane raha saamine on esimene tunnusjoon, et tegemist ei ole päris vabaiühendusega. Viidati ka erinevatele küsimusi tekitavatele Venemaa Föderatsiooniga seotud fondide ja programmide kasutamisele. Lisaks leidsid Ukraina eksperdid Ida-Ukraina ja Krimmi sündmuste näitel, et libavabaiühendused on väga tihedalt seotud ühe või teise poliitilise jõuga ja täidavad alati mingid kindlad eesmärged. Kaudselt tõestab see ka Eesti ekspertide seisukohti, et libavabaiühendused osalevad mingi ideoloogia levitamises (pahatihti vaenuliku).

„...Peamine vabaiühenduse ja libavabaiühenduse erinevus seisneb selles, et libavabaiühenduse finantseerimise allikad on väga küsitavad. Lisaks, libavabaiühendus on üpris suur mõjutustegevuse instrument..“ (UE, 2016)

„...Ida- Ukraina sündmustes libavabaiühendused võtsid väga aktiivselt osa. Neid võib jagada kaheks, need kes tegelesid avaliku diplomaatiaga ja need kes olid agressiivsed ja teostasid füüsilist abistamist kui puhkesid rahutused ja protestid..“ (UE,2016)

Tuginedes eeltoodud arvamustele saab magistr töö autor teha kokkuvõtlikku järelduse, et libavabaiühenduse peamised tunnusjooned seisnevad järgmistes faktorites:

- **Kahtlane või küsitav rahastamine**
- **Poliitilise ideoloogia levitamine klassikalise vabaiühenduse nime all**
- **Teadlik elanikkonna petmine ja oluliste asjaolude varjamine**
- **Seaduse mõistes piiripealsed tegevused ja aktsioonid**
- **Seos Venemaa Föderatsiooni fondide või programmidega, mille kaudu on võimalik saada või taotleda raha.**

Eelnevalt toodud tunnusjooned lähevad kokku magistr töö autori subjektiivse arvamusega (vt käesolev töö lk 39-40). Ka teoreetilises osas antud käsitluse järgi toetas NSVL minevikus rahaliselt avalikult või varjatult erinevates riikides asuvaid libavabaiühendusi, mille tegevused olid piiripealsed. Ühendused levitasid NSVL-le sobilikku ideoloogiat jättes samal ajal elanikkonnale rääkimata, kelle huvides nad tegutsevad. See läheb omakorda kokku teoreetilises osas toodud seisukohaga, et libavabaiühendused on tihti maskeeritud ja esmapilgul edastavad lihtsalt kodanikuühiskonda häält, mis on demokraatia puhul loomulik.

Nende äratundmine ei ole kerge, kuid siiski võib eristada tüüpilisi tunnusoone, mis on iseloomulikud just libavabaühendustele. Peamised neist on rahastamine Vene Föderatsiooni poolt ja topelt-standardite kasutamine ühiskondlikes või poliitilistes aruteludes. (vt. käesolevtöö lk 26-27)

Järgmisena analüüsis magistritöö autor, **milleks libavabaühendusi üldse moodustatakse.** Antud küsimuses olid kõike riikide eksperdid üksmeelt. Näiteks Eesti eksperdid tõid peamiselt välja, et libavabaühendusi luuakse aktsioonide ja meeleavalduste korraldamiseks või valeinfo levitamiseks. Lisaks leiti, et Venemaa Föderatsioon kasutab hea meelega Eesti ja teiste uuritavate riikide demokraatlikke võimalusi ja vabadusi enda kasuks ära ning libavabaühenduste loomine on lihtsalt üks viis, kuidas legaalse mõjutustegevuse „tööriistakasti“ abil enda eesmärgi saavutada. Täiendavalt märkis Läti ekspert ka seda, et mõnedes riikides moodustatakse libavabaühendusi, sest Venemaa Föderatsiooni ametlikud doktriinid ja strateegiadokumendid näevad nii ette. Kokkuvõtlikult võib öelda et, **libavabaühendusi moodustatakse, sest nende kasutamine on üks mugavamatest ja lihtsamatest viisidest mõjutustegevuseks demokraatlikes ühiskondades. Lisaks peab märkima, et libavabaühendusi käsitletakse Venemaa Föderatsiooni ametlikes dokumentides ühe mõjutustegevuse instrumendina. Tähtis on ka välja tuua, et riikides, kus Venemaa-poolne mõjutustegevus libavabaühenduste abil on aktiivne, kehtib üsna liberaalne seadusandlus, mis vaidlemata lihtsustab selle teostamist.**

„...Kui me vaatame VF mõjutustegevust Eestis, siis kasutatakse ära ju kui Sul on tööriistakast, siis Sa kasutad kõiki tööriistu tulemuse saavutamiseks. (...). EV on demokraatlik riik, siis demokraatlik riik on parim valik, aga ei ole „perfekt“. Tänu vabadustele, see avab võimaluse autoritaarsele režiimile poliitilisi vabadusi enda jaoks ära kasutada...“ (EE, 2017)

„...peamised suunad on kirjeldatud VF Informatsiooni julgeoleku strateegias. Läti kontekstis ja Läti ühiskonda iseloomustab madal aktiivsus. Vaatamata sellele, ta püüab ära kasutada kodanikuühiskonda selleks, et edastada tema sõnumit, narratiivi jne. Tugevad on samuti ka majanduslikud huvid..“ (LE, 2017)

„...Samas, VF hea meelega kasutab teiste riikide kodanikuühiskonda libavabaühenduste kaudu selleks, et täita neid eesmärgi, mis on püstitatud VF eriteenistuste eest, see (kodanikuühiskond) on lihtsalt üks võimalus kuidas võib mõjutada ühe või teise riigi poliitikat..“ (UE, 2017)

Esitatud andmeid, arvamusi ja kokkuvõtet kinnitab teoreetilises osas kasutatud materjal, mille kohaselt on erinevates ametlikes Venemaa Föderatsiooni doktriinides ja strateegiates välja toodud võimalused libavabaühenduste kasutamiseks (vt. käesolev töö lk 24).

Eelnevast tulenevalt tõi magistritöö autor välja eraldi koodi, et uurida **millistes ühiskondlikes tegevustes on libavabaühendused kõige aktiivsemad**. Riikide ekspertide arvamused läksid sel teemal lahku, kuid leiti, et libavabaühenduste puudutatud teemad on üldiselt ka ühiskonnas kõige aktuaalsemad. Näiteks Eesti eksperdid arvasid, et ühendused üritavad põhiliselt vastanduda riigi poliitikale erinevates küsimustes ning tegeleda ühiskonna lõhestamisega. Peale intervjuude analüüsimist tegi magistritöö autor järelduse, et libavabaühendused tegutsevad kõige tõenäolisemalt valdkondades, **mis on seotud riigile vastandumise ja ühiskonna lõhestamisega. Eesmärkide saavutamiseks kasutavad nad meeleavaldusi ja aktsioone ning püüavad algatada debatte ühiskonda puudutavate küsimuste üle, mis on seotud näiteks kodakondsuse, inimõiguste, keele, kultuuri või ajalooa.**

„...Teostamiseks kasutatakse muuhulgas vastandamist selle riigi poliitika(te)le (hariduse, kultuuri, kodakondsuse, keele, õiguste, võimaluste, majanduslike huvide, meedia, jne valdkonnas), kogukonna „eriliste vajaduste“ või õiguskaitseteemade ärakasutamist „ühiskondliku debati“ (polariseerimise) tekitamiseks ja VF (propaganda)sõnumite edastamiseks...“ (EE, 2017)

Enamiku Läti ekspertide hinnangul on vabaühenduste peamised tegevuste valdkonnad seotud näiteks „kaasmaalaste“ õiguste kaitsmise ja debatti algatamisega Läti õigussüsteemi üle. Toodi välja ka huvitava asjaolu, et libavabaühendused provotseerivad oma tegevustega Lätit karmistada seadusandlust, mis on seotud ühiskonna toimimisega.

„...Me võime tuua mitu aspekte. Peamised teemad on järgmised: Inimõiguste kaitse, võitlus „neo-natsismiga“ ja demokraatlikute väärtuste piiramine. VF ootab kuni Läti karmistab oma seadusi ning see läbi saab rääkida, et Lätis on olemas totalitaarsed trendid. Libavabaühendused oma tegevustega igatepidi provotseerivad erinevate seaduste karmistamist...“ (LE, 2017)

Ukraina eksperdid on pigem arvamusel, et libavabaühendusi kasutatakse ainult tänavaaktsioonidel rahvamassi näitamiseks vajaliku fooni tekitamiseks. Tuleb märkida, et see ei ole päris selge vastus ühiskondlike tegevuste kohta, kuid annab siiski võimaluse järeldamiseks.

„...Neil oli vaja näidata, et rahvas on tänavatel, et neil on toetus ning näiteks VF regulaararmee kasutamine on absoluutselt tõestatud. Midagi uut ei ole, enamus domineerivatest riikidest seda kasutavad, kuid VF teeb seda praegu väga hästi...“ (UE, 2017)

Ekspertide seisukohtadele ning autori tehtud järeldustele leiab tõestust antud magistritöö teoreetilisest osast, mille kohaselt võtsid libavabaühendused kõikide uuritavate riikide erinevatest (riigivastastest?) sündmustest aktiivselt osa ning peamised sõnumid ja teemad, mida nad üritasid edastada, olid seotud ühiskonna lõhestamisega. (vt. käesolev töö lk 27-29).
?(Magistritöö autor tahab välja tuua ka aspekti, et nii Eesti, Läti kuid ka Ukraina sündmustes kõik oli alustatud meeleavalduste ja teiste kodanikuühiskonna aktiivsusega seotud toimingutest.)? Ühtlasi tõestas dokumendianalüüs, et Ameerika Ühendriikides ja Venemaa Föderatsioonis on kõik meeleavaldused või ühiskondlikud tegevused, mille eesmärk on mõjutada riikide sise- või välispoliitikat, tugevdatud järelevalve all (just libavabaühenduste osaluse tõttu) (vt. käesolevtöö lk 43-44).

Järgmine punkt, mida magistritöö autor analüüsis, käsitles konkreetseid näiteid selle kohta, **kuidas on libavabaühendusi uuritavates riikides juba kasutatud.** Punkti analüüsis soovis autor leida ühiseid jooni meetodite või valitud teemade osas. Peale intervjuude analüüsi selgus, et meetodite ja aktsioonide valik on üsna lai. Eesti ja Läti ekspertide vastused oli küllaltki identsed ja hõlmasid peamiselt näiteid, mis olid seotud II maailmasõjaga seotud sündmustega, (meeleavaldused, rongkäigud) mille käigus prooviti levitada Venemaa Föderatsiooni vaateid. Samuti toodi välja ühendused Eestis asuv MTÜ Vene kool ja Lätis tegutsev MTÜ Venelaste Liit, mis kandis varem nimetust „Venekeelsete koolide kaitse staap“, mis tegelevad venekeelse hariduse säilitamisega.

„...Noh...võib öelda, et näiteks Vene kool Eestis mille eesmärk on pidurdada igat moodi Eesti venekeelsete inimeste integreerimine Eesti ühiskonda. Kui sa eesti keelt ei oska, oled halvemas seisundis, kes oskavad, see on elementaarne..“ (EE, 2017)

„...Olemas selline komitee nagu Läti venelaste liit. Ta tegutseb nii Lätis sees kuid ka väljas. Nende peamine tegevus seisneb selles, et nii riigisiselt kuid ka Euroopas ja maailmas rääkida sellest, et Lätis püsivalt rikutakse inimõigusi ja kõik sellega seotud..“ (LE, 2017)

Ukraina eksperdid tõid lisaks välja, et libavabaühendused mis, osalesid 2014. aastal Ida-Ukraina oblastites riigivastastes tegevustes, käisid pidevalt Venemaa Föderatsioonis korraldatud seminaridel või koolitustel näiteks „Valdai klubis“. Seal võtsid libavabaühendused juba mitu aastat tagasi kasutusele DRV grupeeringu lipu, mis sai nn

„Donetski rahvavabariigi“ ametlikuks lipuks. Sellest tegi magistritöö autor järelduse, et libavabaühendused kasutavad lisaks rahumeelsetele kodanikuprotestidele ka vägivaldsed meetodeid.

“...Inimesed said käidud VF-i sealt nendega tehti tööd, ja märkimisväärne on see, et näiteks DRV lipp oli nähtud juba aastaid enne sündmusi, ühel VF-s toimunud foorumil, kus olid esindatud ka Ukraina inimesed, kes hiljem võtsid osa riigivastastest tegevustest Ida-Ukrainas...” (UE, 2017)

Sellest teeb magistritöö autor järelduse, et **libavabaühendused kasutavad Eestis ja Lätis sarnaseid meetodeid (meeleavaldusi, rongkäike jne) ja teemasid (venekeelne haridus, kodakondsuse küsimused, inimõigused ja II maailmasõjaga seotud küsimused). Ukraina olukord erineb selle poolest, et libavabaühendusi kasutati riigikorra vägivaldseks kukutamiseks, kuid üldiselt tegutsevad libavabaühendused sealgi suhteliselt sarnaselt.**

Selline järeldus on absoluutselt kooskõlas magistritöö teoreetilises osas esitatud arvamuste ja seisukohtadega, mille järgi on libavabaühendused kõikides riikides korraldanud aktsioone. Näiteks Eestis toimusid 2007. aastal erinevates linnades rahutused, mis said alguse „Pronkssõduri“ kuju teisaldamiset sõjaväe kalmistule. Antud sündmuste ja nendele eelnenud erinevate aktsioonidega olid seotud mõned libavabaühendused. Lätis aga tegelesid mitmed libavabaühendused referendumide korraldamisega, et vene keel saaks teise riigikeele staatuse. Ukraina sündmused algasid samuti sarnaste aktsioonidega (meeleavaldused, referendumid), kuid arenesid vägivaldseteks riigivastasteks tegevusteks, mida praegu nimetatakse hübriidkonfliktiks või hübriidsõjaks. Ülejäänutes detailides, mis puudutasid libavabaühenduste tegevust, märkimisväärseid erinevusi ei ole. (vt. käesolev töö lk 29-32)

Järgmisena analüüsib magistritöö autor **libavabaühenduste kasutamise eesmärke**, et kirjeldada, milleks libavabaühendusi kasutatakse ja mis on nende võimalikud sihid. Selgus, et kõigi kolme riigi eksperdid olid antud küsimuses suures osas ühel meelel. Lahkarvamused esinesid vaid detailides ja eesmärkide täpsemas kirjeldamises. Kõik eksperdid jõudsid järelduseni, et libavabaühenduste kasutamine on eesmärgistatud tegevus, millel on konkreetne siht ja oodatav tulemus. Eesti eksperdid olid arvamusel, et libavabaühendusi kasutatakse eesmärgiga lõhestada meie ühiskonna ja tekitada vastaseisu erinevate rahvuste vahel, et teatud osa rahvast oleks pidevalt protestlikus meeleolus. Oluliseks peeti ka eesmärki Eesti olukorra nõrgestamise teel jõuda EL või NATO lõhestamiseni. Suures osas olid sellega

nõus ka Läti eksperdid. Ukraina intervjuueeritavad lisasid omalt poolt, et libavabaühenduste tegevuste eesmärk on takistada Ukraina edasiarenguid EL-i ja NATO-ga ühinemise küsimustes ning viia riik tagasi Venemaa Föderatsiooni mõju alla. Samas arvasid ka Eesti ja Läti eksperdid, et Venemaa Föderatsioon otsib võimalust, kuidas taastada oma mõju nii endistes NSVL riikides kui ka kunagise Vene Impeeriumi territooriumil laiemalt. **Kokkuvõtlikult võib öelda, et libavabaühenduste rakendamistega püütakse lõhestada ühiskonda, diskrediteerida riikide mainet rahvusvahelisel areenil ning taastada Venemaa Föderatsioonile soodne ühiskondlik ja poliitiline meeleolu.**

„...Näiteks, üks võimalik eesmärk on näidata, et Ukrainas on väga halb olukord inimõigustega, toimuvad igasugused õudused jne. Peamine eesmärk näiteks tülles tagasi eelmise küsimuse juurde, oli takistada, et Ukraina kirjutaks kokkulepe EL-ga ja võimalik EL-ga integratsiooni takistamine ning suuna võtmine VF-le. Krimmi ja Ida-Ukraina sündmustes, libavabaühendused tegutsesid väga pikalt ja nende eesmärk oligi sobiva kõlapinna tekitamine ja vajalike meeleolude hoidmine..“ (UE, 2016)

„...Kui sellest rääkida kokkuvõtlikult siis võib öelda, et peamine eesmärk on alalise protestimeelsuse hoidmine ühiskonnas. Selleks, et oleks rahuldamatute ühiskond, ja sellest oleksid need tahtlikud muutused tingitud. Peab olema soodne pind, et tekkiks inimeste rühmad kes tahavad midagi muutuda ja need muutused oleksid kooskõlas VF eesmärkidega..“ (EE, 2017)

„...Kasutades libavabaühendusi erinevates ühiskondlikutes ja kohalikes küsimustes, VF püüab lõhestada EL ühtsust ning vähendada sidemed USA ja EL vahel. V. Putin ei ole absoluutselt huvitatud tugevas EL-s ning teatud riikide õõnestamine kindlasti soodustab selle eesmärgi saavutamist. Läti positsioonide nõrgestamine ja õõnestamine on peamine eesmärk siiski..“ (LE, 2017)

Tehtud järeldus leiab tõestust ka magistr töö teoreetilises osas toodud käsitlustes, mille kohaselt kasutatakse libavabaühendusi eesmärgiga taastada mõju endistes NSVL riikides, et nende ühiskondade kaudu mõjutada suuri geopoliitilisi otsuseid nii EL-s kuid ka NATO-s. Selline tegevus tugineb tugevalt ja süsteemselt ajaloole (vt. käesolev töö lk 21-23). Tõestust leiab ka see, et libavabaühenduste eesmärk on viia läbi käitumuslik muutus ühiskondlikul ja poliitilisel tasandil selleks, et riigi poolt tehtud sise- ja välispoliitilised otsused oleksid soodsad Venemaa Föderatsioonile (vt. käesolev töö lk 26-27).

Järgnevalt soovib magistr töö autor analüüsida viimase kategooriaga seotud koodi, mis käsitleb **libavabaühenduste peamisi julgeolekuohte**. Magistr töö autor tahab rõhutada, et kõikide riikide eksperdid tõid välja asjaolu, et libavabaühendused kujutavad endast ohtu julgeolekule, aga missugust ja millisel määral- siinkohal olid ekspertide arvamused kohati erinevad. Eesti spetsialistid tõi peamiselt välja, et libavabaühendustest tulenev julgeolekuoht

on eelkõige seotud küsimustega, mis on meie riigis päevakorrased. Nende hulka kuuluvad keelelised, etnilised ja muud igapäevast elu puudutavad küsimused, olgu need poliitilised või sotsiaalsed. Sisejulgeoleku destabiliseerimine ja avaliku korraga seotud probleemide tekitamine sotsiaalse konflikti provotseerimise kaudu ohustab lõpptulemusena põhiseaduslikku korda. Nimetatud punktid on Eesti ekspertide arvates peamised julgeolekuohud, mida tekitavad libavabauhendused.

„...See võib olla oht, aga ei pruugi.. seda tuleb hinnata. Kui selle eesmärk on destabiliseerida avalikku korda, või kutsuda esile ühiskonnas polariseerumist.. siis me räägime ikkagi julgeoleku destabiliseerimisest, eelkõige sisejulgeoleku destabiliseerimisest...“ (EE, 2017)

„...Sotsiaalne konflikt ongi oht põhiseaduslikule korrale.. aga nad ka piinlikult jälgivad seadust, sa ei saa ju kutsuda ülesse kukutama korda või territoriaalse terviklikust..“ (EE, 2017)

Läti ekspertide hinnangud sarnanesid Eesti omadega, kuid nad tõid täiendavalt välja, et peale sotsiaalsete konfliktide tekitamise, inimeste desinformeerimise ja vaenulikult mõjutamise võivad libavabauhendused varjatult ette valmistada üksikuid terroriste või lausa terveid relvastatud rühmitusi, mida saab kasutada näiteks hübriidkonflikti puhkemise korral sarnaselt Ukraina sündmustega. Kõik need aspektid ohustavad Läti põhiseaduslikku korda ja territoriaalset terviklikkust

„...Nad ei aktsepteeri demokraatlikuid väärtusi, ja see võib formeerida näiteks üksikterroriste või terve rühmitusi. Kui alguses nad osalesid lihtsalt meelevaldustes või miitingutes, siis hiljem nende tegevus võib muutuda vägivaldseks, mis seab ohtu juba Läti iseseisvuse ja territoriaalse terviklikuse...“ (LE, 2017)

Ukraina ekspertide hinnanguid olid julgeolekuohud eelkõige seotud Venemaa Föderatsiooni otsese sõjalisega pealetungiga. Magistritöö autori arvamusel on see täiesti õigustatud ohtude tajumine ja hindamine sest kuigi praegu ei ole Ukraina ja Venemaa Föderatsiooni vahel ametlikult sõda välja kuulutatud, kestab hübriidkonflikt, milles osalevad ka Venemaa regulaarväed. Ukraina eksperdid tõid välja, et libavabauhendused võivad provotseerida olukorda mille tagajärjel otsustab Venemaa Föderatsioon teostada sõjalise rünnaku, eesmärgiga kaitsta Ukrainas elavaid „kaasmaalasi“. Ehk peamine oht on seotud olukorra destabiliseerimise ja kaose tekkimisega Ukrainas.

„...Ühed on vabatahtlikud ja neil on kõrini, teised on ostetud, kutsutud või lihtsalt fiktiivsed. Oht on selles, et võimu proovitakse provotseerida ja pärast vaenulik riik võib õigustada enda agressiooni...“ (UE, 2016)

Peale ekspertide arvamuste analüüsimist teeb magistritöö autor koondkokkuvõtte, milles käsitleb libavabaühendustest tulenevad üldiseid ohte. **Peamised julgeolekuohud, mis tulenevad libavabaühendustest on järgmised:**

- **Sotsiaalse konflikti provotseerimine (nt. avalik kord)**
- **Poliitiliste otsustega manipuleerimine (nt. kuuluvus NATO-sse)**
- **Põhiseadusliku korra ja territoriaalsele terviklikkuse ohustamine (nt. mingi Eesti piirkonna isoleerimine)**
- **Venemaa Föderatsiooni „õigustatud“ sõjalise pealetungi provotseerimine (nt. võimu provotseerimine ja vajaliku kuvandi loomine)**
- **Hübriidkonflikti erinevate faaside ja osade ettevalmistamine (nt. vägivaldsete rühmituste loomine)**

Autori tehtud järeldused ja kokkuvõtte kattuvad teoreetilises osas toodud andmetega, mille kohaselt on igas analüüsitud riigis hübriidkonflikti puhkemine, mille käigus on libavabaühendustel tähtis roll olukorra destabiliseerimises, üsna tõenäoline (vt. käesolev töö lk 27). Ajaloolised näited tõestavad sama moodi, et libavabaühenduste kasutamine teistes riikides sealse sisemise korra õõnestamiseks ja destabiliseerimiseks Venemaa Föderatsiooni poolt on eesmärgistatud, süsteemne tegevus, mida kaasajastatakse kogu aeg (vt. käesolev töö lk 17-19).

Varasemalt toodud informatsiooni valguses analüüsis autor erinevate riikide ekspertide seisukohti selle kohta, **kas nende arvates tuleks libavabaühenduste tegevuste üle teostada lisajärelevalvet või kuidagi teistmoodi piirata nende tegevusi?** Magistritöö autor tahab siinkohal tunnistada, et tegemist oli küsimusega, mis pälvis ekspertide seas kõige rohkem lahkavamat. Peale intervjuude analüüsimist tuli välja, et **6 eksperti on selgelt igasuguse lisajärelevalve ja piiravate meetmete vastu, 8 on poolt ning 3 spetsialisti jäid kahtlema seisukoha juurde, leides nii vastu- kui ka pooltargumente.** Kõigepealt toob magistritöö autor välja tulemused, mis on seotud **pooldavate seisukohtadega.** Peamine argument, mida kasutasid oma vastustes Eesti pooldavad eksperdid seisnes selles, et libavabaühendused

tegelevad selgelt õõnestustegevusega ja nende toimingud on suunatud Eesti riigi vastu. Meetmete rakendamine mingil määral tõhustab vaenuliku mõjutustegevuse vastu võitlemist. Lisaks toodi välja, et kuna Eesti kodanikuühiskond on liiga avatud, teebki see riigi nõrgemaks, sest meil ei ole ametlikult võimalusi enda kaitsmiseks. Samuti arvati, et kuna libavabaühenduste tegevus toimub elanikkonna abil, siis peaks inimestel olema õigus teada, missuguse suunitlusega ühingut nad toetavad.

„...Ma olen isiklikult igasuguste piirangute poolt... Järelevalve teostatakse nii või naa. Ja küllap nad teavad ise seda asja... Me oleme hästi avatud ühiskond. Meil ei ole praegu ideaalset olukorda, meie ise tekitasime endale seda, olemegi haavatavad ja pehmed. Me ei luba endale mingeid rangeid reaktsioone..“ (EE, 2017)

Läti ekspertide arvates peab lisajärelevalvet teostama vaid libavabaühingute rahastamise üle, sest kaudselt on see samuti seotud avatusega ja õigusega teada kelle huvides libavabaühendus tegutseb.

„...Kindlasti peab, ja Läti juba seda teeb. Nüüdsest võimud võivad nõuda erinevate vabaiühenduste käest rohkem infot selle kohta, et kust tuleb finantseerimine ja millega see vabaiühendus päriselt tegeleb. Me peame tagama läbipaistvuse ja see ei ole mingi diskriminatsioon..“ (LE, 2017)

Ukraina eksperdid tõid jällegi esile teemad, mis on seotud Venemaa Föderatsiooni agressiooniga ning samuti väga segase seadusandlusega kodanikuühiskonna toimimise osas. Ühtlasi leiti, et praegu on seadusandluses väga palju „pimekohtasid“ ja need vajavad parandamist. Lisaks toodi välja, et kuna libavabaühenduste tegevused on ilmselgelt riigivastased, siis peaksid lisajärelevalve või piiramine olema rakendatud.

„...Tegelikult, ma arvan et peab teostama. Meil on suur hulk küsimusi, mis vajavad lahendamist ja seadusandlus antud osas vajab samuti üle vaatamist. Näiteks, meil on praegu väga palju pimekohti mis on seotud VF agressiooniga. Korra meil olid sellised normid seadustes, mis kehtestaksid järelevalve meetmeid, aga neid tühistati, mis oli natukene vale...“ (UE, 2016)

Sellest teeb magistritöö autor järelduse, et peamised argumendid lisajärelevalve või piiramise teostamise osas on **seotud Venemaa Föderatsiooni agressiivse käitumise ja mõjutustegevusega mainitud riikides. Ekspertid leidsid, et libavabaühendused on olemuselt riigivastaselt meelestatud ning see raskendab tugeva kodanikuühiskonna ehitamist. Kuigi demokraatlikud ühiskonnad on reeglina avatud, vajab siiski**

ühenduste tegevuse valdkond järelevalvet ja seadusandluse korrastamist. Viimase argumendina on elanikkonnal õigus teada, kes seisab ühe või teise libavabaühenduse taga.

Libavabaühenduste suhtes rakendavate meetmete valik on üsna lai, aga vaatamata sellele on võimalik leida ühiseid jooni kõikide ekspertide seisukohtadest. Spetsialistide arvates peaksid libavabaühenduste tegevused olema avalikustatud, et elanikkond näeks millise ühendusega on tegemist. Palju räägiti ka sellest, et ühenduste läbipaistvamaks muutmiseks peaks majanduslike sidemete ja huvide aruandlus olema tihedam ja põhjalikum, sest iga avaliku aktsiooni korraldamiseks läheb vaja rahalisi ressursse. Oluliseks märgiti ka info avalikustamist liikmete ja juhtkonna kohta. Kaudselt on samuti see seotud avatusega, kuna vabaühendus tegutseb kodanikuühiskonnas, on viimasel on õigus teada, kes ühendust esindab või millised inimesed selle ümber koonduvad. Samuti toodi välja arvamus, et seadus, mis reguleerib vabaühenduste toimimist, peaks sisaldama libavabaühenduse ametlikku definitsiooni.

“..Teine pool on kodanikuühiskond ise aru saab kes on need erinevad partnerid, kes on usutavad, kas nad on need kes nad ütlevad nad on, kas nad tõesti esindavad ise ennast või neil on teised huvid. See on väga keeruline pool, ja tee selle arusaamisele on võimalikult suur läbipaistvus, nii vabaühenduste fondide aruandluses, liikmeskonnas, juhtide valimiste protseduurides kui ka rahastamises..“ (EE, 2017)

„...Maksuamet võib nõuda rohkem infot, ja eeskätt seepärast, et kodanikuühiskond peab teadma millega ja kelle huvides tegeleb ja tegutseb vabaühendus. See on normaalne, et ühiskond ja avalikus teavad...“ (LE, 2017)

„...Peaks olema tõhus selgitustöö libavabaühenduste tegelastega, nendele peaks selgitama milleni võivad viia nende tegevused ning missugused sanktsioonid võivad järgneda, kui nemad ei lõpeta ja ei hakka tegelema sellega, milleks nad on paberite järgi ellu kutsustud..“ (UE, 2016)

Tuginedes saadud infole, teeb magistr töö autor kokkuvõtte võimalikest libavabaühenduste vastu rakendavatest meetmetest:

- **Libavabaühenduste tutvustamine avalikusele**
- **Rahastamise järelevalve tugevdamine ja libavabaühendustele tihedam aruandlus**
- **Võimalikult läbipaistev struktuur (nt. liikmete ja juhtide nimed on avalikud)**
- **Huvide avalik deklareerimine (kas tegutseb mingi organisatsiooni/riigi huvides)**
- **Vabaühenduste tegevusvaldkondade registri loomine/ olemasoleva täiendamine (peab hõlmama võimalikult palju andmeid vabaühenduste kohta)**

Järgmisena paluti kõikidel ekspertidel vastata küsimusele, **kes peaks nende pakutud meetmeid teostama**. Eesti, Läti ja Ukraina eksperdid leidsid, et sellega peavad tegelema valdavalt riigiasutused, ehk planeerima ja välja töötama regulatsioone ning norme, mis aitavad pakutud meetmeid ellu viia. Kui siiski leidsid mõned, et ammendavate tulemuse saavutamiseks peaks olema kaasatud ka kodanikuühiskond vabaühenduste näol. Peamiselt arvati, **et rahastamise küsimustega peaksid tegelema Maksu- ja Tolliamet ning riigijulgeolekut puudutavate teemadega julgeolekuasutused. Kodanikuühiskonna kaasamine on vajalik eelkõige selleks, et pakutud meetmed saaksid õigesti sõnastatud ja tulevikus rakendatud. Sellest võib teha järelduse, et meetmete teostamine on mitme riigiasutuste ja kodanikuühiskonna koostöö küsimus.**

„...Riik peaks vastavate asutuste läbi, on nad siis julgeolekuasutused või finantsasutused. Tõenäoliselt mõlemad koos. Asutused peaksid koostööd tegema. Selge see näiteks, et Kaitsepolitseiamet maksu asju ei uuri, aga Maksuamet uurib. Samas, ei saa maksuamet jälle võib olla uurida neid taustasid..“ (EE, 2017)

„...Kõige paremini, kui seda teeb avalik ühiskond ise, kuid paratamatult neil puuduvad mingid õigused ja takistada või piirata toimimist. Info liikumise küsimuses oleks tore, kui vabaühendused ise tagavad läbipaistvuse...“ (LE, 2017)

Üksinda, seda ei ole keegi suuteline tegema. Siin on kompleksne tegevus, millesse on kutsutud nii Justiitsministeerium, Maksuamet kuid lõpliku järelevalve ja kontrolli peaks teostama julgeolekuasutus. Maksuameti ja julgeolekuasutuse koostöö (UE, 2016)

Ekspertid, kes leidsid, et lisajärelevalvet libavabaühenduste suhtes pole vaja, rõhutasid peamiselt seda, et praegu on võimatu selgelt ja objektiivselt eristada, kas tegemist on päris vabaühendusega või mitte. Kõik vastuolevad eksperdid arvasid, et lisajärelevalve või piiravate meetmete rakendamine häirib kodanikuühiskonna toimimist ning rikub demokraatia põhimõtteid. Riik võib hakata meetmeid kuritarvitama ning rakendamisel võib ette tulla eksimusi. Lisaks arvasid eksperdid, et vabaühenduse meelsust on üpris raske objektiivselt hinnata see ei pruugi olla sugugi objektiivne, kuna tegemist on avatud ühiskonnaga ja kõiki arvamusi võib vabalt väljendada. **Kokkuvõtlikult võib öelda, et avatud ühiskonna põhimõtete rikkumine, demokraatia normide eiramine ja samastumine autoritaarsetega režiimidega on peamised argumendid, miks eksperdid olid libavabaühenduste suhtes lisajärelevalve ja piiravate meetmete rakendamise vastu.**

„...Ma arvan, et ei ole vaja üle pingutada antud küsimuses. See piir on väga õhuke, ehk selle vahel millega organisatsioon tegeleb ja kelle huvides. Mingit ranget järelevalvet riigi poolt pole üldse vaja..“ (EE, 2017)

„...Lühivastus, et ei pea. Esiteks, seepärast, et piir on väga õhuke. Kui me tahame rakendada mingeid karistusmehhanisme, siis olles demokraatliku ühiskonnana- pressi alla võivad sattuda kõik vabaihendused. VF meelsed libavabaihendused väga osavalt maskeerivad oma tegevusi, seega ei pruugi, üldse aru saada kas tegemist on libavabaihendusega või vabaihendusega..“ (LE, 2017)

„...Ma olen siiski vastu, et meie surume meie kodanikuühiskonna initsiatiive ja algatusi väga rangetesse raamidesse. Kui seda tehakse, siis tegemist ei ole juba avaliku ühiskonnaga..“ (UE, 2016)

Alternatiiviks pakuti erinevaid lahendusi. Näiteks Eesti eksperdid arvasid, et Eestis elav elanikkond võiks olenemata rahvusest, soost või emakeelest koonduda eestimeelsetesse vabaihendustesse, mis oluliselt nõrgestaks venemeelsete libavabaihenduste toimimist. Teiseks peab olema vabaihenduste ning ka inimeste, kes neid juhivad või tegevustes osalevad, kohta rohkem avalikku infot. Tulenevalt sellest pakuti, et seadusandlus tuleks antud teemal korrastada ja vabaihenduste toimimine muuta rohkem avalikuks.

„...Kuna see on hübriidoht, siis vastama peab ka hübriidselt. Kui me räägime ohust mis tuleneb vabakonna mehhanismi kuritarvitamisest, siis parem viis on tõesti tugev kodanikuühiskond. Meie alternatiiv võiks seisneda selles, et inimesed, vaatamata nende rahvusele, vanusele, haridusele või sotsiaalsele kohale hakkavad koonduma tõesti eestimeelsetesse ühendustesse, see peaks nõrgestama tõesti venemeelseid libavabaihendusi...“ (EE, 2017)

Läti eksperdid tõid lisaks öeldule välja, et riik peaks rohkem arendama psühholoogilist kaitset ning tõstma elanikkonna teadlikust libavabaihenduste ohust. Leidus ka sellised seisukohti, mille järgi peaks riik rohkem toetama päris vabaihendusi, kuna see näitab ühiskonna ja riigi ühtsust. Lisaks toodi välja, et lisajärelevalve peaks olema korraldatud mitte libavabaihenduse, kui juriidilise vormi, aga inimeste suhtes, kes selle tegevusi juhivad või korraldavad, kuna nende oht Läti julgeolekule on kõrgem.

„...Ei tohi unustada, et demokraatlik ühiskond vajab kaitsmist ja selle nimel peame meie arendama kriitilist mõtlemist ja psühholoogilist vastupanu. Üks väike asi veel, riik peab toetama neid vabaihendusi, mis on tõelised ja sõnade järel peavad toimuma ka teod..“ (LE, 2017)

Ukraina ekspertide vastused sarnanesid Läti ja Eesti kolleegide arvamustega, kuid toodi välja üks huvitav alternatiiv. Selle järgi peaks moodustama nõukogu, kuhu kuuluksid kõik registreeritud Ukraina vabaihendused. Nõukogu võiks ise teostada mingit moodi avalikku

kontrolli oma liikmete tegevuste üle. Ukraina ekspertide arvamusel tugevdab see kodanikuühiskonda ja garanteerib läbipaistvuse.

*„...Kuna meil on olemas avalik vabaihenduste register, siis võiks olla ja võiks olla moodustatud mingi organ või nõukogu, mis objektiivselt saaks täita ka aukohtu funktsiooni vabaihenduste üle. See tähendab seda, et neil peaks olema õigus avalikusele rääkida, et missuguse ühendusega tegemist on- kas päris vabaihendusega või libavabaihendusega..“
(UE, 2016)*

Sellest teeb magistritöö autor kokkuvõtte, et **peamised alternatiivid libavabaihendustega võitlemisel seisnevad psühholoogilise kaitse arendamises, libavabaihenduste ohtude selgitamises elanikkonnale, Oma kodanikuühiskonna arendamises ja vabaihenduste aktiivses toetamises riigi poolt. Samuti peaksid vabaihendused moodustama nõukogu, mis täidaks n.ö aukohtu funktsiooni. Sellega tagatakse, et enamiku alternatiivmeetmetest teostab kodanikuühiskond ise vabaihenduste kaudu. Viimaseks alternatiiviks on järelevalve tugevdamine isikute suhtes, kes juhivad vabaihenduse tegevusi.**

Vaatamata, et enamik ekspertidest omas teemal kindlat seisukohta, siis väike osa spetsialistidest **kahtlesid ja leidsid nii poolt- kui ka vastuargumente.** Analüüsides kahtlevate ekspertide arvamusi, jõudis magistritöö autor järelduseni, et nad küll tajuvad libavaihendusi ohuna, aga lisajärelevalve või piiravate meetmete rakendamine võib rikkuda demokraatia põhimõtteid. Samas leiti, et teatud meetmeid, mis eelnevalt juba magistritöös nimetati, on siiski võimalik kasutada.

“...Läbipaistvusosa võiks olla suurem, aga nüüd, rahuaja tingimustes, ma arvan, et otseselt nagu ei ole mingi häda selle suure surve panemises. Pigem see muutub oluliseks mingis kriisiolukorras või sõjaolukorras...“ (EE, 2017)

„...Peamine põhjus, et meie oleme neid marginaliseerinud. Piiramine võib mingil määral eskaleeruda meie suhteid VF-ga. Teisel poolt on olemas selged põhjused miks seda peaks tegema. VF ise väga jõuliselt käitub vabaihenduste suhtes, seega saaks öelda, kui teie nii käitute võime ka meie..“ (LE, 2017)

„...Mina võin öelda, et ei tohi piirata. Aga mina võin eksida..“ (LE, 2017)

Eelviimane teema, mida magistritöö autor analüüsis, käsitles **võimalikke ohte ja raskusi, mis võivad kaasneda ekspertide poolt pakutud meetmete rakendamisega.** Eesti eksperdid olid arvamusel, et meetmete rakendamisega võib meie riik muutuda autoritaarseks, kui hakkame neid kasutama üleliigselt või väga jõuliselt. Leiti ka seda, et meetmete rakendamine võib tuua negatiivse reaktsiooni nii Euroopa Liidust kui ka Venemaa Föderatsioonist, mis

tuleneb poliitilise jõu ebapiisavusest. Ekspertid tõid välja, et meetmete rakendamisega võime luua soodsa pinnase uuteks inforünnakuteks Venemaa Föderatsiooni poolt ja see omakorda annab värsket kõlapinna libavabaühendustele.

„...Meie probleem on see, et meie ei ole väga vaimselt iseseisvad.. me teeme nii nagu meile läänes.. öeldakse või eeskju näidatakse. Kuni need suured ühiskonnad, ei tajunud seda probleemi. Kui me võtame nende väärtusi ja hakkame kitsendama neid, siis see on see jälle nende libavabaühendustele ideaalne pinnas, näidata kuidas meil diskrimineeritakse ja tehakse liiga..“ (EE, 2017)

Läti ekspertid lisasid omalt poolt, et kui me neid meetmeid rakendame, on üsna suur tõenäosus, et riik ei suuda teha elanikkonnale selgeks, milleks seda tehakse. Samuti võivad esineda probleemid strateegilise kommunikatsiooni osas: asutused ise ei suuda koordineerida sõnumeid, mis on seotud meetmete rakendamisega.

„...Võimalik, et dialoog ei lähe läbi ja me ei suuda piisavalt ja õigesti seletada milleks me seda teema. Inforünnakute oht VF poolt on samuti üpris suur...“ (LE, 2017)

Teine probleem on vales kommunikatsiooni ahelas ja vaenulikud jõud Lätis ainult ootavad õiget hetke, et seda ära kasutada. Tihti on ka see, et reageeritakse suure viivitusega, mis annab soodsa pinnase erinevate kuulujuttude sünniks. (LE, 2017)

Ukraina ekspertid rõhutasid tõendamisele. Arvati, et tegelikult on üpris raske hinnata ja objektiivselt tõendada, et tegemist on libavabaühendusega. Erinevate asutuste vaheline koostöö on praegustes Ukraina oludes suhteliselt keeruline ja meetmete rakendamist võib takistada bürokraatia ning asjaolu, et erinevad riigiasutused ei leia ühist keelt.

„...Peamist raskust mina näen infokogumises, et lihtsalt ei õnnestu või ei pruugi saada materjali, mis piisavalt tõestaks, et tegemist on ikkagi libavabaühendusega. (..) Tohutult suur bürokraatia on ka oht ja võimalik takistus. Kohtuvaidluste ja Justiitsministeeriumi tegevuste üle venimine, kuna seadusandlus ei luba tõhusalt tegutseda...“ (UE, 2016)

Magistritöö autor toob välja peamised raskused ja ohud, mis võivad kaasneda meetmete rakendamisega.

- **Probleemid tõendamise, et tegemist on libavabaühendusega**
- **Koordineerimata strateegiline kommunikatsioon riigi ja elanikkonna vahel**
- **Libavabaühendustele uue kõlapinna tekkimine**
- **Venemaa Föderatsiooni inforünnakute provotseerimine**

- Euroopa Liidu tauniv seisukoht
- Privaatsuse üleliigne riivamine (isikuandmete osas)

Viimane kategooria analüüsib soovitusi psühholoogilise kaitse seisukohalt: mida saab riik teha selleks, et leevendada libavabaühenduste tegevusest tulenevat negatiivset mõju? Soovitused olid äärmiselt mitmekülgsed ning kõikide riikide intervjueeritavad leidsid, et psühholoogilisel kaitsel on äärmiselt tähtis roll libavabaühendustest tuleneva negatiivse mõju leevendamiseks. Variante oli palju, kuid peamiselt jäädi seisukohtadele, et see on kompleksne tegevus, mis hõlmab enda sees nii konkreetseid sõnumid kuid ka tegusid. Sõnumite osas peab kasutama õigeid kanaleid ja ettevalmistatud inimesi, kes suudavad selgeks teha, millised on kodanikuühiskonna põhimõtted ja miks ei ole libavabaühendused demokraatlikus ühiskonnas positiivne nähtus. Eksperdid tõid välja, et riik peab oskama avalikult ja ausalt tunnustama oma vigu ja rääkima sellest, mida tehakse olukorra parandamiseks. Riik peab selgitama elanikkonnale, kes ja missuguste vahenditega tahab ühiskonda mõjutada. Seega nähti abi pigem strateegilises kommunikatsioonis.

„...Olla maksimaalselt aus ja läbipaistev. Aus näitama ära ..et mitte kaasa minna mingisuguste propaganda trikkidega ja infooperatsioonidega , et kui kusagilt hakatakse suruma ja näiteks mingi nõrk koht, siis ei ole see koht kus hakata hämmama või üldse rääkima, et julgeoleku kaalutlustel hoiame suu kinni..“ (EE, 2017)

„...Enne seda, tuleb teha nii elanikkonnale kuid ka riigitöötajatele selgeks, missugused ohud tulenevad VF-meelsetest organisatsioonidest ja kuidas meie riiklik julgeolek üldse korraldatud...“ (UE, 2016)

„...Peab tagama, et igas Läti piirkonnas oleksid kättesaadavad ametlikult Läti riigi sõnumid. Paljud kahjuks isegi arvavad, et Läti president on Putin. Riigijuhid peavad oskama venekeelt, kuna see annab lisavõimaluse rääkida nii meie sõpradega, ja meie venelastega kes elavad Lätis ning ka nendega kes on vastu. Kokkuvõtlikult, riik peab edastama oma sõnumid selles keeles, millest riigis elavad inimesed aru saavad..“ (LE, 2017)

Tegude osas rõhutati haridusele ja elanikkonna koolitamisele. Leiti, et koolihariduse omandamise käigus peaks õpilastele tutvustama mõjutustegevusega seotud kaasaegseid ohtusid, et nad ei langeks hiljem libavabaühenduste ohvriteks. Riik peaks tagama elanikkonnale võimalikult suure mobiilsuse nii riigisiselt kui ka välismaale, et inimesed saaksid ise näha kuidas ühes või teises piirkonnas elatakse. See võtab libavabaühendustelt võimaluse väärinfo jagamiseks, kuna inimesed näevad ise, missugustes oludes üks või teine piirkond elab. Antud näide baseerub eelkõige Ukrainal, kus inimeste mobiilsus oli madal ja

seetõttu jäid nad uskuma kallutatud informatsiooni ühe või teise sündmuse kohta. See viis konfliktideni nii Krimmis kui ka Ida-Ukrainas.

„...Meie rahva psühholoogiline tervis peaks olema kõrgel tasemel ning alustada tuleb lasteaiast ja koolist. Asjad tuleb rahulikult ja avalikult, läbipaistvalt lahti rääkida. Igasugune asi, mida tehakse salaja ja katte all, kardab valgust. (...). Palju kasulikum rääkida avameelselt. Peab olema avatud kultuuriruum, et ei toimuks killustamist ja eraldi eksisteerimist, nagu paljudes teistes Euroopa riikides..“ (EE, 2017)

„...Konkreetsetest sammudest rääkides, siis kõigepealt see on hariduse tõhustamine ja noore põlvkonna peale mõjutamine eesmärgiga, et edeneda liberaalseid ja demokraatlikuid väärtusi. Kriitiline mõtlemine on ka äärmiselt oluline. Need olid pikaajalised plaanid. Kui rääkida praegustest võimalustest, siis peab rohkem rääkima programmide, mille abiga saavad noored reisida noored üle maailma. Mida rohkem inimesed näevad, seda raskem neid petta...“ (LE, 2017)

2.4 Uurimistulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud valdkonna arendamiseks

Käesoleva magistr töö teoreetilises osas analüüsis autor klassikalise vabavahenduse ja libavabavahenduse olemuse ning Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse poliitilisi, ajaloolisi ja filosoofilisi aluseid. Viimasena analüüsis magistr töö autor libavabavahenduste kasutamist erinevates sündmustes Eestis, Lätis ja Ukrainas. Magistr töö empiiriline uuring keskendus dokumendianalüüsile ja ekspertintervjuude läbiviimisele eesmärgiga välja selgitada, missuguseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabavahenduste suhtes ning milliseid mehhanisme on võimalik kasutada libavabavahendustest tuleneva negatiivse mõju leevendamiseks. Empiirilise uuringu tulemusel leidis magistr töö autor vastused püstitatud uurimisküsimustele.

Esimene küsimus, millele magistr töö autor vastuseid otsis, uuris, et millised on Venemaa Föderatsiooni peamised mõjutusvahendid ja -tegevused teiste riikide vabavahenduste kontrollimiseks. Vastuseid otsiti erinevate teoreetiliste seisukohtade analüüsimisega ja nende sünteesimisega ekspertide vastustega. Enamus intervjuueeritavatest leidsid, et libavabavahendusi tuleb defineerida kui näiliselt sõltumatuid vabavahendusi, mis ei tegutses klassikaliste põhimõtete järgi, vaid teise riigi või organisatsiooni huvides eesmärgiga mõjutada kodanikuühiskonda, milles see eksisteerib. Eelkõige on libavabavahendus mõjutustegevuse instrument. Ühtlasi leiti, et venemeelset libavabavahendust iseloomustavad järgmised tunnused:

- Kahtlane või küsitav rahastamine
- Poliitilise ideoloogia levitamine klassikalise vabaühenduse nime all
- Teadlik elanikkonna petmine ja oluliste asjaolude varjamine
- Seaduse mõistes piiripealsed tegevused ja aktsioonid
- Seos Venemaa Föderatsiooni fondide või programmidega, mille kaudu on võimalik saada või taotlema raha.

Peamiselt olid eksperdid seisukohal, et libavabaühendusi moodustatakse, sest nende kasutamine on üks mugavamatest ja lihtsamatest viisidest mõjutustegevuseks demokraatlikes ühiskondades. Lisaks on see kooskõlas Venemaa Föderatsiooni ametlikude dokumentidega, mis näevad ette 58 võimalust libavabaühenduste moodustamiseks teistes riikides.

Ekspertide hinnangul on libavabaühenduste peamised ühiskondlikud tegevused seotud meeleavaldustega, debattide algatamise ja teistega avalike tegevustega. Tasub märkida, et nii ekspertide arvamuste koheselt kui ka teoreetilises osas toodud andmete järgi baseerub libavabaühenduste toimimine Eestis, Lätis ja Ukrainas samadel põhimõtetel ja teemade valikul (*väikeste erisustega, mis ei ole drastilised*). Sellest on tehtud järeldus, et libavabaühenduste rakendamistega püütakse lõhestada ühiskonda, diskrediteerida riikide mainet rahvusvahelisel areenil ning taastada Venemaa Föderatsioonile soodne ühiskondlik ja poliitiline meeleolu. Tulenevalt eelnevast leiti, et peamised julgeolekuohud, mida libavabaühendused tekitavad on järgnevad:

- Sotsiaalse konflikti provotseerimine (nt. avalik kord)
- Poliitiliste otsustega manipuleerimine (nt. kuuluvus NATO-sse)
- Põhiseaduslikule korra ja territoriaalsele terviklikkuse ohustamine (nt. mingi Eesti piirkonna isoleerimine)
- Venemaa Föderatsiooni „õigustatud“ sõjalise pealetungi provotseerimine (nt. võimu provotseerimine ja vajaliku kuvandi loomine)
- Hübridkonflikti erinevate faaside ja osade ettevalmistamine (nt. vägivaldsete rühmituste loomine)

Teisena uuris autor, et milliseid piiravaid ja järelevalve meetmeid kasutavad erinevad riigid libavabaühenduste suhtes. Sellele küsimusele otsis magistritöö autor vastuseid, kasutades dokumendianalüüsi, mis käsitles vabaühendusi, libavabaühendusi ja riikidevahelisi suhteid. Dokumendianalüüsist selgus, et kõikides uuritavates riikides (*Eestis, Lätis, Ukrainas, Ameerika Ühendriikides, Venemaa Föderatsioonis*) on olemas normid ja reeglid, mis

reguleerivad vabaühenduste toimimist, kuid ainult Venemaa Föderatsioon ja Ameerika Ühendriigid, peamised, kes kasutavad teistes riikides asuvaid vabaühendusi oma mõjutustegevusega eesmärkide saavutamiseks (vt. käesolev töö lk 13-15), reguleerivad nende tõlgenduse kohaselt ka libavabaühenduste toimimist (vt. käesolev töö lk 47-48). Teine järeldus seisneb selles, et tuginedes ainult kahe dominantriigi praktikale, ei ole võimalik koostada ammendavat seaduslike meetmete kogumikku. Selgus ka, et riigid, kus libavabaühendusi kasutatakse mõjutustegevuseks, ei ole võtnud kasutusele selgeid seaduslikke meetmeid libavabaühendustest tuleneva negatiivse mõju leevendamiseks.

Kolmandale uurimisküsimusele otsiti vastuseid analüüsides erinevate riikide ekspertide seisukohti. Uurimisküsimus hõlmas endas kahte kategooriat. **Esimene käsitles võimalikke lahendusi ja ettepanekuid.** Enamus vastanutest (kaheksa) leidis, et libavabaühenduste tegevused tuleb võtta seaduslikult tugevdatud kontrolli alla ning mingil moel eristada neid klassikalistest vabaühendustest. Peamiste argumentidena toodi välja, et libavabaühendused on seotud Venemaa Föderatsiooni agressiivse käitumise ja mõjutustegevusega. Tavaliselt on libavabaühendused riigivastaselt meelestatud ning see raskendab tugeva kodanikuühiskonna ehitamist. Kuna demokraatlikud ühiskonnad on reeglina avatud, siis vajab libavabaühenduste valdkond eraldi järelevalvet ja seadusandluse korrastamist. Avatud ühiskonnas on elanikkonnal õigus teada, kes ühendusi juhivad ja kelle huvides need tegutsevad. Dokumendianalüüs tõestas, et Ameerika Ühendriigid ja Venemaa Föderatsioon kasutavad oma seadusandluses libavabaühenduste üle lisajärelevalve meetmeid. Läti, kus venemeelsete libavabaühenduste on aktiivsus kõrge, tunnistas avalikult, et on samuti valmis rakendama viimaste suhtes lisajärelevalvet. Tuginedes kogutud infole teeb magistritöö autor vastavatele asutustele ettepaneku:

- Viia sisse MTÜ seadusesse muudatus, mille eesmärk on sõnastada libavabaühenduse mõiste, et oleks võimalik eristada klassikalisi vabaühendusi ja kodanikualgatusi võõrriigi või -organisatsiooni huvides ja mõjutustegevusega tegelevatest libavabaühendustest.

Intervjuude vastustest selgus, et need eksperdid, kes pooldavad lisajärelevalve meetmete kehtestamist olid arvamusel, et need peavad eelkõige olema seotud tõhusama aruandlusega, avalikuse teavitamisega ning läbipaistvusega. Läbiviidud dokumendianalüüs tõestas samuti, et riikides, kus lisajärelevalve meetmed on olemas, kasutatakse neid ühingu tõeliste huvide

paljastamiseks. Lisaks peavad libavabaühendused avalikult tunnistama, et nad tegutsevad väljastpoolt saadud toetuse, korralduste või rahastamisega. Tuginedes eelnevale, teeb magistritöö autor vastavatele asutustele **põhilised** ettepanekud:

- Luua riiklik libavabaühenduste register eesmärgiga tutvustada avalikusele, kelle huvides ja kelle toetusega üks või teine libavabaühendus tegutseb. Registris olevad andmed peavad sisaldama infot juhtide ja liikmete (v.a isiklikud andmed), libavabaühenduse struktuuri ja rahastamise allikate kohta. Samuti peaksid olema märgitud tegevuste valdkonnad ning välismaised ja siseriiklikud partnerid.
- Viia sisse MTÜ seadusesse muudatus, mille järgi MTÜ-na registreeritud ja libavabaühenduseks tunnistatud keha peab andma oma tegevustest aru vähemalt kaks korda aastas.
- Luua vabaühendustele mõeldud eetikakoodeks.

Need, kes ei poolda lisajärelevalve meetmete rakendamist ja kehtestamist libavabaühenduste suhtes, tuginesid veendumistele, et taoline praktika võib rikkuda avatud ühiskonna põhimõtteid, samastada meid autoritaarsete režiimidega ning rikkuda demokraatia norme. Arvestades asjaoluga, et ekspertide seas ilmnisid eriarvamused lisajärelevalve kehtestamises, peab magistritöö autor neid arvesse võtma ja arvamuste põhjal tegema vastavatele asutustele **alternatiivsed** ettepanekud:

- Täiendada riiklikke psühholoogilise kaitse programme peatükiga, mis käsitleks libavabaühendustest tulenevaid ohte.
- Valmistada vabaühendustele, mis tegutsevad Venemaa Föderatsiooni huvitavates valdkondades, juhised, kuidas käituda, et mitte muutuda võõrriigi mõjutustegevuse instrumendiks.
- Moodustada vabaühendustest ja riigiasutuste esindajatest koosnev nõukogu eesmärgiga tagada tõhusam ja läbipaistvam kodanikuühiskond.

Dokumendianalüüs ja intervjuud näitasid, et lisajärelevalve meetmete peamiste teostajatena nähakse erinevaid riigiasutusi. Nii alternatiivsete kui ka põhiliste meetmete teostamise juures peab olema tõhus koostöö riigiasutuste keskselt ja ka kodanikuühiskonna ja riigiasutuste vahel. Võttes seda arvesse, teeb magistritöö autor ettepaneku:

- Siseministeriumi, Justiitsministeriumi, Rahandusministeriumi ja kodanikuühiskonna esindajatel moodustada töörühm, mille eesmärk võiks seisneda vastutusalade ja läbipaistva Eesti kodanikuühiskonna põhimõtete väljatöötamises. Töörühma tegutsemise algoritm võiks baseeruda ümarlaua põhimõttel.

Uurimusküsimuse **teine kategooria** oli seotud võimalike raskuste ja ohtudega, mis võivad esineda kõikide meetmete rakendamise juures. Ekspertide hinnangul seisnevad peamised raskused ja ohud strateegilises kommunikatsioonis erinevate riiklike ja mitteriiklike subjektide vahel, Venemaa Föderatsiooni inforünnakute provotseerimises, libavabaühendustele uue kõlapinda tekkimises ning Euroopa Liidu negatiivses hinnangus tegevusele. Selle valguses teeb magistritöö autor ettepanekud:

- Negatiivsete tagajärgede minimaliseerimiseks riigiasutustel koostada koostöös vabaühendustega kommunikatsiooniplaan koos meetmete rakendamise täpsemate põhjustega ja kirjeldustega. Kommunikatsiooni plaani eesmärk on tutvustada avalikkusele, et kõigepealt vabaühendused ise on huvitatud läbipaistvas ja tugevas kodanikuühiskonnas.
- Tõsta Eesti eesistumise ajal esile koostöös teiste EL riikidega (*eelkõige Läti ja Leeduga*) Venemaa Föderatsiooni kodanikuühiskonna kuritarvitamise küsimus ja negatiivse mõju leevendamiseks mehhanismide väljatöötamine, et vältida süüdistusi mittedemokraatlikus käitumises.

Soovituste osas olid kõikide riikide eksperdid seda meelt, et psühholoogilisel kaitsel on äärmisel tähtis roll libavabaühendustest tuleneva negatiivse mõju leevendamises. Ühiselt leiti, et riik inimesi peab harima klassikalise kodanikuühiskonna põhimõtete tundmises. Lisaks peaksid vastavad asutused teadvustama elanikkonnale, kuidas Venemaa Föderatsioon kasutab kodanikuühiskonda oma mõjutustegevuses võimalikult mitmekülgselt erinevate kanalite ja ettevalmistatud isikute abil. Riik peaks rahvale tagama soodsa siseriikliku mobiilsuse, et erinevatel rahvusgruppidel oleks adekvaatne ja aus ettekujutus teistes piirkondades elavatest inimestest, mis ei laseks libavabaühendustel nii kergelt informatsiooniga manipuleerida. Oluliseks peeti ka riigikaitseõpetuse kavade muutmist eesmärgiga rääkida rohkem mõjutustegevusest. Võttes arvesse kogutud infot, teeb magistritöö autor ettepanekud:

- Täiendada riigikaitseõppe kavad teemadega, mis tutvustaksid, kuidas kasutavad autoritaarsed riigid teiste riikide kodanikuühiskondi oma mõjutustegevuses ning kuidas seda ära tunda.
- Viia ühiskonnaõpetuse ainekavasse moodul, mis seletaks noortele klassikalise vabakonna olemust ja põhimõtteid ning õpetaks oma vabaühenduse loomist.
- Vastavatel asutustel korraldada regulaarselt (kaks korda aastas) vabaühendustele ettenähtud õppepäevi ja seminare, et tutvustada neile vahendeid ja tuua näiteid, kuidas Venemaa Föderatsioon püüab erinevates riikides kõigutada ühiskonna stabiilsust libavabaühendusi kasutades*.

** Koolitus peaks eristuma klassikalist mõjutustegevust tutvustavast üritusest, kuna keskendub ainult libavabaühendustega seotud temaatikale.*

Selleks, et lugejal oleks mugavam tutvuda magistritöö tulemustega, magistritöö autor kokkuvõtlikult koondas kõik järeldused ja ettepanekud all olevasse tabelisse.

Tabel 13. Järeldused ja rakenduslikud ettepanekud (magistritöö autori koostatud)

Järeldused	Ettepanekud
1. Libavabaühendusi tuleb defineerida kui näiliselt sõltumatu vabaühendusi, mis ei tegutse klassikaliste põhimõtete järgi, vaid teise riigi või organisatsiooni huvides eesmärgiga mõjutada kodanikuühiskonda, milles see eksisteerib. Eelkõige on libavabaühendus mõjutustegevuse instrument.	1. Viia sisse MTÜ seadusesse muudatus, mille eesmärk on sõnastada libavabaühenduse mõiste, et oleks võimalik eristada klassikalisi vabaühendusi ja kodanikualgatusi võõrriigi või -organisatsiooni huvides ja mõjutustegevusega tegelevatest libavabaühendustest.
2. Venemeelseid libavabaühendusi iseloomustavad järgmised tunnusjooned: <ul style="list-style-type: none"> • Kahtlane või küsitav rahastamine • Poliitilise ideoloogia levitamine klassikalise vabaühenduse nime all • Teadlik elanikkonna petmine ja oluliste asjaolude varjamine • Seaduse mõistes piiripealsed tegevused ja aktsioonid • Seos Venemaa Föderatsiooni fondide või programmidega, mille kaudu on võimalik saada või taotleda raha. 	2. Luua riiklik libavabaühenduste register eesmärgiga tutvustada avalikusele, kelle huvides ja kelle toetusega üks või teine libavabaühendus tegutseb. Registris olevad andmed peavad sisaldama infot juhtide ja liikmete (v.a isiklikud andmed), libavabaühenduse struktuuri ja rahastamise allikate kohta. Samuti peaksid olema märgitud tegevuste valdkonnad ning välismaised ja siseriiklikud partnerid.
3. Libavabaühendusi moodustatakse, sest nende kasutamine on üks mugavamatest ja	3. Viia sisse MTÜ seadusesse muudatus, mille järgi MTÜ-na registreeritud ja

<p>lihtsamatest viisidest mõjutustegevuseks demokraatlikes ühiskondades.</p>	<p>libavabaühenduseks tunnistatud keha peab andma oma tegevustest aru vähemalt kaks korda aastas.</p>
<p>4. Libavabaühenduste rakendamistega püütakse lõhestada ühiskonda, diskrediteerida riikide mainet rahvusvahelisel areenil ning taastada Venemaa Föderatsioonile soodne ühiskondlik ja poliitiline meeleolu.</p>	<p>4. Luua vabaühendustele mõeldud eetikakoodeks.</p>
<p>5. Peamised julgeolekuohud, mis tulenevad libavabaühendustest on järgmised:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalse konflikti provotseerimine (nt. avalik kord) • Poliitiliste otsustega manipuleerimine (nt. kuulumus NATO-sse) • Põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse ohustamine (nt. mingi Eesti piirkonna isoleerimine) • Venemaa Föderatsiooni „õigustatud“ sõjalise pealetungi provotseerimine (nt. võimu provotseerimine ja vajaliku kuvandi loomine) • Hübriidkonflikti erinevate faaside ja osade ettevalmistamine (nt. vägivaldsete rühmituste loomine) 	<p>5. Täiendada riiklikke psühholoogilise kaitse programme peatükiga, mis käsitleks libavabaühendustest tulenevaid ohte.</p>
	<p>6. Valmistada vabaühendustele, mis tegutsevad Venemaa Föderatsiooni huvitavates valdkondades, juhised, kuidas käituda, et mitte muutuda võõrriigi mõjutustegevuse instrumendiks.</p>
	<p>7. Moodustada vabaühendustest ja riigiasutuste esindajatest koosnev nõukogu eesmärgiga tagada tõhusam ja läbipaistvam kodanikuühiskond.</p>
	<p>8. Negatiivsete tagajärgede minimaliseerimiseks koostada vastavatel asutustel koostöös vabaühendustega kommunikatsiooniplaan ja meetmete rakendamise täpsed põhjused ja kirjeldused. Kommunikatsiooni plaani eesmärk on tutvustada avalikkusele, et kõigepealt vabaühendused ise on huvitatud läbipaistvas ja tugevas kodanikuühiskonnas.</p>

	<p>9. Siseministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Rahandusministeeriumi ja kodanikuühiskonna esindajatel moodustada töörühm, mille eesmärk võiks seisneda vastutusalade ja läbipaistva Eesti kodanikuühiskonna põhimõtete väljatöötamises. Töörühma tegutsemise algoritm võiks baseeruda ümarlaua põhimõttel.</p>
	<p>10. Tõsta Eesti eesistumise ajal esile koostöös teiste EL riikidega (eelkõige Läti ja Leeduga) Venemaa Föderatsiooni kodanikuühiskonna kuritarvitamise küsimus ja negatiivse mõju leevendamiseks mehhanismide väljatöötamine, et vältida süüdistusi mittedemokraatlikus käitumises.</p>
	<p>11. Täiendada riigikaitseõppe kavad teemadega, mis tutvustaksid, kuidas kasutavad autoritaarsed riigid teiste riikide kodanikuühiskondi oma mõjutustegevuses ning kuidas seda ära tunda.</p>
	<p>12. Viia ühiskonnaõpetuse ainekavasse moodul, mis seletaks noortele klassikalise vabakonna olemust ja põhimõtteid ning õpetaks oma vabavahenduse loomist.</p>
	<p>13. Vastavatel asutustel korraldada regulaarselt (kaks korda aastas) vabavahendustele ettenähtud õppepäevi ja seminare, et tutvustada neile vahendeid ja tuua näiteid, kuidas Venemaa Föderatsioon püüab erinevates riikides kõigutada ühiskonna stabiilsust libavabavahendusi kasutades.</p>

KOKKUVÕTE

Antud magistritöö otsis vastuseid **uurimisprobleemile**, et millised võimalused on Eestis venemeelsete libavabaühenduste negatiivsete mõjude leevendamiseks? Probleemile lahenduse leidmiseks analüüsis autor kolme riiki (Eesti, Läti ja Ukraina), kus Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevus ja venemeelsete libavabaühenduste aktiivsus on kõrge ja olemuselt sarnane. Magistritöö käigus käsitleti teemasid, mis puudutasid libavabaühenduse ja vabaühenduse erinevusi, Venemaa Föderatsiooni ajaloolisi, poliitilisi ja filosoofilisi mõjutustegevuse aluseid ning sündmusi Eestis, Lätis ja Ukrainas, mille käigus kasutati venemeelseid libavabaühendusi. Empiirilises osas analüüsis magistritöö autor erinevate riikide järelevalve ja piiravaid meetmeid ning jõudis järeldusele, et riigid, kus venemeelsete libavabaühenduste aktiivsus on kõrge, ei kasuta nende suhtes mingeid lisajärelevalve meetmeid. Venemaa Föderatsioon ja Ameerika Ühendriigid, kes kasutavad libavabaühendusi oma mõjutustegevuseks, aga piiravad ja jälgivad ka enda territooriumil tegutsevaid ühendusi. Kolme riigi ekspertidega läbiviidud intervjuud näitasid, et kõik neist tajuvad libavabaühendusi erineval määral ohuna, kuid negatiivse mõju leevendamise võimaluste ja meetmete osas jagunesid arvamused peaaegu pooleks. Autor uuris spetsialistidelt antud teemade kohta, sest magistritöö **eesmärk** oli välja töötada rakenduslikud ettepanekud libavabaühenduste negatiivsete mõjude leevendamiseks Eestis.

Tulenevalt eelnevast valis magistritöö autor **esimeseks uurimisülesandeks** venemeelsete organisatsioonide toimimise analüüsimise Eestis, Lätis ja Ukrainas. Selleks uuris autor mainitud riikides erinevaid ühiskondlikke sündmusi eelkõige julgeoleku vaatevinklist, mille tulemusena jõudis järelduseni, et kõikides riikides tegutsevad venemeelsed libavabaühendused suhteliselt sarnaselt. Peamine erinevus seisneb nende korralduslikes detailides ning kindlasti ka tegevuste tagajärgedes. Magistritöö autor tõi välja asjaolu, et praeguste hübriidkonfliktide ajastul on libavabaühendustel kindel funktsioon ja eesmärk riigivastaste sündmuste eskaleerimises. Ühtlasi leiti, et libavabaühenduste tegutsemise eesmärk on muuta ühiskonna käitumist eesmärgiga mõjutada ohverriigi siseriiklikke ja välispoliitilisi otsuseid.

Teine uurimisülesanne seisnes Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuse poliitiliste, ajalooliste ja filosoofiliste aluste analüüsimises. Saadud info põhjal tegi magistritöö autor järelduse, et Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevus on pika ajalooga protsess, mis hakkas arenema mitu sajandit tagasi seoses kaitsevajadusega naaberriikide rünnakutega eest. Kuna Venemaal oli maailmas suhteliselt vähe kaalukaid liitlasi ning pealinna geograafiline asukoht tegi vaenlastele tema ründamise lihtsaks, püüdis Venemaa tol ajal ja üritab praegugi enda piire riigi keskusest eemale viia, kasutades selleks kõiki variante. Antud magistritöö kontekstis käsitleti mittekineetilisi võimalusi, mis on seotud mõjutustegevuse ja pehme jõuga. Magistritöö autor peab oluliseks ka märkida, et see on eesmärgistatud tegevus oma filosoofia ja vaadetega, mille sisu baseerub mitmele kunagisele vene filosoofile. Näiteks Berdjajev ja Iljin olid arvamusel, et „*Vene maailm*“ on unikaalne ja maailm vajab seda igal pool.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli viia läbi dokumendianalüüs libavabaühenduste järelevalve ja piiramise teemadel viie riigi näitel (Eesti, Läti, Ukraina, Venemaa Föderatsioon, Ameerika Ühendriigid). Analüüsist selgus, et ainult kaks peamist maailma dominantriiki näevad libavabaühendustes ohtu oma julgeolekule. Ülejäänutes riikides puuduvad selle suhtes erilised piiravaid ja järelevalve meetmed. Dokumendianalüüsist sai järeldada, et esiteks on võimatu koostada objektiivset soovitude ja meetmete kogumikku libavabaühenduste piiramiseks, tuginedes ainult kahe riigi kogemustele. Teiseks pole libavabaühenduse mõiste kõigi jaoks üheselt arusaadav.

Neljanda uurimisülesande kohaselt pidi magistritöö autor, tuginedes dokumentide ja ekspertintervjuude analüüsimise käigus saadud tulemustele, koostama rakenduslikud ettepanekud vastavatele asutustele valdkonna arendamiseks. Magistritöö autor esitab tehtud ettepanekud, järeldused ning ühtlasi ka vastused töös püstitatud uurimisküsimustele alltoodud tabelis.

Antud magistritöö keskendus mõjutustegevusele ja selle ühele vormile. Käesolev töö võib saada alguspunktiks, millest hakatakse eristama tõelist kodanikualgatust kellegi poolt dikteeritud libavabaühendusest. Autor arvamusel on antud magistritöö vajalik, sest nii Eestis kui ka Euroopas on aina rohkem kuulda radikaalseid hääli, mille keskel peavad meie ühiskond ja riik tagama avatud ja rahuliku kodanikuühiskonna toimimise. Selle saavutamiseks peame hoidma endast maksimaalselt kaugel inimesi, kes tahavad mõjutada meie kodanikuühiskonda oma vaenulike eesmärkide saavutamiseks. Järgmised

samateemalised uurimistööd võiksid keskenduda sarnastele EL siseste juhiste väljatöötamisele, mis oleksid kohustuslikud kõikidele liikmetele. Magistritöö autor arvab, et Eesti leiaks sellele algatusele kindlasti liitlasi, kuid siiski võivad teatud Euroopa Liidu liikmete seiskohad saada takistavaks.

Magistritöö autor soovib tänada oma pereliikmeid, kes teda töö kirjutamisel igati toetasid ja motiveerisid. Samuti tahab autor tänada enda juhendajat ja kaasjuhendajat abi, konstruktiivse kriitika ja õigele teele suunamise eest, ilma milleta poleks see töö valmis saanud. Lisaks võlgneb magistritöö autor tänu kõikidele nii Eestis, Lätis kui ka Ukrainas, kes aitasid nõu ja teoga uurimustöö valmimisele kaasa.

SUMMARY

This magister thesis tried to find an answer for research question, which sounded like what kind of law and psychological measures can use Estonia for minimizing negative effect on state security which goes from pro-Russian GONGO's activities. For finding an answer for this research question, author of this magister thesis analyzed developing of pro-Russian GONGO's in countries where the activity of Russian hostile influence in different varieties is high and similar to situation in Estonia. During writing this magister thesis, author analyzed themes which were connected and closely associated with Russian Federation hostile influence by using democratic values and freedoms towards NGOs and other benefits which Western societies can offer to they're citizens and livers. Also the author of this magister thesis raised questions about Russian Federation historical, political and philosophical bases of hostile influence on other countries and especially on the neighbor states. As the additional specter author considered facts about events which happened in Estonia, Latvia and Ukraine in the past, the main goal was to show how Russia used supported by itself GONGO's in those significant events.

In research part author of this magister thesis analyzed different country experiences and practices in regulating and controlling activities which are provided by GONGO's. As a conclusive result of this part of research, author can admit that countries where activities of pro-Russian GONGO's are high (Estonia, Latvia, Ukraine) - there are no extra measures or methods to control and reduce negative influence on state security. As an interesting fact, only two of five analysed countries use some extra and specific measures in order to control GONGO's activities on their territory, those states are Russian Federation and United States of America. In authors opinion, only them are seeing potential threat in activities which been provided by GONGO's. Expert interviews which were held with experts from Estonia, Latvia and Ukraine showed, that all experts see some kind of threat in pro-Russian GONGO's. Level and agreement was different, so are events and cases in countries, for example in Latvia and Estonia they're activities are quite tranquil, but in Ukraine they were used as providers of conflict and radicalization. So according to what been written, **the main goal** of this work is to create and formulate proposals for controlling activities of pro-Russian GONGO's and reducing negatiive impacts on Estonia internal security.

As a result of this magister thesis, author has found and made next conclusions:

- GONGO might be defined as an officially free and independent NGO, but who is actually acting under control of other state, organisation or a group of people. It is mainly used as a hostile influence tool, and it has goal negatively influence civil society where its exists.
- Pro-Russian GONGO might be distinguished by next characteristics: suspicious financing and funding; spreading political ideology of any state under the auspices of classical NGO; conscious lying to people about goals and details of NGO; participating or organizing almost illegal actions or events and calling to participate in radical activities or events; close connection to Russian Federation funds or organizations which are used as a hostile influence tool or a provider of the last.
- GONGO's are modified because it is easiest, fastest and absolutely legal way to negatively influence civil society
- GONGO's are modified to keep conflict actual, to divide unity of people who live in country. Secondly, to achieve the lost influence of Russian Federation on former territory of Soviet Union. Last goal is maximally denigrating Estonia in the eyes of world society.
- Main security risks and threats which are connected with activities of pro-Russian GONGO's are: provoking social conflict in Estonia; manipulating with geopolitical decisions or trying to do this (for example participating in NATO or European Union); threat to Estonian internal security and territorial integrity by isolating some part of Estonia; provoking so called „justified“ invasion of Russian Federation in order to protect Russian minority which lives in Estonia; preparing or starting and supporting any phase of hybrid conflict which may start somewhere in Estonia or other neighbour country.

Also, there was 13 proposals to different agencies and services. This magister thesis could be a preparation for bigger analyse and the main idea of future and potential research could be working out common guidelines for whole European Union and other European democratic states, how we can do to minimize negative impact on Estonian internal security.

VIIDATUTE ALLIKATE LOETELU

Фонд Русский мир, 2016 [Võrgumaterjal]

Available at:

[http://www.russkiymir.ru/catalogue/catalog.php?country=53&category=&set filter=%CF%E%EA%E0%E7%E0%F2%FC](http://www.russkiymir.ru/catalogue/catalog.php?country=53&category=&set_filter=%CF%E%EA%E0%E7%E0%F2%FC)

[Kasutatud 24 august 2016].

AOWG, 2015. *Ambiguous Threats and external influences in Baltic states*, s.l.: s.n.

Ball, C. & Dunn, L., 1995. *Non-Governmental organisations*. London: The common wealth foundation.

Barghoorn, C., 2004. Organization and meedia. rmt.: *Soviet Foreign propaganda*. New-Jersey: Princeton University Press, pp. 269-270.

BIS, 2014. *Annual report of the security information service 2014*, Praha: BIS.

Blackstock, P. W., 1964. The strategy of subversion. rmt.: *The strategy of subversion manipulating politics of other nations*. Chicago: Quadrangle books, pp. 28-35.

Bogomolov & Lytvynenko, 2012. *A Ghost in the Mirror: Russian Soft power in Ukraine*, London: Chatham House.

Booth, W., 1881. *The Doctrines and Disciplines of The Salvation Army*. London: Salvation Books.

Chekinov & Bogdanov, 2010. Асимметричные действия по обеспечению военной безопасности России. *Военная мысль*, pp. 13-22.

Ching, F., 1994. Is it an NGO, or a GONGO?. *Far Eastern Economic Review*, 27(157), p. 34.

Conley & Gerber, 2011. *Colombia international affairs*. [Võrgumaterjal]

Available at: <https://www.ciaonet.org/attachments/18989/uploads>

[Kasutatud 20 august 2016].

D.Laswell, H., 1995. Propaganda. rmt.: *Propaganda*. New-York: New-York university press, pp. 13-15.

D.Payne, D., 2015. Spiritual Security, the Russkiy Mir, and the Russian Orthodox Church: The Influence of the Russian Orthodox Church on Russia's Foreign Policy regarding Ukraine, Moldova, Georgia, and Armenia. *Traditional religion and political power: Examining the role of the church in Georgia, Armenia, Ukraine and Moldova*, pp. 65-71.

Dashevski, V., 2015. *Информационная война. Механизм*. 1 toim. s.l.:Valery Dashevski.

Daugherty, W. J., 2004. The role of covert action in intelligence and Foreign policy. rmt:: *Executive Secrets: Covert Action and the Presidency*. Lexington: The University Press of Kentucky, pp. 9-23.

DELFI, 2016. *DELFI*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/latviya-smozhet-zakryvat-opasnye-obschestvennye-organizacii.d?id=47911809>

[Kasutatud 30 jaanuar 2017].

Dikiy, E., 2016. Гибридная война России: опыт для стран Балтии. rmt:: P. Manvidas Vitkunas, toim. *Гибридная война России: опыт для стран Балтии*. Vilnius: Литовская военная академия им. генерала Йонаса Жямайтиса, pp. 45-50.

DP, 2014. Annual report about the activities of the Security Police in 2013. *Annual report about the activities of the Security Police in 2013*, 1(2).

Duuma, 1995. *Федеральный закон "Об общественных объединениях"*, N82-ФЗ ст5. Москва: Venema Föderatsiooni Riigiduuma.

Duuma, 1999. *О государственной политики Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом*. Moskva: Riigi Duuma.

Duuma, R., 1996. *Федеральный закон от 12.01.1996 N 7-ФЗ (ред. от 19.12.2016) "О некоммерческих организациях"*, Moskva: Duuma.

EKI, 2016. *Eesti Keele Instituut*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=vaba%C3%BChenus&F=M>

Ellu, J., 2006. Propaganda tunnusjooned. rmt:: *Propagandast ja mõjutamisest*. s.l.:Tänapäev, pp. 20-23.

E-RIK, 2016. *E-RIK*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.rik.ee/et/e-ariregister/statistika>

Flick, U., 1998. *An introduction to qualitative research*. 1 toim. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Flick, U., 2015. *Introducing Research methodology*. 1 toim. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

FOI, 2015. *Tools of Destabilization- Russian soft power and Non-military influence in Baltic states*. Stockholm : FOI.

Frandsen, G. & Lawry, L., 2002. *Guide to nongovernmental organizations for the Military*. s.l.:cdham.

Friedman, G., 2008. The geopolitics of Russia. *Stratfor*, 15 oktoober , pp. 2-3.

Fuksiewicz, A. & Lada, A., 2015. Baltic Group Poland, Lithuania, Latvia, Estonia in search of common interests. rmt:: A. Fuksiewicz, toim. *Baltic Group Poland, Lithuania, Latvia, Estonia in search of common interests*. Varssava: Fundacja instytut Spraw Pyblyzhnych, pp. 11-13.

Gerassimov, I., 2010. Информационные-коммуникативные технологии в формировании имиджа территории в контексте обеспечения региональной безопасности. *вестник северо-осетинского государственного университета им. К.л. Хетагурова*, Issue 2, pp. 62-64.

Gerrasimov, V., 2013. www.vpk-news.ru. [Võrgumaterjal]
Available at: www.vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
[Kasutatud 14 september 2016].

Glesne, C., 2011. *Becoming qualitative researchers*. 4 toim. Edinburgh: Pearson Education.

Gough, S. L., 2003. *The evolution of strategic influence*, pennsylvania: U.S. Army War College.

Government, U., 1938/2005. *Foreign Agent Registration Act*, Washington: National Security Division.

Government, U. S., 2015. *Modern Russia unconventional warfare, Ukraine 2013-2014*. 1 toim. Fort Bragg: The United States Army Special Operations Command.

Grygiel, J., 2009. Russian Strategy toward Central Europe. *Center for European Policy Analysis*, oktoober, pp. 8-11.

Guleba, A., 1996. *From domination to partnership*. s.l.:s.n.

Harding, J., 2013. *Qualitative data analysys*. 1 toim. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005. Metodoloogilised lähtekohad. rmt:: Uuspõld, toim. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina, p. 152.

Hoffman, F. G., 2007. Origins and Development of hybrid warfare. rmt:: *Conflict in the 21 sentury: Rise of hybrid wars*. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy studies, pp. 17-21.

Hääggman, B., 2010. Poliitiline sõda. rmt:: *Poliitiline sõda- Lääne kaitse puudub lüli*. Tartu: s.n., pp. 18-19.

ICC, 2016. *International Criminal Court*. [Võrgumaterjal]
Available at: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>
[Kasutatud 16 november 2016].

Pjin, I., 1996. *Сущность и своеобразие русской культуры*. Moskva: s.n.

- Ives, T. H., 2011. Skeptik Saulusest Pauluseks. *Diplomaatia*.
- Jacobs & Lasconjarias, 2015. NATO's Hybrid Flanks: Handling unconventional warfare in the South and the East. *NATO defence college Research paper*, aprill, pp. 2-3.
- Jemberga, r. m. s. e. e. š. č. d. p., 2015. *RE:Baltica*. [Võrgumaterjal] Available at: http://www.rebaltica.lv/en/investigations/money_from_russia/a/1257/kremlins_millions.html [Kasutatud 6 märts 2016].
- Jürjo, I., 1996. VEKSA sünd. rmt.: H. Ahi, toim. *Pagulus ja Nõukogude Eesti: Vaateid KGB, EKP ja VEKSA arhiivdokumentide põhjal*. Tallinn: Umara, pp. 203-208.
- Kabakaev & Aleksejeva, 2015. *Марионетки Кремля: Дорога войны на Донбасс*, Kiiev: министерство информационной политики Украины.
- Kaljula, D., 2014. *Sümbolite kasutamine massiliste korratuste õhutamisel, Magistritöö, Sisekaitseakadeemia*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- KAPO, 2015. *Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2015*, Tallinn: s.n.
- Karaganov, S., 2016. *Стратегия для России: Российская внешняя политика конец 2010-х начало 2020-х годов*, Moskva: Совет по внешней и оборонной политике Российской Федерации.
- Koroļjova, 1994. Теория этногинеза Льва Гумилева. *Социально-Политический журнал*.
- Kosmatš, 2008. *Германия 1918-1919. Рождение Республики*. Минск: Витебский государственный Университет.
- Krjukov, A., 2014. *ERR*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://uudised.err.ee/v/eesti/76cae34c-2fa2-4b0b-8864-dd7fac823754>
- Kux, D., 1986. Soviet Active measures: Overview and assesment. *Journal of the US army war college*, pp. 19-21.
- Kübar, U., 2009. Mis asi on GONGO?. *Hea kodanik*, mai, pp. 6-7.
- Laruelle, M., 2015. *Russian World: Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*, Washington: Center on Global Interests.
- Lavrentjev, 2015. *1993. aasta narva autonoomia referendumi läbiviimine ja -kukkumine , Bakalaurese töö, Tallinna ülikool*. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Lenin, V., 1917. Внешняя политика революции. rmt.: *В.Ленин полное собрание сочинений*. Moskva: s.n., pp. 335-337.
- LETA, 2014. *The Baltic Times*. [Võrgumaterjal] Available at: <http://www.baltictimes.com/news/articles/35355/#.VA97mRbgJHU> [Kasutatud 16 november 2016].

- Lewis & Kanji, 2009. Non-Governmental organizations and development. rmt.: *Non-Governmental organizations and development*. London; New-York: Routledge, pp. 165-167.
- Liik, K., 2014. *Regime Change in Russia*, London: European Council on Foreign Relations.
- Lutsevych, O., 2016. Key Agents of the Russian World. *Agents of the Russian world*, aprill, pp. 18-20.
- Lytsevich, Pomerantsev, Lough & Shekhvostov, 2014. *chatham house*. [Võrgumaterjal]
Available at:
https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20141024RussianInfluenceAbroad.pdf
[Kasutatud 4 märts 2016].
- Matthews, B. & Ross, L., 2010. *Research methods: a practical guide for the social sciences*. 1 toim. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Mullgan, M., 2007. On the Trail of Malaysia's Weirdest Animal: The GONGO. *The Round Table*, 96(391), pp. 429-434.
- Naim, M., 2007. What is GONGO?. *Foreign Policy*, 21 04, Issue 160, pp. 95-96.
- Nakai, R., 2014. The Influence of Party Competition on A Comparison of Latvia and Estonia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 13(1), pp. 57-85.
- NGO, 2016. www.ngo.ee. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.ngo.ee/kodaniku%C3%BChiskond>
- NHC, 2014. *Russia's foreign agent law: Violating human rights and civil society*, Helsinki: Norwegian-Helsinki group.
- Nimmerfeldt, G., 2016. *Eesti vabaihenduste tegevusvõimekus vene töökeelega ühendused võrdluses ja süvitsi*. [Võrgumaterjal]
Available at:
<http://www.ngo.ee/sites/default/files/files/Eesti%20vabau%CC%88henduste%20tegevusvo%CC%83imekuse%20uuring%202016.pdf>
- Nissen, T. E., 2015. Rohujuuresu. rmt.: U. Arold, toim. *Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükkikoda, pp. 9-10.
- Nissen, T. E., 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. rmt.: A. Postimees, K. Tamm & U. Arold, toim-d *Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina*. Tallinn: s.n., pp. 14-15.
- Novotný, V., 2016. *The Bear in Sheep's clothing*. Brussels: Victoria Agency.

- Ojamaa, Labi & Kroonberg, 2012. Harri Kiisk eesti muusika arvustaja ja propageerijana. rmt.: K. Labi, toim. *Harri Kiisk: Eesti kultuuri vahendaja Rootsis*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, pp. 23-25.
- P.Huntington, S., 1996. Venemaa ja tema lähivälismaa. rmt.: M. Trummal, toim. *Tsivilisatsioonide kokkupõrge*. Tartu: AS Ühiselu trükikoda, pp. 211-217.
- P.LeDonne, J., 2004. The formation of Russians grand strategy. rmt.: *The Grand strategy of the Russian empire 1650-1831*. Oxford: Oxford University Press, pp. 20-22.
- Pamela, A., 1996. Non governmental organizations and peacemaking. rmt.: *Managing the global chaos*. s.l.:United States Institute of Peace Press, pp. 433-443.
- Patriarhhia, 2014. *Декларация русской идентичности*. Moskva, Patriarhhia.
- Perry, B., 2015. Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*, 15 august.
- Pomerantsev & Weiss, 2014. *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes information, culture and money*. s.l.:Institute of Modern Russia.
- Popescu, N., 2006. Russia's soft power ambitions. *CEPS Policy Brief*, Oktoober, pp. 1-3.
- Potapkina, V., 2016. *The role of international humanitarian NGO-s in African conflicts in the Post-Cold war period*. [Võrgumaterjal]
Available at: https://is.muni.cz/th/220306/fss_b/BA_thesis.pdf
- Pynnöniemi, K., 2016. The Conceptual and Historical Roots of Deception. rmt.: Sinnkonen & Oy, toim-d *Fog of Falsehood*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti, pp. 38-39.
- Raada, 2013. *Про громадські об'єднання*, Кієв: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1.
- Racz, A., 2015. *Russia's hybrid war in Ukraine*. Ulkopoliittinen Instituutt toim. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutt.
- REL, 2011. *Rahvaloendus 2011*. [Võrgumaterjal]
Available at: <https://www.stat.ee/64309>
[Kasutatud 24 august 2016].
- Renz, B. & Smith, H., 2016. 'Hybrid warfare' as an operational approach to war – a new war-winning formula. rmt.: *Russia and hybrid warfare – going beyond the label*. Helsinki: Kikimora Publications, pp. 1-5.
- Riigikogu, 1996. *Mittetulundusühingute seadus*, Tallinn: s.n.
- Riigikogu, 1996. *Mittetulundusühingute seadus*, Tallinn: Riigiteataja.
- Riigikogu, 2010. *Julgeolekupoliitika alused*, Tallinn: Välisministeerium.

Rose, C., 1986. World Peace Council. rmt.: *Campagains against western defence- NATO-s adversires and critics*. Hampshire: The Macmillan press ltd, pp. 74-76.

Rosenau, W., 2007. *Subversion and insurgency*. [Võrgumaterjal]
Available at:
http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2007/RAND_OP172.pdf

Russojus, 2014. *Russojuz*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.rusojuz.lv/>
[Kasutatud 16 november 2016].

Saema, 2016. *Basic Provisions for the Establishment, Registration, Activity and Liquidation of Public Organisation and Associations thereof*, Riga: s.n.

Safonov, V., 1999. *Главный противник большевиков, или история о том, как чекисты поймали бориса савинкова*, Moskva: www.lib.ru.

Savitski, P., 1933. Географические и геополитические основы евразийства. rmt.: *Элементы*. s.l.:s.n., pp. 51-53.

Sherr, J., 2013. Hard Diplomacy and soft corecion. rmt.: L. Sangina, toim. *Hard Diplomacy and soft corecion*. London: Brookings institution, pp. 17-23.

Shmitter, P., 1974. Still the Century of Corporatism?. *The Review of Politics*, 1(36), pp. 85-100.

Shulsky & Shmitt, 2002. Varjatud sõda: sissevaade luureteenistuse maailma. rmt.: I. Elling, toim. *Varjatud sõda: sissevaade luureteenistuse maailma*. Tallinn: Tallina Raamatutrükkikoda, pp. 151-160.

Silverman, D., 2005. *Doing Qualitative Research*. 1 toim. London: Sage Publications.

Sinialu, A., 2012. *Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses*. Tallinn(Harjumaa): Tartu Ülikooli Kirjastus.

Snider, L., 2008. Oversight of Covert Action. rmt.: *The Agency & The Hill CIA's Relationship with Congress, 1946-2004*. Washington: Imaging and Publication Support, CIA., pp. 259-263.

Snow, N., 2006. USA avalik diplomaatia. rmt.: *Propagandast ja mõjutamisest*. s.l.:Tänapäev, pp. 311-313.

Staar, F., 1991. Soviet foreign propaganda. rmt.: *Foreign policies of the Soviet Union*. Stanford: Hoovard institution press, pp. 79-83.

State, U. D. o., 1986. *Soviet active measures: The world peace council*, Washington D.C: Department of State.

- State, U. S. d. o., 1986. *Active Measures: A Report on the Substance and Process of Anti-U.S. Disinformation and Propaganda Campaigns*, Washington : Department of State.
- Stern & Nohrstedt, 1999. *Crisis management in Estonia : Theory and Practice*. Stockholm: The Swedish Agency for Civil Emergency Planning.
- Šleivyte, J., 2010. The evolution of Russia's foreign policy under Putin and Medvedev (2000-8). rmt:: *Russia's European Agenda and the Baltic States*. New-York: Routledge, pp. 30-75.
- Takala, T., 2008. *Civil society*. Helsinki: Finish Ministry of defence.
- Teabeamet, 2016. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas*, Tallinn: s.n.
- Thomas, G., 2011. *How to do your case study*. 1 toim. Thousand Oaks, California: SAGE publications.
- Thornton, R., 2016. Turning strengths into vulnerabilities: the art of asymmetric warfare as applied by the Russian military in its hybrid concept. rmt:: *Russia and hybrid warfare: going beyond the label*. Helsinki: Aleksanteri Papers, pp. 52-54.
- Times, T. N., 2014. www.karaganov.ru. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://karaganov.ru/content/images/uploaded/24d52797d5347bc1e3d1b311e6c38069.pdf>
[Kasutatud 4 september 2016].
- Umnov, M., 2002. "Trust". rmt:: T. Huik, toim. *Всемирная история шпионажа. История тайной дипломатии и разведывательной деятельности секретных служб мира..* Moskva: Olion, pp. 382-388.
- Valitsus, V., 2010. *Riigikaitse strateegia*. [Võrgumaterjal]
Available at: https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/riigikaitse_strateegia.pdf
- Walker, C., 2016. The highjacking of Soft Power. *Journal Of Democracy*, jaanuar, pp. 49-51.
- Vermeulen, M., 2014. *Europeangeostrategy*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.europeangeostrategy.org/2014/04/dusting-karaganov-doctrine/>
[Kasutatud september 14 2016].
- Vihma & Lippus, 2014. *Kodanikuühiskond*. [Võrgumaterjal]
Available at: <http://www.kysk.ee/failid/Upload/files/Uuringud/Kogukonnauuring.pdf>
- Volkman, E., 1995. The master's spy last case. rmt:: *Espionage: The graetest spy operations in 20th century*. Toronto: John Wiley & Sons, inc, pp. 3-15.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

- Tabel 1. Venemeelsete libavabäuhenduste rakendamise võimalused vastavalt Vene Föderatsiooni ametlikutele dokumentidele“ (magistritöö autori poolt koostatud)
- Tabel 2. Venemeelsete libavabäuhenduste tüübid (Dikiy, 2016, autorite poolt koostatud)
- Tabel 3. Andmed läbiviidud intervjuude kohta. (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 4. Uurimusküsimuste seos intervjuu küsimustega (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 5. „Eesti venemeelsete libavabäuhenduste tunnusjooned“ (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 6. Dokumendianalüüsis kasutatud dokumendid (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 7. Libavabäuhenduse definitsioon erinevate riikide dokumentide põhjal (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 8. Libavabäuhenduste tegevuste valdkonnad (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 9. Vaba – ja libavabäuhenduste aruandmise erisused (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 10. Järelevalve tegevuste üle (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 11. Võimalikud karistused ja sanktsioonid erinevates riikides (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 12. Kategooriate ja koodide jaotus (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 13. Järeldused ja rakenduslikud ettepanekud (magistritöö autori koostatud)
- Tabel 14. NVIVO kooditabel (magistritöö autori koostatud)
- Skeem 1. Libavabäuhenduste toimimis skeem (Magistritöö autori poolt koostatud)
- Skeem 2. Venemaa Föderatsiooni ametlikute dokumentide omavahelised seosed ja hierarhia libavabäuhenduste kasutamise osas (magistritöö autori poolt koostatud)

LISA 1. Ekspertintervjuude küsimused

- 1) Kuidas teie mõistate terminit „libavabaühendused“?
- 2) Kuidas VF kodanikuühiskonda oma mõjutegevuses ära kasutab, n.ö *moodus operandi*?
- 3) Milliseid eesmärke püüab Venemaa Föderatsioon saavutada, kasutades libavabaühendusi?
Tooge palun näiteid oma riigist.
- 4) Kuidas Venemaa Föderatsioon on teie riigis libavabaühendusi oma eesmärkide saavutamiseks rakendanud?
- 5) Missugused peamised julgeolekuohud tulenevad venemeelsetest libavabaühendustest Teie riigis?
- 6) Kas Teie arvates tuleb piirata või teostada lisajärelevatset venemeelsete libavabaühenduste üle? Palun põhjendage oma vastust. (Juhul kui arvate, et ei pea, tooge palun välja alternatiivsed lahendused)
- 7) Kes peaks Teie arvates teostama järelevatset ja rakendama piiravaid meetmeid libavabaühenduste suhtes?
- 8) Milliseid piiravaid (*alternatiivsed*) meetmeid peaks kasutama teie riigis libavabaühenduste järelevatseks ja tegevuse piiramiseks?
- 9) Missugused on Teie hinnangul peamised raskused või ohud, mis on seotud Teie poolt pakutud meetmete kasutusele võtmisega?
- 10) Kuidas riik peaks korraldama psühholoogilist kaitset, leevendamaks venemeelsetest libavabaühendustest tulenevat negatiivset mõju?

LISA 2. NVIVO kooditabel

Tabel 14. NVIVO kooditabel (magistritöö autori koostatud)

Koodipuu				
Name	Sources	References	Created By	
☐ Võimalikud lahendused ja ettepanekud		0	0	A.G
☐ Teostajad		14	14	A.G
☐ pooldavad seisukohad		8	8	A.G
☐ mitte pooldavad		6	7	A.G
☐ Meetmed		10	17	A.G
☐ kahtlevad seisukohad		3	3	A.G
☐ alternatiivid		11	14	A.G
☐ Peamised takistused ja võimalused olukorra parandamiseks		0	0	A.G
☐ soovitusel		16	27	A.G
☐ raskused		15	24	A.G
☐ Kodanikuühiskonna roll Venemaa Föderatsiooni mõjutustegevuses		0	0	A.G
☐ Võimalikud ühiskondlik tegevused		8	11	A.G
☐ Peamised julgeolekuohud		14	26	A.G
☐ Milleks libavabaühendused loodud		16	20	A.G
☐ Libavabaühenduste tunnusjooned		13	14	A.G
☐ Libavabaühenduste kasutamise näidet		15	19	A.G
☐ Libavabaühenduse mõiste		15	16	A.G
☐ Kasutamise eesmärgid		16	22	A.G
☐ isiklik suhtumine		3	3	A.G

LISA 3. Venemeelsete libavabaihenduste kasutamise võimalused vastavalt Venemaa Föderatsiooni ametlikutele dokumentidele

PROGRAMM	TÄHENDUS
<p>Venemaa Föderatsioon välispoliitiline kontseptsioon (lühend VFVK)</p>	<p>Venemeelsete libavabaihenduste rakendamiste eest peamiselt vastutavad §45 ja §46. Peamised suunad ja võimalused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Inimõiguste kaitse igal pool maailmas erinevate välismaal tegutsevate organisatsioonide kaudu. 2. "Kodanikutihiskonna" mõjutamise takistamine 3. Venemaa Föderatsiooni kodanike kaitse 4. Välismaal olevate kaasmaalaste kaitse erinevate organisatsioonide kaudu 5. Kaasmaalaste koondumine ühisväärtuste ja mineviku ümber 6. Koostöö tõhustamine erinevatega vabaihendustega maailmas. <p>Ülejäänud punktid kirjeldavad tehnilisi tegevusi mida tuleb teha, et saavutada püstitatud eesmärged.</p>
<p>Venemaa Föderatsiooni julgeolekukontseptsioon (strateegia) (lühend VFJK)</p>	<p>Peamiselt suunatud siseriiklikule olukorrale, libavabaihenduste kasutamise eest Venemaa Föderatsioonis vastutavad § 30-33 ja § 42-43.</p> <p>Peamised suunad ja võimalused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Patriootiline kasvatus 2. Läänemaailma väärtuste nõrgestamine ja naeruväärtustamine 3. "Traditsiooniliste" Vene ja Vene õigeusu väärtuste edendamine 4. Ametliku sise – ja välispoliitilist kurssi edendamine <p>Ülejäänud punktid kirjeldavad tehnilisi tegevusi mida tuleb teha, et saavutada püstitatud eesmärged.</p>
<p>Venemaa Föderatsiooni sõjaline doktriin</p>	<p>Tähendused ja seosed puuduvad.</p>
<p>Venemaa Föderatsiooni informatsioonilise julgeoleku doktriin; (lühend VFIJD)</p>	<p>Venemeelsete libavabaihenduste rakendamiste eest vastutavad §8 ja §12</p> <p>Peamised suunad ja võimalused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Venemaa Föderatsioon võib kasutada vabaihendusi doktriini täitmiseks 2. Venemaa Föderatsioon määratleb valdkondi, mis on prioriteetsed ja kuhu tuleb panustada.
<p>Venemaa Föderatsiooni kaasmaalastega koostöö program (lühend VFKKP)</p>	<p>Dokument milles kajastatud kõik tehnilised tegevused mida tuleb ette võtta libavabaihendustele või inimestele kes nende tööd korraldavad. Tugineb täielikult Venemaa Föderatsioon välispoliitilisele kontseptsioonile</p>

LISA 4 Venemaa Föderatsiooni ametlikute dokumentide omavahelised seosed ja hierarhia libavabaihenduste kasutamise osas

Skeem 2. „Venemaa Föderatsiooni ametlikute dokumentide omavahelised seosed ja hierarhia libavabaihenduste kasutamise osas“ (magistritöö autori poolt koostatud)

